

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ PROGRAMI

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DİŞ
TİCARETİN YAPISI VE BRICS
ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI:
1996-2023 DÖNEMİ ANALİZİ

Barış ERÇİN

Danışman
Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK

Manisa - 2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını, tamamen kendi çalışmam olduğunu, ekonometrik analizimi gerçekleştirirken EViews 12 programından yararlandığımı, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, tezin yazımında akademik ve etik kurallara aykırı herhangi bir yapay zeka ve program kullanmadığımı beyan ederim.

İmza

Barış ERÇİN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Barış ERÇİN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve BRICS ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) 1996-2023 yılları arasındaki dış ticaret yapılarını incelemek ve dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bu kapsamda, Türkiye'nin ekonomik büyüme stratejilerinde dış ticaretin önemini ve BRICS ülkelerinin dış ticaret performansından nasıl yararlanabileceğini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde dış ticaretin kavramsal çerçevesi, tarihsel gelişimi ve teorik yaklaşımlarına değinilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye ve BRICS ülkelerinin ekonomik, sosyal, siyasi, demografik ve dış ticaret yapıları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise ekonometrik yöntemler kullanılarak dış ticaretin Türkiye ve BRICS ülkelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada BRICS-T ülkelerinde ekonomik büyüme ile dış ticaret arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. BRICS ülkeleri ve Türkiye arasındaki karşılaştırmalı analizler, BRICS ülkelerinin ihracata dayalı büyüme stratejilerinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyarken, Türkiye'nin büyüme stratejilerinde dış ticareti daha verimli kullanması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: BRICS, Türkiye, Makroekonomi, Dış ticaret, Ekonomik Entegrasyon

2024, 155 sayfa

ABSTRACT

M.Sc.

Barış ERÇİN

Manisa Celal Bayar University

Graduate School of Education

Department of Economics

Supervisor: Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK

The aim of this study is to examine the foreign trade structures of Turkey and BRICS countries (Brazil, Russia, India, China and South Africa) between 1996 and 2023 and to evaluate the effects of foreign trade on economic growth. In this context, it is aimed to reveal the importance of foreign trade in Turkey's economic growth strategies and how it can benefit from the foreign trade performance of BRICS countries.

The study consists of three main parts. In the first part, the conceptual framework of foreign trade, its historical development and theoretical approaches are discussed. In the second part, the economic, social, political, demographic and foreign trade structures of Turkey and BRICS countries are analysed. In the third part, the effects of foreign trade on economic growth in Turkey and BRICS countries are analysed by using econometric methods with panel data method. The study concluded that there is a positive relationship between economic growth and foreign trade in BRICS-T countries. Comparative analyses between BRICS countries and Turkey reveal the positive impact of BRICS countries' export-based growth strategies on economic growth, while Turkey needs to use foreign trade more efficiently in its growth strategies.

Key Words: BRICS, Türkiye, Macroeconomics, Foreign trade, Economic Integration

2024, 155 pages

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmada dış ticaret ve BRICS-T ülkelerinde dış ticaret yapısı incelenmiştir. Daha sonra bu ülkelerde dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisi panel veri analizi yapılarak çalışma sonlandırılmıştır. Çalışma BRICS ülkelerinin dış ticaret yapısı üzerine yazılmıştır. İlk olarak dış ticaret hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra BRICS ülkelerinin ekonomik, demografik ve dış ticareti incelenmiştir. Son olarak da dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini görebilmek için panel veri analizi yapılmıştır.

Çalışmam boyunca bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, akademik rehberliğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK' a, tez çalışmamda bana yardımcı olan doktora öğrencisi Hüseyin KARAHAN' a, öğrenim hayatım boyunca her daim yanımda olan anneme ve babama yürekten teşekkür ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

APEC: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

ÇKP: Çin Komünist Partisi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

EPB: Ekonomik ve Parasal Birlik

G7: Yediler Grubu

G8: Sekizler Grubu

GAC: Güney Afrika Cumhuriyeti

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSMH: Gayrisafi Millî Hasıla

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

KDV: Katma Değer Vergisi

SAARC: Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Döviz Kuru – Dış Ticaret İlişkisi.....	18
Şekil 2. BRICS'in Küresel Ekonomideki GSYİH Payı %	44
Şekil 3. BRICS Ülkelerinin Ekonomik Büyüme Oranı.....	45
Şekil 4. BRICS'in Küresel Ekonomideki İhracat Payı %	46
Şekil 5. BRICS'in Küresel Ekonomideki İthalat Payı %.....	47
Şekil 6. Brezilya’da Dış Ticaret (1996-2023).....	56
Şekil 7. Rusya’da Dış Ticaret (1996-2023).....	63
Şekil 8. Hindistan’da Dış Ticaret (1996-2023)	71
Şekil 9. Çin’de Dış Ticaret (1996-2023).....	78
Şekil 10. Güney Afrika’da Dış Ticaret (1996-2023).....	86
Şekil 11. Türkiye’de Dış Ticaret (1996-2023)	95

TABLÖLER DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. BRICS Ülkeleri Genel Göstergeleri	49
Tablo 2. Brezilya'nın Ekonomik Yapısı	51
Tablo 3. Brezilya'nın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı	53
Tablo 4. Brezilya Nüfusu (Milyon)	55
Tablo 5. Rusya'nın Ekonomik Yapısı	59
Tablo 6. Rusya'nın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı	60
Tablo 7. Rusya Nüfusu (Milyon)	62
Tablo 8. Hindistan'ın Ekonomik Yapısı	66
Tablo 9. Hindistan'ın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı	67
Tablo 10. Hindistan Nüfusu (Milyon)	69
Tablo 11. Çin'in Ekonomik Yapısı	74
Tablo 12. Çin'in GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı	75
Tablo 13. Çin Nüfusu (Milyon)	77
Tablo 14. Güney Afrika'nın Ekonomik Yapısı	81
Tablo 15. Güney Afrika'nın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı	83
Tablo 16. Güney Afrika Nüfusu (Milyon)	85
Tablo 17. Türkiye'nin Ekonomik Yapısı	89
Tablo 18. Türkiye'nin GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı	91
Tablo 19. Türkiye Nüfusu	93
Tablo 20. BRICS Ülkelerinin Birbirleriyle İhracatı 2023 (Milyon Dolar)	96
Tablo 21. Türkiye'nin BRICS Ülkeleriyle Dış Ticareti 2023 (Milyon Dolar)	97
Tablo 22. Değişkenler	110
Tablo 23. Değişkenlerde Yatay Kesit Bağımlılığı Testlerinin Sonuçları	124
Tablo 24. Panel Birim Kök Testleri Sonuçları	126
Tablo 25. Hausman Testi Sonuçları	128
Tablo 26. Sabit Etkiler Panel Veri Modeli Sonuçları	129
Tablo 27. Dumitrescu Hurlin Panel Granger Nedensellik Test Sonuçları	131
Tablo 28. Panel Eşbütünleşme Testleri Sonuçları	133

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI KAVRAMI

1.1. Dış Ticaret Nedir.....	4
1.2. Dış Ticaretin Tarihsel Gelişimi.....	6
1.3. Dış Ticaretin Önemi	8
1.4. Dış Ticaretin Amaçları.....	11
1.5. Dış Ticaretin Sebepleri.....	12
1.5.1. Mal Ve Hizmet Farklılıkları	12
1.5.2. Fiyat Farklılıkları.....	13
1.5.3. İç Üretim Yetersizliği	14
1.5.4. İç Üretim Fazlalığı	15
1.5.5. Tüketici Zevk ve Tercihleri	15
1.6. Dış Ticareti Etkileyen Faktörler	16
1.6.1. Ticaret Reformları	16
1.6.2. Gelir Düzeyleri	16
1.6.3. Görelî Fiyatlar.....	17
1.6.4. Döviz Kuru Değişiklikleri	18
1.6.5. Krizler	19
1.6.6. Demografik ve Coğrafi Etkiler	19
1.6.7. Enflasyon.....	20
1.7. Dış Ticaret Türleri	20

1.7.1. İhracat Türleri.....	20
1.7.1.1. Serbest (Özelliği Olmayan) İhracat	21
1.7.1.2. Kayda Bağlı İhracat	21
1.7.1.3. Konsinye İhracat	22
1.7.2. İthalat Türleri	22
1.7.2.1. Bedelli İthalat	23
1.7.2.2. Bedelsiz İthalat	23
1.7.2.3. Geçici İthalat	23
1.8. Dış Ticaret Politikası.....	25
1.8.1. Serbest Dış Ticaret Politikası	26
1.8.2. Korumacı Dış Ticaret Politikası.....	26
1.9. Dış Ticaret Politikası Araçları	27
1.9.1. Gümrük Tarifeleri.....	27
1.9.2. Tarife Dışı Ticaret Politikası Araçları	28
1.10. Dış Ticaret Teorileri.....	29
1.10.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri.....	29
1.10.1.1. Mutlak Üstünlük Teorisi.....	30
1.10.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi	31
1.10.2. Yeni Dış Ticaret Teorileri.....	32
1.10.2.1. Nitelikli İşgücü Teorisi	32
1.10.2.2. Teknoloji Açığı Teorisi.....	33
1.10.2.3. Ürün Dönemleri Teorisi	33
1.10.2.4. Ölçek Ekonomileri Teorisi	34
1.10.2.5. Tercihlerdeki Benzerlik Teorisi	35
1.10.2.6. Monopolcü Rekabet Teorisi	35
1.11. Ekonomik Entegrasyonlar	36
1.11.1. Serbest Bölgeler	36
1.11.2. Gümrük Birliği	37
1.11.3. Ekonomik ve Parasal Birlik	37
1.11.4. Ortak Pazar	38

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE BRICS DIŞ TİCARETİ KARŞILAŞTIRMASI

2.1. BRICS Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi	39
2.2. BRICS Amaç ve Hedefleri	41
2.3. BRICS'in Küresel Ekonomideki Yeri	43
2.4. BRICS Ülkelerinin Genel Yapısı	49
2.4.1. Brezilya	50
2.4.1.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü	50
2.4.1.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı.....	54
2.4.1.3. Dış Ticaret Yapısı.....	56
2.4.2. Rusya.....	57
2.4.2.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü	57
2.4.2.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı.....	61
2.4.2.3. Dış Ticaret Yapısı.....	62
2.4.3. Hindistan.....	64
2.4.3.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü	64
2.4.3.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı.....	68
2.4.3.3. Dış Ticaret Yapısı.....	70
2.4.4. Çin.....	72
2.4.4.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü	72
2.4.4.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı.....	76
2.4.4.3. Dış Ticaret Yapısı.....	78
2.4.5. Güney Afrika	79
2.4.5.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü	79
2.4.5.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı.....	84
2.4.5.3. Dış Ticaret Yapısı.....	85
2.4.6. Türkiye.....	87
2.4.6.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü	87
2.4.6.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı.....	92
2.4.6.3. Dış Ticaret Yapısı.....	94
2.5. BRICS Ülkelerinin Birbirleriyle İhracatı.....	96
2.6. Türkiye'nin BRICS Ülkeleriyle Dış Ticareti.....	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BRICS-T ÜLKELERİ İÇİN DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

3.1. Literatür Taraması	99
3.2. Veri Seti	110
3.3. Ekonometrik Yöntem ve Model.....	110
3.3.1. Panel Veri Analiz.....	111
3.3.2. Yatay Kesit Bağımlılık Testi	112
3.3.3. Panel Birim Kök Testi	114
3.3.3.1. Pesaran Birim Kök Testi	115
3.3.4. Hausmann Testi.....	116
3.3.5. Panel Veri Regresyon Modeli.....	117
3.3.5.1. Havuzlanmış Panel Veri Regresyonu	117
3.3.5.2. Sabit Etkiler Modeli.....	118
3.3.5.3. Rassal Etkiler Modeli.....	118
3.3.6. Panel Nedensellik Testleri	119
3.3.6.1. Dumitrescu Hurlin Nedensellik Testi	119
3.3.7. Panel Eşbütünleşme Testleri	121
3.3.7.1. Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi	121
3.3.7.2. Kao Eşbütünleşme Testi	122
3.4. Ampirik Sonuçlar.....	123
3.4.1. Yatak Kesit Bağımlılık Testi	123
3.4.2. Panel Birim Kök Testi	125
3.4.3. Hausmann Testi.....	127
3.4.4. Sabit Etkiler Modeli	128
3.4.5. Panel Nedensellik Testleri	130
3.4.6. Panel Eşbütünleşme Testleri	132
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	135
KAYNAKÇA.....	140

GİRİŞ

Dış ticaret, ülkelerin ekonomik gelişim süreçlerinde önemli bir yer tutarak hem büyüme hem de kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bir ülkenin kendi sınırları dışındaki diğer ülkelerle mal ve hizmet alışverişinde bulunmasını ifade eden dış ticaret, ithalat ve ihracat yoluyla gerçekleşir. İhracat ülke içinde üretilen mal veya hizmetlerin yurtdışına satılması ile gelir elde edilmesi süreci iken, ithalat başka bir ülkede üretilen ürün veya hizmetlerin iç piyasaya alınması anlamına gelir. İhracat ve ithalat ülkelerin kaynaklarını daha etkin kullanmalarına olanak tanıyarak refah seviyesini yükseltmekte ve küresel ekonomik iş birliğini güçlendirmektedir. Ekonomik büyüme bir ekonomideki mal ve hizmet miktarının artması olarak tanımlanır.

Günümüzde dünyamız hızlı bir değişim sürecinden geçmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle sosyal yaşam, ekonomik yapı ve bilimsel gelişmeler sürekli ve hızla dönüşmektedir. Bu değişimler doğal olarak ekonomik yaşamı ve dış ticareti de etkilemiştir. Ülkeler, dış ticaretin sağladığı olanakları kullanarak ekonomik büyümeyi teşvik etmekte, daha geniş pazarlara ulaşmakta ve rekabet avantajlarını geliştirmektedir.

Küreselleşmenin hızla yayılması ve dünya ekonomilerinin birbirine daha fazla entegre olması, ülkeler arasındaki dış ticaret ilişkilerinin önemini artırmıştır. Günümüzde ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmak için dış ticareti stratejik bir araç olarak kullanmaktadır. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak son yıllarda dış ticaret hacmini artırmaya yönelik politikalar izlemekte ve küresel pazarlarda daha güçlü bir pozisyona gelmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda gelişen pazarlar arasında yer alan BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) dünya ticaretinde yükselen bir gücü temsil etmektedir. BRICS ülkelerinin ticaret stratejileri, ekonomik yapılarını geliştirme yöntemleri ve küresel ticarete elde ettikleri başarılar, Türkiye'nin dış ticaret politikaları için önemli bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

BRICS, 2006'da Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in bir araya gelmesiyle oluşmuş, 2011'de Güney Afrika'nın eklenmesiyle beş üyeli bir grup haline gelmiştir. BRICS, 2009 yılından bu yana her sene düzenli toplantılar düzenleyerek belirlediği

amaçlar ve hedefler doğrultusunda kararlar alıp uygulamaktadır. BRICS küresel ekonomide giderek daha fazla etkili bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden bir tanesi bu ülkelerin hızlı bir şekilde büyüme göstermeleri ve ekonomik yapılarının dışa açık olmasıdır.

Literatürde, ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır. Ekonometrik analizler ve ampirik çalışmalar, ihracat ve ithalatın ekonomik büyümeye olan etkisinin ülkeden ülkeye ve dönemden döneme farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Literatürde ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme ilişkilerinin yönü konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi ise her ülke veya dönemin kendine özgü dinamiklere sahip olması olabilir.

Bu çalışmada, Türkiye ve BRICS ülkelerinin 1996-2023 yılları arasındaki dış ticaret yapılarını inceleyerek, bu yapıların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma, öncelikle dış ticaret kavramını, tarihsel gelişimini ve dış ticaret politikalarının teorik temellerini ele almaktadır. Türkiye ve BRICS ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari yapı farklılıklarını analiz ederek, Türkiye'nin BRICS ülkelerinden nasıl dersler çıkarabileceğini ve dış ticaret stratejilerini nasıl güçlendirebileceğini tartışmaktadır.

Bu çalışmada, üç ana bölüm bulunmaktadır. İlk bölümde dış ticaretin kavramsal çerçevesi, tarihsel arka planı ve teorik yaklaşımlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde ise Türkiye ve BRICS ülkelerinin ekonomik, sosyal, siyasal ve demografik yapıları hakkında bilgiler verilmiş ve dış ticaret performansları karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir.

Son olarak, üçüncü bölümde literatür taraması yapılmış ve panel veri ekonometrik analizler yoluyla Türkiye ve BRICS ülkelerinin 1996-2023 dönemini kapsayan dış ticaretlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bağımlı değişken olarak gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), bağımsız değişken olarak ise ihracat ve ithalat kullanılarak yapılan bu analizler, Türkiye ve BRICS ülkeleri arasındaki ticaretin büyüme dinamiklerini karşılaştırmalı bir perspektifle ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın sonuçlarının, Türkiye'nin dış ticaret politikalarının geliştirilmesi ve küresel ticarete daha rekabetçi bir yapıya kavuşması için önemli

bilgiler sunacağı düşünölmektedir. Özellikle BRICS ölkelerinin ekonomik başarılarının incelenmesi, Türkiye'nin dış ticaret stratejilerini daha etkin bir hale getirmesi için yönlendirici bir rol oynayabilir. Türkiye'nin dış ticaret politikalarının iyileştirilmesi, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik öneme sahiptir.

1. BÖLÜM

DIŞ TİCARET VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI KAVRAMI

1.1. Dış Ticaret Nedir

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin ülkeler arasındaki hareketliliğini içeren bütün işlemlere dış ticaret adı verilmektedir.

Dış ticaret, bir ülkenin kendi sınırları dışındaki diğer ülkelerle mal ve hizmetlerin alım satımını yapmasıdır. Bu alışveriş, ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak, rekabet avantajlarını kullanmak, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve uluslararası ilişkileri geliştirmek amacıyla gerçekleşir.

Dış ticaret, yalnızca uluslararası ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda ülkenin makro ve mikro ekonomik yapısıyla da ilgilenir. Mikro ölçekte firmaları ve makro ölçekte milli ekonomiyi etkiler. Dış ticaret, ülkelerin refah düzeyini ve ekonomik gelişmişliğini yansıtır (Ateş, 2023: 18).

Dış ticaret, mal veya hizmet alım-satımını ithalat ve ihracat olmak üzere iki farklı yöntem ile gerçekleştirir. İhracat, üretilen mal veya hizmetin yurtdışına gönderilmesi ve buna karşılık olarak ödeme alınması sürecini ifade ederken; ithalat, başka bir ülkede üretilen mal veya hizmetin ülkeye getirilmesi ve bedelinin ödenmesi anlamına gelir. İlk zamanlardan beri ülkeler birbirleriyle ihracat ve ithalat yapmaktadır. Bilhassa küreselleşmeyle beraber dış ticaret dünya ekonomisi için ayrılmaz bir unsur olmuştur. İthalat yapan kişiye ithalatçı, ihracat yapan kişiye ise ihracatçı denir.

Dış ticaret kavramı geniş ve dar anlamda ele alınabilir. Dar anlamda bakıldığında dış ticaret bir ülkenin ticari faaliyetlerinin sınırlarının dışına çıkması veya bir diğer ülkeden mal alması ve mal satması olarak tanımlanabilir. Geniş anlamda ise, dış ticaret, ülkelerin gelişmesinde önemli bir rol oynar. Ülkeye gelir kazandırır ve dünya üzerinde farklı ülkelerin ekonomik etkileşimde bulunmasıyla yeni pazarlar sağlar (Atlas, 2019).

Açık ekonomilerde, yani dış dünya ile ticari ilişkiler içinde olan ülkelerde, ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmak adına başvurulan en önemli araçlardan bir tanesi dış ticarettir. (Yücesan, 2017: 6).

Dolayısıyla dar anlamda ticaret görünür ticarettir, ithalat ihracat işlemleridir. Geniş anlamda ticaret ise görünmezdir. Dar anlamda ticaret hizmeti, uluslararası gelir gideri kendi içerisine alırken, dar anlamda dış ticaret sadece ülkeler arası mal satışlarını, ithalat ihracatını, mal ve hizmet ithalat ihracatını gösterir.

Dış ticaret, bir ülkenin uluslararası sınırları ya da bölgeleri arasında sermaye, mal ve hizmetlerin alımını içeren ve bir ulus için önemli bir güç ve gelir kaynağı olan bir faaliyet olsa da dış ticaretin gerçekleşebilmesi adına daima belirli ülke sınırlarına bağlı olunması gerekmez. Ara sıra ekonomik birlikler aracılığıyla da dış ticaret yapılabilmektedir. Bu durumda, dış ticaret uygulamaları için siyasi sınırların mevcut olması gerekli değildir. Ekonomik birlikler de dış ticaret yapabilirler (Bahçeci, 2018: 76).

Ülkelerin yabancı ülkelerle uluslararası ticaret yapma durumuna göre, kapalı ve açık ekonomi terimleri kullanılır. Kapalı ekonomiler, diğer ülkelerle ticaret yapmayan ekonomilerdir. Açık ekonomiler ise diğer uluslarla serbest ticarete izin verir. Malların ve varlıkların serbest bir şekilde ülkeler arasında dolaşmasına izin verilir (Yücesan, 2017: 5-6).

Uluslararası ticaret alanında teorik yaklaşımlar zamanla iki ana akım halinde şekillenmiştir. Birincisi, geleneksel uluslararası ticaret teorileridir; ikincisi ise değişen koşulları daha iyi izah eden yeni nesil uluslararası ticaret teorileridir. Geleneksel yaklaşım, klasik dönemde ortaya çıkmıştır ve ülkelerin kaynak avantajlarına dayalıdır. Yeni ticaret teorileri ise imalat çıktılarındaki ölçek ekonomileri, bilgi ve sermaye hareketleri gibi unsurları içerir. Klasik dış ticaret teorileri, ölçeğe göre sabit getiri ölçeğe göre sabit getiri ve tam rekabet koşullarını tasnif ederken, yeni dış ticaret teorileri ölçek ekonomilerini, eksik rekabet koşullarını ve devletin dış ticarete düzenleyici veya müdahaleci rolünün olmasını onaylamaktadır (Zahravi, 2024: 6).

1.2. Dış Ticaretin Tarihsel Gelişimi

Dış ticaretin tarihi, insanlık tarihiyle eşit derecede köklü bir geçmişe sahiptir. Tarih kayıtları, ilk dış ticaretin dar anlamda Mezopotamya'da MÖ 2000'lerin başlarında başladığını ortaya koymaktadır. Bilinen en eski medeniyetlerin bulunduğu bölge olan Mezopotamya'nın tarıma ve hayvancılığa dayalı bir ekonomik yapısı vardı. Ticaret, takas yoluyla yapılmaktaydı. Tekerleğin icat edilmesiyle mallar daha uzak mesafelere taşınabilmeye ve diğer ülkelerle takas edilebilmeye başlamıştır (Yapraklı ve Meçik ve Başar, 2020: 27).

Dış ticaretin oluşmasının sebebi, başlangıçta bağımsız ve eşit devletlerin varlığına dayandığı izlenimini verse de, bu kesin bir kural değildir; çünkü sınırlar arasındaki ekonomik birliklerin ortadan kaldırıldığı durumlarda da dış ticaret mümkündür. Geçmişe bakıldığında ülkelerin birbirleriyle sınır olmaksızın da dış ticaret faaliyetlerinin varlığına dair kanıtlar bulunmaktadır. İlk dönemdeki ticaretin temelde mal değişimiyle sınırlı olduğunu ifade etmek de mümkündür (Durmaz, 2009: 47).

Günümüz iktisat biliminin kurucuları olarak adlandırılan Adam Smith ve David Ricardo'nun çalışmalarında uluslararası ticaretin avantajları önem taşımaktadır. Tarihsel olarak dış ticareti incelediğimizde Adam Smith'in mutlak üstünlük teorisi ilk sırada gelir. Bu teoriye göre bir ülke mal üretiminde uzmanlaşmalı ve başka bir ülkeye göre düşük maliyetle üretebiliyorsa bunları ihraç etmelidir. Diğer yandan maliyetli ürettiği malları başka bir ülkeden ithal etmek koşuluyla maliyetlerini minimum düzeye indirmelidir. Adam Smith'in 1776 yılında Ulusların Zenginliği kitabında yayınladığı bu teoride, dış ticaret ilişkisi içinde bulunan ülkelerin karlı olacağı ve bu ilişkinin pozitif toplamı bir ilişki olacağı vurgulanmaktadır. Mutlak üstünlük teorisi dünya üzerinde bir uzmanlaşma etkisi yaratmış ve dünya üretimindeki artışla birlikte ticarete dahil olan ülkelerin ticarete belirli bir pay elde etmesini sağlamıştır (Unutur, 2018: 15).

Uluslararası ticaretin geçmişi, Orta Çağ'da bilinen en önemli ticaret olan İpek Yolu ticaretine kadar uzanmaktadır. Yeni coğrafi keşiflerin yapılmasıyla ticaret yolları değişmiştir. Amerika Kıtası gibi yeni kıtaların keşfedilmesiyle birlikte dış ticaretin yanı sıra sömürgecilik de yaygınlaşmaya başlamıştır (Bolatlı, 2024: 2).

Sömürgecilik faaliyetlerinin artmasıyla birlikte ülkeler arasında bir rekabet ortamı oluştu ve bu rekabet, Birinci Dünya Savaşı'na zemin hazırladı. Bu dönemde, ülkeleri bir araya getirme ve ticaretin gelişmesini sağlama amacıyla Altın Standardı sistemi benimsenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır (Saygılı, 2024: 6). Sömürgecilik döneminde kullanılan Altın Standardı para sistemi, temel olarak uluslararası ticarete yer alan ülkeler arasındaki ödemeler dengesizliklerini düzeltmek ve devletlerin para birimlerinin belirli bir değere bağlı olduğu bir ölçüt oluşturmak gayesiyle uygulanmıştır (Balcı ve Göcen, 2017: 12).

Avrupa'da popüler hale gelen Merkantilizm, ticari düşüncenin bilinen ilk öğretileri arasında kabul edilir ve korumacı politikalarla ticarete kendisine yer edinmiştir. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle, liberalizm giderek yaygınlaşmış, buhar gücünün sanayide kullanılmasıyla beraber büyük ölçekli üretime geçilmiştir (Bolatlı, 2024: 2).

Merkantalizm teorisi, ülkenin zenginliğinin altın ve gümüş stokları ile ölçülmesine dayanır ve bu nedenle dış ticarete ihracata ağırlık verilerek altın ve gümüş rezervlerinin artırılması gerektiği yönünde bir politikayı savunur. İhracatın artması ile ülkeye altın girişi olacak ve böylece refah artacak, aynı zamanda diğer ülke de ithalat yaparak ülkeden altın ve gümüş çıkışına neden olacaktır. Dolayısıyla Merkantalizme göre bir ülkenin kazancı diğer ülkenin de kaybıyla sonuçlanır, dolayısıyla dış ticaretin sonucu sıfıra dayalı bir süreçtir (Karabulut, 2020: 16-17).

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, himayeci ve milli ekonomiyi destekleyenlerin tekrardan güç kazandığı gözlemlenmiştir. Bilhassa 1. ve 2. Dünya Savaşları arasındaki ekonomik doktrinler ve politikalar, diğer faktörlerin etkisiyle daha fazla devlet müdahalesi ve korumacılığı öngören doktrinlerin etkisinde kalmıştır (OMÜ, 2).

20. yüzyılda, dünya ekonomisinde gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ayrım yaygınlaştı. Dünya nüfusunun yaklaşık %80'i gibi önemli bir kısmı gelişmişlik düzeyi az olan ülkelere oluşuyordu. Bu devletler dünyadaki gelir dağılımından düzgün bir pay alamamaktadır. Az gelişmiş ülkelerin kendi başlarına kalkınmaları zor olmaktadır. Bu ülkeler, sanayileşmiş ülkeler tarafından sağlanan mali desteklerle

desteklenmektedir. Bu destekle birlikte dünya ticaret hacmi genişlemektedir (OMÜ, 2).

Özellikle 1960'lardan itibaren, uluslararası ticaretin hacmi belirgin bir şekilde artmıştır. Bu artışın temel sebepleri arasında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) büyük rol oynamaktadır. (Saygılı, 2024: 7). Günümüze bakıldığında Dünya Ticaret Örgütü, GATT'nin yerini almıştır.

2000'li yıllarda teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber iletişim ve ulaşım ağlarının da gelişimiyle dış ticaret de artarak devam etmiştir. Bu güçlenen iletişim ve ulaşım ağları, dış ticaretin dinamiklerini de değiştirmiştir. Artan küreselleşme ve serbest ticaret politikalarıyla birlikte, ülkeler arası ticaret hacmi büyümüş ve daha entegre bir ekonomik ortam oluşmuştur. Dış ticaret, yeni teknolojilere uyum sağlayarak kendi yolunu çizmeye başlamıştır.

GATT kaynaklı tarife indirimleriyle birlikte 1980'lerden sonra dünya dış ticaretinde artışlar yaşanmıştır. Bu artışlar 2008 Mortgage Krizi'ne kadar devam etmiştir. 2008 Ekonomik kriziyle beraber dış ticarete düşüş yaşanmıştır. Bir diğer azalış 2018-2020 yıllarında da Covid-19 Pandemisinden kaynaklı olarak meydana gelmiştir (Saygılı, 2024: 8-9).

1.3. Dış Ticaretin Önemi

Dünya çapında ekonomik ilişkilerde dış ticaretin merkezi bir rolü vardır. Hiçbir ulus kendi doğal kaynaklarıyla tüm ihtiyaçlarını karşılayamaz. Dünya üzerindeki kaynaklar sınırlıdır ancak insan ihtiyaçları sınırsızdır. Bu durum, ülkelerin kaynaklarını paylaşarak ve ticaret yaparak ihtiyaçlarını karşılamalarını gerektirir (Durmaz, 2009: 47). Hammadde, sermaye, işgücü ve teknoloji gibi gereksinimler ekonomik büyüme ve kalkınma açısından hayati öneme sahiptir. Dolayısıyla, devletlerin ekonomik büyüme süreçlerinde önemli bir rol oynayan dış ticaretin değerini doğru bir şekilde anlamaları önem arz etmektedir. Bu bağlamda, uygun ticaret politikalarının benimsenmesi hayati öneme sahiptir (Yeşilkaya, 2017: 70).

1980'li yıllarda küreselleşmeyle beraber dış ticaretin önemi kayda değer şekilde artış göstermiş ve gelişmiş ile gelişmekte olan ülkeler tarafından büyük bir

önem kazanmıştır. Gelişmiş ülkeler, ürettikleri büyük miktarlardaki mal ve hizmetleri pazarlamak için yeni pazar arayışlarına girerken, gelişmekte olan ülkeler de gelir seviyelerini yükseltmek adına dış ticarete önemli derecede odaklanmaktadır (Kocalar, 2019: 1).

Küresel dünyada, iç ve dış makroekonomik dengeler birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Uluslararası ticaretteki değişim ve ilerleme, yalnızca mikro ölçekteki işletmeleri değil, aynı zamanda sektörleri ve ulusal ekonomiyi derinden etkileyebilir. Ülkelerin dış ticaret yapısıyla ekonomik gelişmişlik seviyesi arasında iki taraflı ilişki olduğundan, ulusal ekonomilerin dış ticaretle ilişkili etkilenme biçimleri, devletlerin dış ticaret yapılarına bağlıdır (Yapraklı ve Meçik ve Başar, 2020: 5).

Ülkeler, dış ticaret politikalarını değiştirerek ve ihracata odaklanarak ekonomik gelişimlerini artırmaya çalışmıştır. Bir ülkenin kendi ekonomik refahını arttırmak istiyorsa milli gelirini arttırması gereklidir (Zahravi, 2024: 7). Dış ticaret politikalarının yanı sıra, ülkeler uluslararası ticarete rekabet gücünü artırmak için ticaret anlaşmaları yapmış, gümrük vergilerini düşürmüş veya kaldırmış ve ticaret engellerini azaltmışlardır (Topçuoğlu, 2019: 118).

Dış ticaret, ülkeler arasında hayat standartlarını yükseltmek, istihdam imkanlarını arttırmak ve tüketicilerin çeşit çeşit ürünlere erişimini kolaylaştırmak için büyük bir öneme sahiptir. Eski çağlardan beri var olan uluslararası ticaret, günümüzde de hala büyük bir öneme sahiptir. Son zamanlarda ihracat ve ithalatın gayrisafi yurt içi hasılaya olan katkısı artınca uluslararası ticaretin ülkelerin ekonomileri üstündeki tesiri çok daha belirgin hale gelmiştir. Uluslararası ticaret, farklı ülkelerin rekabet gücünü artırmak ve işbirliklerini teşvik etmek açısından önemli bir rol oynamaktadır ve küresel ekonominin dinamiği olarak kabul edilmektedir (Zahravi, 2024: 7).

Dış ticaret, farklı ülkelerin kaynaklarını en etkin şekilde kullanmalarına yardımcı olur. Ev sahibi ülkeler için yabancı yatırım, istihdam olanaklarını artırır ve insan gücü ve başka kaynakların daha verimli kullanılmasına katkı sağlar. Aynı zamanda çok uluslu şirketler de yerel tedarikçilerin genişlemesine destek olur (Zahravi, 2024: 8).

Dış ticaret, bir ülkenin ekonomik ve siyasi anlamda dünya çapında etkin bir güç olmasına, zenginleşmesine, kalkınmasına ve ekonomik birimlerin faydalarının en üst düzeye çıkarılmasına katkı sağlar. İleri düzeyde teknoloji destekli ve istikrarlı bir makroekonomik yapı, bir ülkenin dış ticarete yüksek rekabet gücüne sahip olduğunu gösterir. Ülkeler, karşılaştırmalı üstünlüklerine, teknoloji seviyelerine, doğal kaynaklarına ve yetişmiş insan gücü yetkinliklerine bağlı olarak uluslararası ticaretten büyük ölçüde fayda sağlayabilirler. Bununla birlikte, dış ticaret karmaşık bir alan olduğundan, etkili bir şekilde yönetilmediği takdirde ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurabilir (Gültekin, 2011: 31).

Dış ticaret, bir ülkenin tarım, endüstri ve hizmet sektörlerinde önemli kayıplara ve zararlara yol açabilir. Bu sebepten ötürü koruma tedbirleri ve gümrük vergileri gibi dış ticaret politikaları gerekebilir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları ve Avrupa Birliği Gümrük Birliği Anlaşması gereği, uluslararası ticaretin gümrük vergileri ve bunun gibi dış ticaret politikaları tedbirleriyle kısıtlanması artık mümkün değildir (Gültekin, 2011: 31).

Dünya'daki önemli ekonomik faaliyetlerinden bir tanesi dış ticarettir çünkü bütün ülkeleri ekonomik sistemi bu faaliyete bağımlıdır ve bu durum tüm tüketici ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olur. Dış ticaret sahip olduğu önem bakımından şu şekilde özetlenebilir (The Scientific World, 2021).

Dünya pazarlarında üretim ve rekabet açısından, bir ülkenin üretim kapasitesi ve döviz biriktirmeye etkisi sebebiyle dış ticaret önemli bir role sahip olmaktadır.

Hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomiler için hayati öneme sahip olan dış ticaret, ülkeler arasındaki bağları güçlendirir ve yeni pazarlar oluşturarak pazarlama becerilerini artırır.

İster gelişmiş, ister gelişmekte olsun bütün devletler dış ticarete ihracat ve ithalat işlemlerinin farklı para birimleri üzerinden gerçekleşmesi nedeniyle sabit para birimlerinin dengesini korumak adına bu dış ticaret faaliyetine bağımlıdır.

1.4. Dış Ticaretin Amaçları

Ülkeler, kendilerinin gereksinimlerini ve isteklerini karşılayacak kaynaklara ya da üretim teknolojilerine sahip olmadığı zaman diğer ülkelerle ticaret yaparlar. Dış ticaret, hayat standartlarını arttırmada, iş imkanları sağlamada ve tüketicilerin çeşitli ürünlerden faydalanmalarını sağlama konusunda oldukça önemli bir role sahiptir (Economics Help, 2021).

Uluslararası ticaret önemlidir, çünkü ülkeler yurt içinde kolayca bulunamayan malların ithalatı için diğer ülkelere güvenirlir. Eğer bir ülke mal ihracatında uzmanlaşmışsa, kendi pazarlarında talep edilenden daha fazla hammadde arzına sahip olabilir. Dış ticaret, dünya ekonominin refahını sağlayan bir küresel pazar oluşturur (Diaz, 2022).

Hükümetler, dış ticareti zaman zaman teşvik ederek veya sınırlayarak çeşitli şekillerde müdahale ederler. Bir ülkenin ödemeler bilançosunun uzun süre açık vermesi ülke adına sakıncası bir durumdur ve bu açıkların kapatılmasında ülkenin dış ticaret politikası önemli bir rol oynar (Çimen, 2022: 10).

Dış ticaret açığı olan ülkeler, hem maddi hem de manevi olarak baskı altına girerler ve bu açıkları kapatmak adına ithalatı azaltma ve ihracatı artırma gibi önlemler alarak çaba gösterirler. Artan tüketim, yerel üretimle karşılanamaz ve bu durum daha fazla mal ithal edilmesine ve dış ticaret açığının daha da artmasına neden olur (Çimen, 2022: 11). Dış ticaretin temel mantığı karşılaştırmalı üstünlükten kaynaklanan faydalar sağlasa da, ticaretin düzeyi ülkelerin dış ticaret dengesizliklerini topluma ağır bir yük getirmeden aşma becerisine bağlıdır. Ters durumda ise dış ticarete açık vermemek için toplumun refah düzeyinin düşürülmesi gibi bir olasılıkla karşılaşmak mümkündür (Bahadurlu, 2021: 8).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikasının ana hedeflerinden biri ekonomik kalkınmayı teşvik etmektir. Bu amaçla, yeni sanayileri dış rekabete karşı korumak için ithalatı tarife ve miktar kısıtlamalarıyla sınırlarken, gelişmeleri için gerekli yatırım mallarının ithalatını artırır (Bahadurlu, 2021: 8).

Dış ticaretin bir diğer önemli amacı, ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin güçlenmesini sağlamaktır. Bir ülke diğer ülkelerle ticaret yaparken, ticaretin yanı sıra teknoloji transferi, bilgi alışverişi ve kültürel etkileşim gibi çeşitli alanlarda da işbirliği fırsatları ortaya çıkar. Bu, ülkeler arasındaki ilişkilerin sadece ticari değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutlarda da derinleşmesine olanak tanır.

Ayrıca, dış ticaretin bir başka amacı da uluslararası barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktır. Ticaret yoluyla ülkeler arasındaki ekonomik bağlar güçlendikçe, savaş ve çatışma riski azalır. Çünkü ekonomik olarak birbirine bağlı olan ülkeler arasında çatışma, her iki taraf için de zararlı olabilir. Dolayısıyla, dış ticaretin artması genellikle uluslararası ilişkilerin barışçıl bir şekilde yürütülmesini teşvik eder.

Dış ticaretin amacı sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik boyutları da kapsar. Bu amaca ulaşmak için ülkeler, ticaret politikalarını ve uluslararası ilişkilerini dengeli bir şekilde yönetmeye çalışırlar.

1.5. Dış Ticaretin Sebepleri

Dünya tarihinde, insanlar farklı toplumlar arasında mal ve hizmet alışverişi yapma eğiliminde olmuşlardır. Bu eğilim, farklı coğrafi bölgelerin, kültürlerin ve ekonomilerin birbirleriyle etkileşim halinde olmasının bir sonucudur. İnsanlar, dış ticaret yapmanın gerekli olduğunu keşfettiklerinde, mal ve hizmet farklılıkları, fiyat farklılıkları, iç üretim yetersizliği, iç üretim fazlalığı, tüketici zevk ve tercihleri gibi aktörler etkili olmuştur. Bu sebepler, insanların ticaret yoluyla ekonomik büyüme, refah artışı ve teknolojik gelişme gibi hedeflere ulaşmalarını sağlamıştır.

1.5.1. Mal ve Hizmet Farklılıkları

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi mal farklılıklarının temelini oluşturan bir kavramdır. Klasik dış ticaret teorisi, temel olarak karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanır. Bu düşünceye göre dış ticaret uluslararası karşılaştırmalı maliyetlerle ilişkilidir (Yücesan, 2017: 9).

Fiyat ve maliyet farklılıkları, klasik dış ticaret teorilerine göre dış ticaretin ana sebebidir. Bu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, faktör donanımlarının farklılığı nedeniyle farklı malların farklı fiyatlarla ticaretinin gerçekleştiğini

belirtmektedir. Gelişmekte olan bir ülke, emek yoğun bir sektör olan tekstil ürünlerinden kumaş ihracatı yaparken, karşılığında gelişmiş bir ülkeden sermaye yoğunluğuna sahip bir sanayi ürünü olan araba ithalatı yapmaktadır (Yapraklı ve Meçik ve Başar, 2020: 13).

Günümüzde, mal farklılaştırmasına dayalı dış ticaretin, belirli sektörlerde fiyat farklılıkları kadar öneme sahip olduğu gözlemlenmektedir. Farklılaştırılmış mallar ve hizmetler, tüketici için aynı işlevi yerine getirmelerine rağmen, performans, sağlamlık, kalite, boyut, dizayn, stil ve marka tanımlaması veya satış öncesi ya da sonrası hizmet, personel, imaj, pazarlama stratejileri açısından çeşitlilik gösteren mal ve hizmetlerdir (Yapraklı ve Meçik ve Başar, 2020: 13).

Son dönemlerde, eksik rekabet şartlarında, tüketici seçimleri, talep yapısı, araştırma ve geliştirme, teknoloji, ürünlerin yeniliği, markalaşma ve çok uluslu şirketlerin pazarlama stratejileri gibi faktörlerin etkisi giderek artarak uluslararası ticareti ciddi bir şekilde etkilemektedir. Bir ülke, ürettiği ürünlerde yüksek kalite, yenilikçilik, markalaşma ve etkili pazarlama stratejileri sunabildiğinde, diğer ülkelerin önüne geçebilir (Ateş, 2023: 20).

1.5.2. Fiyat Farklılıkları

Fiyat farklılıklarının anlaşılabilmesi adına Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler ve Ricardo'nun Mukayeseli Üstünlükler Teorileri hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Mutlak Üstünlükler Teorisinde ülkelerin üretimde sahip oldukları mutlak avantajlara dayanarak ticaret yapmaları gerektiğini savunur. Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisinde öne sürdüğü düşünce şudur: Bir ülke, diğer ülkelerle kıyaslandığında belirli bir ürünü daha düşük maliyetle üretebiliyorsa, o ürüne odaklanmalı ve bu ürünü diğer ülkelerin daha yüksek maliyetle ürettiği piyasalara satmalıdır. Ayrıca, kendi ürettiği ürünlerde diğer ülkelerle rekabet edemiyorsa, bu ürünleri daha düşük maliyetle üreten ülkelere satın almalıdır. Adam Smith, böylelikle refah seviyesinin artacağını vurgulamıştır (Seyidoğlu, 2007: 18).

David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, bir ülkenin diğerlerine göre daha az maliyetle belirli bir mal veya hizmeti üretebilmesi durumunda, o ülkenin o mal veya hizmetin üretimine karşı "karşılaştırmalı üstünlüğü" olduğunu öne sürer.

David Ricardo, devletlerin diğ er devletlerden daha verimli veya d    k maliyetle üretebildikleri ürünlerin yerine, bu ürünler arasında karşılaştırma yapıp en etkin olanları seçerek bu ürünler üzerinde uzmanlaşma göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ricardo'ya göre, d   ticaretin temeli, mutlak  st nl kler değıl, karşılaştırmalı  st nl klerdir (Seyidoğlu, 2007: 18).

Bu sebepten dolayı, devletler üretebildikleri tüm ürünler yerine, en ucuz maliyetle üretebildikleri ürünler üzerine odaklanmalıdır. Diğ er  r nlerin  retimindeyse daha ucuza üreten ülkelerden ithalat edebilirler. Bu nedenle, ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarının oluşması, uluslararası ticaretin temel nedeni olarak görülmektedir (Ateş, 2023: 19-20).

1.5.3. İ   retim Yetersizliğı

Her ülkenin doğal kaynakları ve özellikleri farklı olduğundan, bir ürünün üretimi adına gereken hammaddeler ya da teknoloji eksikliğı, ülkeleri d   ticaret yapmaya zorlayabilir. Aynı şekilde, bazı durumlarda, bir ülkenin iç talebini kar ılayamayacak kadar az üretim yapıldığında, d   ticaretin zorunlu hale gelmesi mümkündür (Kocalar, 2019: 33).

Yerli  retim yetersizliğı, talebin kar ılanamamasına ve d   ticaretin artmasına neden olabilir. Bunun birkaç sebebi vardır. Öncelikle, teknolojik altyapının yetersiz olması veya uluslararası standartlara uygun üretim yapma yeteneğinin olmaması, yerli üretim rekabet gücünü azaltabilir. Ayrıca, yeterli bir işgücü potansiyelinin olmaması veya işgücünün niteliklerinin istenilen düzeyde olmaması da yerli üretim yetersiz kalmasına sebep olabilir.

Eğ r yerli üretim, iç talebi karşılamakta yetersiz kalıyorsa, bu yetersizlik d   ticaret yoluyla diğ er ülkelerden ithalat yaparak giderilmeye çalışılır. Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, enerji talebindeki artışı yerel kaynaklardan karşılama imkanı yoktur. Enerji sektöründe, yerli üretim yetersiz olduğu durumlarda, petrol ve doğal gaz gibi ürünleri dışarıdan ithalatını sağlayarak oluşan açığı kapatmaya çabalıyoruz. Ayrıca  lkeler arasındaki teknolojik farklılıklar sebebiyle yüksek teknoloji ürünlerine olan ihtiyaçlar küresel pazarlarda alanlarında uzmanla an ülkeler tarafından karşılanmaktadır (Yücesan, 2017: 7).

1.5.4. İç Üretim Fazlalığı

Dış ticaretin temel sebeplerinden biri, yurt içindeki tüketimin karşılanması ardından arta kalan üretim fazlası mal ve hizmetlerdir. Bir ülke içerisinde üretilen mal ve hizmetler yerli talebi karşıladıktan sonra artan üretim fazlalıkları, genellikle dış ticaret yoluyla yurt dışına ihraç edilir. Bu, üreticilerin pazarlarını genişletmelerini ve ekonomik büyümeyi teşvik etmelerini sağlar. Üretim fazlalıklarının dış pazarlara satılması, bir ülkenin ekonomik refahını artırabilir ve işletmelerin rekabet gücünü artırabilir.

Ülkeler arasındaki kaynak dağılımı farklı olduğundan, bazı ülkeler ihtiyaçlarından daha fazla üretim yapabilirler. Böylelikle üretim fazlalığı dış ticaret vasıtasıyla diğer ülkelere yönlendirilir. Ayrıca, ülkelerin üretim teknolojilerindeki değişimler de fazla üretimle sonuçlanabilir. Bilhassa sanayi devriminin sonrasında devletlerde üretim fazlalığı oluşmuş ve bu fazlalıklar dış ticaret vasıtasıyla eritmeye gayret edilmiştir (Yücesan, 2017: 8).

1.5.5. Tüketici Zevk ve Tercihleri

Tüketici gereksinim ve tercihlerini karşılayacak ürünler, yurt dışında üretiliyor olabilir, bu da dış ticaretin gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır (Kocalar, 2019: 33).

Dış ticaretin önemli sebeplerinden biri, tüketicilerin farklı zevk ve tercihleridir. Her ülkenin kendisine özgü kültürü, hayat tarzı ve ihtiyaçları vardır. Bu nedenle, tüketicilerin beklentilerini karşılamak için bazı ürünler yurt içinde üretilemeyebilir. Ülkeler, bu tüketici taleplerini karşılamak için dış ticaret yoluyla çeşitli ürünleri ithal eder.

Bilhassa teknoloji, moda, gıda ve lüks ürünler vb. sektörlerde bazı devletler diğer devletlerin taleplerine yanıt verir ve böylece mal satarak ekonomik büyümelerinde artışa sebep olmaktadır. Benzer şekilde, ithalat vasıtasıyla daha genişçe bir ürün yelpazesi sunup gereksinimlerini daha düzgün karşılar ve rekabet avantajı elde ederler. Bu durumlar, devletlerin dış ticaret stratejilerini belirleme konusunda tüketicilerin farklı tercihlerinin büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir (Kocalar, 2019: 33).

1.6. Dış Ticareti Etkileyen Faktörler

Dış ticaretin gelişiminde, ülkeler arasındaki çeşitli faktörlerin farklılıklar oluşturmalarının nedeni, ihracat ve ithalat taleplerini etkileyen unsurlardır (Yücel, 2006: 49). Bu çalışmada dış ticareti etkileyen faktörler; ticaret reformları, gelir düzeyleri, göreceli fiyatlar, döviz kuru değişiklikleri, krizler, demografik ve coğrafi etkiler ve enflasyon olarak anlatılmaktadır.

1.6.1. Ticaret Reformları

Ticaretin serbestleştirilmesi, bir ülkenin dış ticaretine çeşitli avantajlar sağlayacaktır. Bu avantajların en önemlisi, ülkenin uluslararası piyasalarla entegrasyonu olacaktır. Bunun sebebi ülkelerin ithalat olarak dış piyasalara erişimi, kendi ihracatını belirlemesine imkan tanıyacaktır. Kaynakların etkin kullanımı neticesinde arz fazlasının giderilmesi, ekonomik katkı sağlayacaktır ve bu da sektörlerin kapasitelerinin en uygun seviyeye ulaşmasını sağlayacaktır. Durgunluk zamanlarında yerel talebin azalması ile yerel imalat sanayi üreticileri, talep düşüşünü telafi etmek ve kapasitelerini artırmak adına dış pazarlara yönelirler. Bu bağlamda, gerçekleştirilecek ticaret reformları, onlar adına ekonomik durgunluktan kurtuluşun temelini oluşturabilir. Bu şekilde, ticaret reformları, mevcut üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde kullanılması ve kapasite oranlarının yükselmesiyle birlikte, imalat sanayiinin dış ticaret performansını belirleyen önemli bir belirleyicisi haline gelecektir (Yücel, 2006: 52-53).

1.6.2. Gelir Düzeyleri

Ülke içi ve ülke dışı gelir seviyeleri, dış ticaret taleplerini belirlemede önemli bir rol oynar. Fakat bu etkiyi anlamak için bazı varsayımları göz önünde bulundurmak önemlidir. Fiyatların sabit olarak kaldığı ekonomilerde gelirler arttıkça tüketim de artar. Bu artan tüketim, yurt içi ve yurt dışı mallara olan talebi artırır. Yurt içi gelirleri ile ithalat arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır ki bu literatürde "ithalat fonksiyonu" olarak bilinir. Gelir ve ithalat arasındaki bu bağlantı, iki temele dayanır. İlki, üretim sürecinde kullanılan kaynakların kısmen yabancı kökenli olması, ikincisiyse yerel tüketimin bir kısmının dışarıdan alınan ürünlere yönelmesidir (Yücel, 2006:50).

İthalat talebinin gelir esnekliği, dış ticaretin belirleyici faktörlerinden bir tanesidir ve oldukça öneme sahiptir. Bu durumda, ithalatın artış hızı gelirdekinden daha fazlaysa, esneklik birden büyük olarak ithalata bağımlılık düzeyi artacaktır. Ters bir durum olan ithalatın artış hızı gelirdekinden daha azsa, esneklik birden küçük olarak ithalata bağımlılık düzeyi azalacaktır (Akar, 2020: 19).

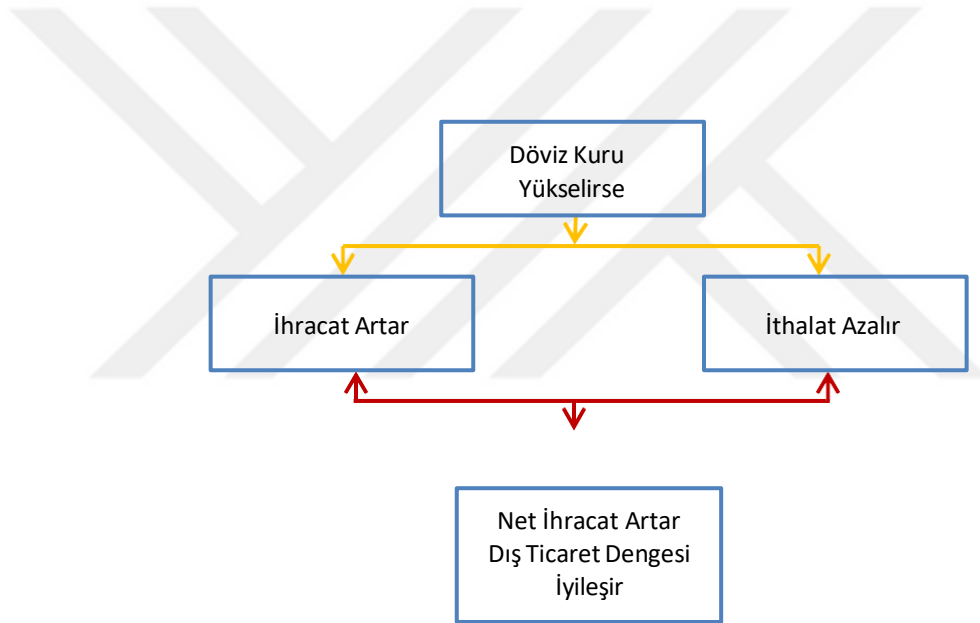
1.6.3. Göreli Fiyatlar

Görelî fiyatlar, yerel fiyatların uluslararası fiyatlara oranını ifade eder. Bu oranın birden küçük olması talep esnekliğinin düşük olduğunu, birden büyük olması ise yüksek olduğunu, bire eşit olması ise birim esnek olduğunu gösterir. Görelî fiyatların, ithalat ve ihracat talep esneklikleri üstünde kayda değer bir etkisi vardır. Bu durum bilgi maliyetindeki değişimler ve teknoloji faktör fiyatları tarafından etkilenebilmektedir. Ülkelerin arasındaki göreli fiyatlar, üretim unsurlarındaki göreli kıtlık ve bolluk durumlarının farklılığına ve taşıma giderlerindeki çeşitliliğe bağılı olarak oluşturulmaktadır. Bir ülkenin bir malın üretim faktörlerine yüksek miktarda sahip olması durumunda başka ülkelerle kıyaslandığında bu malın üretimi açısından daha yüksek avantaja sahip olacaktır. Böylelikle bu ülkede üretilen mal daha düşük maliyetle üretileceğinden, bu ürünün o ülkede daha uygun fiyatlara satılması söz konusu olacaktır. Ülkeler arasındaki farklılıklara bağılı olarak taşıma maliyetlerinde farklar ortaya çıkabilir (Kombak, 2019: 39).

Ticarette rol oynayan malların giderlerini belirlemekte olan temel etkenler, üretim ve taşıma maliyetleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Üretim maliyetleri ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu farklılıklar fiyat fiyatlara yansır çünkü bazı ülkelerde üretim maliyetleri daha düşükken, diğerlerinde daha yüksektir. Bu nedenle, benzer malların fiyatları ülkeler arasında değişebilir. Malların bir yerden başka bir yere taşınması sırasında ortaya çıkan taşıma maliyetleri de dikkate alınmalıdır. Bu maliyetler, kullanılan kaynakların kalitesi ve coğrafi mesafelere bağılı olarak değişir. Ülkeler arasındaki bu maliyet farklılıkları, ticaretteki malların fiyatlarına yansır (Akar, 2020: 19).

1.6.4. Döviz Kuru Değişiklikleri

Dış ticaret ve döviz kuru arasındaki ilişki ekonomilerde önemli bir rol oynar. Döviz kuru, bir ülkenin para biriminin diğer ülkelerin para birimleri karşısındaki değerini belirler. Döviz kuru, dış ticaretin fiyatlarını ve rekabet koşullarını etkiler. Örneğin, bir ülkenin para biriminin değeri diğer ülke para birimleri karşısında yükseldiğinde, bu ülkenin ihracatı uluslararası piyasalarda daha pahalı hale gelirken, ithalatı daha ucuz hale gelir. Bu durumda, ülkenin dış ticaret dengesi olumsuz yönde etkilenebilir ve ihracatında düşüş, ithalatında ise artış gözlemlenebilir. Ancak, döviz kuru düştüğünde, yani yerel para birimi diğer para birimleri karşısında değer kaybettiğinde, bu durum ihracatı teşvik ederken, ithalatı zorlaştırır.

Kaynak: Uslu, 2018: 312.

Şekil 1. Döviz Kuru – Dış Ticaret İlişkisi

Döviz kurlarındaki dalgalanmaların dış ticarete olan tesiri, geniş bir şekilde açıklanmaktadır. Döviz kuru değer kaybının veya devalüasyonun, ticaret dengesini ciddi şekilde etkilediği genel olarak kabul edilir. Ulusal para biriminde devalüasyonun meydana geldiğinde, ülkenin ihracatının arttığı ve ithalatın azaldığı ve bu iki etkinin bir araya gelmesiyle dış ticaret dengesinin arttığı görülür (Konya, 2019: 44).

1.6.5. Krizler

Dış ticaret ve kriz arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Bir kriz durumunda, genellikle ülkelerin dış ticaretleri etkilenir. Ekonomik bir krizde talep genellikle düşer ve bu da ithalat ve ihracatı azaltabilir. Krizin şiddetine ve türüne bağlı olarak, ithalat ve ihracat üzerinde farklı etkiler görülebilir. Örneğin, bir finansal krizde döviz kuru dalgalanmaları artabilir ve bu da ithalat ve ihracat maliyetlerini etkileyebilir.

Ülkeler, istikrarsız ekonomilere sahip ülkelerle ticaret yapmaktansa, istikrarlı ekonomilere sahip ülkelerle ticaret yapmayı seçerler. Bu nedenden ötürü gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek işsizlik oranları, ekonomik büyümenin yavaş olması, yolsuzluk ve ekonomik istikrarsızlık dış ticaret ilişkilerinde negatif etkilere neden olur (Zahravi, 2024: 30). Üreticilerin dış ticaret yapacakları ülkeleri seçerken, siyasi istikrar, yolsuzluk ve terör gibi faktörlerin etkisi büyüktür. Hükümetlerin ticaret politikaları, uygulanan ticari yaptırımlar, vergilendirme ve gümrükler de dış ticaretin seyrini belirlemede önemli rol oynar (Ayhan, 2016: 42).

1.6.6. Demografik ve Coğrafi Etkiler

Demografik faktörler, bir ülkenin nüfus yapısıyla ilgilidir. Nüfusun yaş dağılımı, cinsiyet oranları, eğitim seviyeleri ve gelir düzeyleri gibi faktörler, dış ticaret üzerinde önemli etkilere sahiptir. Örneğin, genç bir nüfus, işgücü potansiyelini artırır ve bu durum üretim kapasitesini artırır. Daha fazla ürün ve hizmet üretilebildiğinden ihracat artar. Ayrıca, eğitim seviyesi yüksek bir nüfus, daha fazla yenilikçilik ve yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesine yol açabilir, bu da dış ticarete rekabet avantajı sağlar.

Dil, din, ırk, nüfus yoğunluğu, yaş ortalaması gibi benzerliklere sahip olan ülkelerde, tüketim alışkanlıkları ve kültürel açıdan benzerlikler göstermelerinden ya da benzer taleplerin olmasından ötürü dış ticaret faaliyetlerinde birbirleri arasındaki ticaretin artması olasıdır (Zahravi, 2024: 31). Müslüman ülkeler için helal mal tüketimi buna örnektir. Nüfusun yaşlanması, göç hareketleri, eğitim alanında yaşanan gelişmeler ve kadınların işgücüne katılımındaki artış gibi faktörler ekonominin talep

boyutuna tesir etmesi sebebiyle dış ticaret üzerinde belirleyici bir rol oynar (Ayhan, 2016: 44).

Coğrafi faktörler ise, bir ülkenin konumu, iklimi, doğal kaynakları ve altyapısı gibi unsurları içerir. Bir ülkenin konumu, ticaret yapmak için diğer ülkelerle olan erişilebilirliğini belirler. Örneğin, deniz kıyısında bulunan ülkeler, deniz ticareti yoluyla daha kolay bir şekilde diğer ülkelerle ticaret yapabilirler. Ayrıca, bir ülkenin doğal kaynakları, ihracat potansiyelini belirler. Örneğin, petrol zengini bir ülke, petrol ve petrol ürünlerini ihraç ederek dış ticaret gelirlerini artırabilir.

Coğrafi olarak birbirine yakın olan ülkeler, düşük ulaşım maliyetlerinin yanı sıra benzer iklim ve coğrafya olmalarından ötürü kaynaklanan benzer talep ve tüketim alışkanlıkları da dış ticaret üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir (Zahravi, 2024: 31).

1.6.7. Enflasyon

Enflasyon, zaman içinde mal ve hizmet fiyatlarında geniş çaplı bir artışa yansıyan kademeli bir satın alma gücü kaybıdır (Fernando, 2024). Enflasyon yaşayan bir ülkenin para birimi, diğer ülkelerin para birimleri karşısında değer kaybeder. Bu da yurt içindeki yerleşiklerin yabancı paralara olan talebini artırabilir. Dış ticarete enflasyonun çeşitli etkileri vardır. İthalat tarafında, ithal edilen ürünlerin fiyatlarının artması ithalatı teşvik edebilir. Ancak ihracat tarafında, yurt dışına satılan ürünlerin fiyatlarının yükselmesi dış pazarda rekabeti olumsuz etkileyerek ihracatın azalması ile sonuçlanabilir. Bu sebeplerden ötürü, enflasyonun yaşandığı ülkelerde dış ticaret dengesinde kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Gedik, 2020: 324).

1.7. Dış Ticaret Türleri

Dış ticaret, bir ülkenin diğer ülkelerle yaptığı ticaret faaliyetlerini kapsayan geniş bir kavramdır. Dış ticaret ihracat, ithalat ve transit ticaret olmak üzere üç farklı şekilde ayrılmaktadır.

1.7.1. İhracat Türleri

İhracat, bir ülkenin mal veya hizmetlerini yabancı ülkelere satması işlemidir. Bu işlem, bir ülkenin ekonomik büyümesini ve uluslararası rekabet gücünü artırmak

için önemli bir araçtır. İhracatın çeşitli türleri vardır ve her biri farklı ihtiyaçları ve hedefleri karşılamak için tasarlanmıştır.

Bu çalışmada ihracat türleri serbest (zelliği olmayan), kayda bağlı ve konsinye ihracat şeklinde üç farklı şekilde incelenmiştir.

1.7.1.1. Serbest (zelliği Olmayan) İhracat

Kanunlar, kararnameler ve uluslararası anlaşmalarla dış satımı yasaklı olmayan ya da belirli bir merciin iznine bağlı olan ürünler grubunda ve ihracat yönetmeliği ekindeki kayda bağlı mallar listesinde bulunmayan ürünlerin dışa satımı, arz etmeyen ihracat olarak açıklanmaktadır. Bu ihracat türünde ne kısıtlama bulunmaktadır ne de herhangi bir kurumdan izin alınması gerekmektedir. (imen, 2022: 14). İhracatın gerçekleştirileceği gümrük idaresine, ihracatçı birliklerince onaylanmış bir gümrük beyannamesiyle başvurulur (IENSTITU, 2021).

1.7.1.2. Kayda Bağlı İhracat

Kayıt Bağlı İhracat olarak adlandırılan bir ihracat türünde, belirli malların ihraç edilmesi için kayıt yapılması gerekmektedir. Kayıt işlemi, ihracatı gerçekleştirilen malın veya maddenin üretim ve fiyat politikasını ülke çıkarlarına uygun olarak düzenlemeyi amaçlar (Bolatlı, 2024: 28). İhracı kayda bağlı malların belirlenmesi, Ticaret Bakanlığı/İhracat Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı tebliğlerle gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede, ihracatı yapılan mallar sürekli olarak güncellenir ve ekonomik koşullara uygun bir şekilde bazı ürünler listeden çıkarılır, diğerleri eklenir (Ekinci, 2021: 23).

İhracatçılar, ihracat birliklerine başvurarak gümrük beyannamelerini kayıt altına alır. Birlikler, onayladıkları beyannamelerin kayıtlarını tutarlar ve onaylanmış beyannameleri, kayıt açıklamalarıyla birlikte ihracatçılara teslim ederler. İhracatçılar, kayıtlı beyannamelerle birlikte ihracat yapmak amacıyla gümrük idaresine başvururlar (imen, 2022: 15).

Kayda bağlı ihracat, hem ihracatçılar hem de devletler için önemlidir. İhracatçılar, bu süreç sayesinde ürünlerinin ihracatına ilişkin resmiyet kazanır ve gümrük işlemlerini kolaylıkla tamamlar. Devletler ise, kayda bağlı ihracat sayesinde

ülkenin dış ticaret verilerini takip eder, vergi tahsilatını sağlar ve ticaret politikalarını yönlendirir. İhracatçılar için bu süreci doğru ve eksiksiz bir şekilde takip etmek, uluslararası ticarete başarılı olmalarını sağlayabilir.

1.7.1.3. Konsinye İhracat

İthalatçılara, komisyonculara ve ihracatçının yurtdışındaki şube ve temsilciliklerine ürün gönderilmesi daha sonra kesin satışı gerçekleştirilmek üzere yapılan bir ihracat çeşididir (İTKİB). Kesin satış ise daha sonra gerçekleşir. Malın sevkiyatıyla beraber satış gerçekleşmediği için, konsinye ihracat satış işlemi olarak kabul edilmez. İhracatçının temel hedefi malı için satış fırsatları aramaktır. Konsinye ihracat, ürünün fiyatının belirsiz olması ve ürünün satılmama riski taşıması nedeniyle oldukça risk barındıran bir ihracat çeşididir (Ekinci, 2021: 25).

Konsinye ihracat yapmak için başvurular, ilgili İhracat Birlikleri'ne yapılır. Konsinye İhracat şeklinde ihracatı yapılan malların kesin satışı, bir sene içerisinde gerçekleştirilmelidir. Ancak zorunlu ya da geçerli nedenlerden ötürü İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği tarafından bu süre iyi sene arttırılabilir. Eğer gönderilen mallar tahsis edilen süre boyunca yurtdışında satılmazsa, uygun koşullarda ülkeye geri getirilmelidir (Bolatl, 2024: 29).

Vergi Usul Kanunundaki fatura düzenleme süresini belirleyen 231/5 maddesine göre, Konsinye olarak gönderilmiş olan ürünün kesin satışı gerçekleştikten sonra en geç 7 gün içerisinde kesin satış faturası düzenlenmelidir. Kesin satış faturasının düzenlenmesinin sonrasında, ihracat işlemi tamamlanmış olur ve yüklenilen Katma Değer Vergisi hesaplanarak, vergi dairesinden KDV iadesi talep edilir. Konsinye yöntemiyle gerçekleştirilen ihracatın bedelinin getirilmesi, bütünüyle Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu çerçevesinde ele alınır. 2010 yılı mevzuatına göre, ihracat bedelinin getirilmesinin zorunluluğu bulunmamaktadır (Akçakoca, 2010).

1.7.2. İthalat Türleri

İthalat, bir ülkeye dışarıdan mal veya hizmet getirilmesi işlemidir. Küreselleşme ile birlikte ithalat, uluslararası ticaretin önemli bir unsuru haline

gelmiştir. İthalat, bir ülkenin ekonomisinde çeşitli etkilere sahip olan ve dikkatlice yönetilmesi gereken karmaşık bir süreçtir.

Bu çalışmada ihracat türleri bedelli, bedelsiz, geçici ithalat şeklinde üç farklı şekilde incelenmiştir.

1.7.2.1. Bedelli İthalat

Yabancı ülkelere ithal edilen ürünlerin bedelleri, ithalatta kullanılan ödeme yöntemlerinden biriyle yabancı ülkelere döviz transferiyle yapılan ithalat türüdür (Yapraklı ve Meçik ve Başar, 2020: 37). İthalat bedelleri, bankaların kaynaklarından, ithalatçının döviz tevdiat hesaplarından, kredi kartlarından ve kredilerden ödenerek karşılanabilir. Pratikte, bedel ödeme yöntemleri şu şekilde listelenebilir; akreditifli ödeme, vesaik mukabili ödeme, mal mukabili ödeme, kabul kredili ödeme, peşin ödeme, özel takas, bağlı muamele (Yurdakul, 2014).

1.7.2.2. Bedelsiz İthalat

Bedelsiz ithalat, bir ülkeye mal getirilmesi işleminde, mal bedelinin önceden ödenmemesi ancak malın ülkeye girişi sırasında döviz veya başka bir şekilde ödeme yapılmasıdır. Bu, ithal edilen malın bedelinin, daha sonra ödenmek üzere ithal edildiği anlamına gelir. Bedelsiz ithalatta, malın gümrük sınırından içeri alınabilmesi için öncelikle gerekli vergi, resim ve fonların ödenmesi gerekmektedir. Bu tür ithalatlarda, malın bedeli önceden ödenmediği için, ithalatçıya bir finansal avantaj sağlanabilir (Ekinci, 2021: 32).

1.7.2.3. Geçici İthalat

Geçici ithalat, ithalat vergilendirmesinden muaf tutulmuş ve ticaretle ilgili siyasi uygulamalara konu olmayan ithalat çeşididir. Bu tür ithalatlar, Türkiye Gümrük Bölgesi'nde kullanılacak şekilde gerçekleştirilir (Bolatlı, 2024: 30).

İhracat yapma gayesiyle yapılan ithalat türüdür. Serbest dolaşıma henüz girmemiş mallar, ithalat vergilerinden kısmen ya da tamamen muaf bir şekilde ticaret politikası tedbirlerine tabi tutulmadan tekrardan ihraç edilmesini mümkün kılar (Yurdakul, 2014: 17).

1.7.3. Transit Ticaret

Yurtdışında ya da serbest bölgede bulunan bir firmadan ya da antrepodan alınan ürünlerin, ülkemizin üzerinden transit bir şekilde ya da direkt yurtdışında ya da serbest bölgede bulunan yerleşik bir firmaya ya da antrepoya satılmasına Transit Ticaret denir (Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 2006). Kısacası transit ticaret, bir ülkenin gümrük bölgesi üzerinden geçen malların ticaretidir. Bu, bir ülkeye giriş veya çıkış yapmadan, o ülkenin gümrük bölgesi içindeki bir başka yere doğrudan sevk edilen malların ticaretini ifade eder.

Bu ticaret türünde amaç malı yabancı bir ülkeden aldıktan sonra kendi gümrük sahamıza sokmadan bir diğer ülkeye satmaktır. Transit ticaret kapsamında bulunan mallar vergi veya harca bağlı değildir. Malı alıp ülkemize getirdikten sonra gümrüklü antrepolara indirip farklı bir ülkeye satmak istediğimizde, antrepo beyannamesi düzenlememiz gerekmektedir. Transit Ticarete ürünü aldığımız ülkedeki firma tarafından bize fatura kesilmeli, biz ise ürünü sattığımız ülkede bulunan müşterimize faturayı kesmemiz gerekir. Müşterimize kesilecek fatura İngilizce olarak düzenlenmeli ve KDV dahil edilmemelidir. Ülkemizde elde edilen kazancın vergilendirilmesi için kesilecek Türkçe faturanın KDV hariç olarak hazırlanması gerekmektedir. KDV ödemediğimiz ve satarken de ihracat yaptığımızdan ötürü bu faturalarda KDV bulunmayacaktır (TG Gümrük Müşavirliği, 2019).

Transit ticaret, ihracat ve ithalat rejimlerinden muaf bir ticaret şeklidir, bu nedenle gümrük beyannamesi düzenlenmez. Bu ticaret biçimi vergi, resim harç istisnalarına tabi olmaktadır. Peşin ödeme, akreditif, LC ödeme, vesaik karşılığı vb. bütün ödeme türleri ithalat ve ihracat işlemlerinde olduğu gibi transit ticarete de kullanılabilir. Uluslararası antlaşmalar ile ticaret edilmesi yasaklanan ürünlerle dış ticaretin yapılması yasaklanmış ülkeler ile transit ticaret gerçekleştirilemez. Transit ticarete başka bir ülkeden getirilen ürünler millileştirilmeden diğer ülkelere satımı yapılır. Ürünün satıcıdan alınarak alıcıya ulaştırılmasıyla olan bu ticaret türünde ürünün hangi yerlerden sevk edildiği önem taşımaz. Sevk evrakları, malın giriş ve çıkış yaptığı ülke mevzuatlarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Türkiye'de pek çok gerçek ve tüzel kişi transit ticaret aracılığıyla ticaret faaliyeti göstermektedir. Mevzuat bakımından ihracat ve ithalat ile karşılaştırıldığında bu sistem daha kolaydır ve ülkemizin döviz kazanmasını sağlamaktadır (TG Gümrük Müşavirliği, 2019).

1.8. Dış Ticaret Politikası

Dış ticaret politikası, ödemeler dengesi açığını kapatmak ve ödeme zorluklarını çözmek için alınan önlemler genel adıdır (Barda ve Alkin, 1970: 287). Sanayi Devrimi'nin ardından ortaya çıkan aşırı üretim, yeni pazar arayışlarını tetiklemiş ve dış ticaretin hızla artan bir öneme sahip olmasını sağlamıştır. Liberal ekonomi ilkeleriyle birleşen süreçte, dış ticaret ülkeler ve şirketler adına kaçınılmaz bir kazanç kaynağı haline gelmiştir. Dış ticaretin artan önemi ve serbest ticaretin yaygın hale gelmesi, ülke yönetimlerinin dış ticareti bir politika aracı olarak kullanmasına yol açmıştır (Keşap ve Sandalcılar, 2021: 258).

Dış ticaret politikası en basit şekliyle, dış ticarete teşvik edici veya kısıtlayıcı önlemleri içeren bir bütünü belirtir (Keşap ve Sandalcılar, 2021: 258).

Dış ticaret politikası, dış ticaretin genel çerçevesinin oluşturulduğu, kapsamının ve sınırlılıklarının belirtildiği bütün uygulamaları içermektedir. Dış ticaret politikası, iktisadi politikanın önemli bir aracı olup, dış ödemeler bilançosunu, ihracat ve ithalat gruplarını düzenleyen politikaları kapsamaktadır. Dış ticarete doğrudan veya dolaylı bir şekilde ülke yönetimleri tarafından karışlabilmektedir. Ülkenin dış ticaretini yönlendirmek için doğrudan uygulanan uluslararası ticaret politikaları ülkeye dair dış ticareti yasaklamak, sınırlama getirmek, ya da arttırmak gayesiyle uygulayabileceği politikalardır. Bu politikalar, dış ticaret üzerinde doğrudan etkisi olduğundan dolayı bu adı almışlardır (Kocalar, 2019: 38). Dolaylı dış ticaret politikaları, çeşitli hedeflere yönelik olmalarına rağmen, sonuç olarak dış ekonomik aktivitelere etki eden düzenlemelerdir (Çiftçi, 2023: 36-37).

Dış ticaret politikaları, dış ödemeler açığını dengelemeyi, yerel işletmeleri uluslararası rekabetten korumayı, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlamayı, iç ekonomik istikrarı sağlamayı, hazine geliri elde etmeyi ve dış politika hedeflerine ulaşmayı sağlamak gibi çeşitli amaçlarla hayata geçirilir (Şen, 2023: 25).

Bu çalışmada dış ticaret politikalarından Serbest Dış Ticaret Politikası ve Korumacı Dış Ticaret Politikası incelenecektir.

1.8.1. Serbest Dış Ticaret Politikası

Serbest dış ticaret politikası, devletin mal ve hizmet ticaretine müdahale etmemesi anlamına gelir. Bu yaklaşım, ülkelerin en düşük maliyetle ürettikleri ürünlere odaklanarak uzmanlaşmalarını sağlar. Bu durum, üretim faktörlerinin verimli olarak dağıtılmasını sağlar ve refahın artmasına sebep olur (Demirci, 2023: 33).

Dış ticaretin serbest bırakıldığı liberal bir sistem olan serbest ticaret politikası, ticaretin serbestleşmesini, engellerin kaldırılmasını ve ticaretin mümkün olduğunca serbest ve adil bir şekilde yapılmasını sağlar. Bu politika hem avantajlar hem de dezavantajlar sunar. Bu sistemin avantajları arasında uluslararası uzmanlaşmanın teşviki, serbest fiyat mekanizmasının güçlendirilmesi ve kaynakların etkin bir şekilde dağıtılması bulunmaktadır. Ancak, dezavantajları arasında ülkenin dışa bağımlılığının artması ve siyasi, coğrafi sebeplerle bir ülkenin yaşadığı krizin diğer ülkelere yayılması riski yer almaktadır (Kocalar, 2019: 38).

1.8.2. Korumacı Dış Ticaret Politikası

Koruyucu dış ticaret politikası, devletin dış rekabetin yerel üretimi olumsuz etkilemesini engellemek için dış ticarete karışmasıdır. Bu sayede, devlet yerli üreticilerin uluslararası rekabetten korunmasını hedefleyerek ilerlemelerini sağlamaya çalışmaktadır (Demirci, 2023: 33).

Bu politikada çoğunlukla ithalatı sınırlayıcı veya ithal ürünlere uygulanan vergileri arttırıcı tedbirleri içerir. Amaç yerli endüstrilerin gelişimini sağlamak, istihdamı korumak ve ekonomik bağımsızlığı sağlamaktır.

Serbest dış ticaret politikasında olduğu gibi korumacı dış ticaret politikasının da hem avantajları hem dezavantajları vardır. Avantajlarına bakılacak olursa, yeni kurulan işletmelerin güçlenmesini ve gelişmesini sağlar. Yerel üretimi destekleyerek dışa bağımlılığı azaltabilir. Dezavantajları arasında rekabetin önüne geçilmesi, yaratıcılığı bitirmesi, kaynakların verimsiz kullanılmasına neden olması, girişimcilik ruhunun baskılanması ve tekelleşmenin oluşması bulunmaktadır (Kocalar, 2019: 38).

1.9. Dış Ticaret Politikası Araçları

Bazı araçlar, dış ticaret politikası hedeflerine ulaşmak adına kullanılır ve bu araçlar dış ticaret politikasının araçları olarak adlandırılır (Keşap ve Sandalcılar, 2021: 263). Bu araçlar, uluslararası ticaretin düzenlenmesi, teşvik edilmesi ya da korunması amacıyla kullanılır. Her biri belirli bir amaca hizmet eden bu araçlar, ülkelerin ticaret politikalarını etkileyen önemli unsurlardır.

1.9.1. Gümrük Tarifeleri

Gümrük vergileri, ülkelerin ithal ettikleri ürünlere uyguladıkları vergilerdir ve bu vergiler, ülkelerin menşesine göre farklı oranlarda değişiklik gösterebilir (Görgün ve Adıgüzel, 2020: 1). Yani bu vergiler mallar ülkenin sınırlarından geçerken alınır.

Tarifeler, tarih boyunca ticaret politikasının en eski araçlarından biri olarak devletlerin gelir sağladığı bir gelir kaynağıdır (Konya, 2019: 35).

Gümrük tarifeleri, uluslararası ticaret işlemlerinin daha hızlı, daha basit ve tahmin edilebilir bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Ülkeler arasındaki ticaret anlaşmalarının müzakere edilmesi, yorumlanması ve uygulanması süreçlerinde olası sorunlar minimize edilir (Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, 2018). Gümrük tarifeleri, ürünlerin değerine ve miktarına bağlı olarak belirlenir.

Yerli üreticiyi korumak ve devletin gelir elde etmesi için gümrük tarifeleri konulur (Akar, 2020: 7). Bu vergiler, ithal edilen ürünlerin fiyatını artırarak ithalatı kısıtlamak ve yerli üreticiyi korumak için konulur (Bülbül, 2018: 5).

İthalatın düşmesine sebep olmak gümrük vergisinin başlıca etkisidir. İthalatın düşmesi, toplam harcamaların yurt dışı ürünlerden yerel ürünlere doğru yönlendirilmesine sebep olmaktadır. Yerel üretimin artması, istihdam oranının yükselmesine ve dolayısıyla işsizliğin düşmesine sebebiyet vermektedir. Yüksek işsizlik oranlarına sahip ülkelerin istihdam düzeyini arttırması için gümrük tarifeleri önemli bir araçtır (Bülbül, 2018: 5).

1.9.2. Tarife Dışı Ticaret Politikası Araçları

Tarife dışı araçlar ithalatı yasaklama, sınırlama veya genişletme gayesiyle uygulanan politikalar olarak bilinir (Kocalar, 2019: 39-40). Tarife dışı araçlar çoğunlukla ithalatın sınırlanması amacıyla kullanılır (Akar, 2020: 7).

Tarife dışı araçlar; kotalar, görünmez engeller, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve ihracat sübvansiyonları olarak incelenmiştir.

1.9.2.1. Kotalar

Kotalar, uluslararası ticarete kullanılan önemli araçlardan biridir. Bir ülkenin ithalatını belirli bir ürün veya hizmet için sınırlandırmak ya da kontrol altında tutmak için uygulanır. Hükümet bu kotalarla ithalatı sağlanacak malların miktarını belirler.

İthalat kotaları yerel üreticileri dış rekabete karşı koruma amacıyla olabileceği gibi aynı zamanda halk sağlığı veya kamu düzeni için zararlı olan ürünlerin ülkeye girmesinin önüne geçilmesi için uygulanmaktadır (Akar, 2020: 8).

Eğer kotalar yalnızca belirli bir ülkeden veya ülke grubundan gelen mallara yönelikse, bu durum selektif ya da seçici kota olarak adlandırılır (Çelik, 2008: 246). Devlet dışarıdan alınacak mal miktarını belirlerken, hangi ülkenin ve kimin ithalat yapacağına karışmazsa, bu tip kotalara global kota denir (Çelik, 2008: 245).

Döviz kontrolü ise dövizle ilgili işlemlere kısıtlamalar getirerek gerçekleşir. İthalat kotaları gibi, döviz kontrolü de ülkeye döviz giriş ve çıkışlarını sınırlayarak çalışır (Akar, 2020: 8).

1.9.2.2. Görünmez Engeller

Devletin sağlık, kamu düzeni ve çevrenin korunması gibi hedefler doğrultusunda oluşturduğu standartlar ve idari ve teknik düzenlemelerdir. Çeşitli nedenlerle konulmalarına rağmen dış ticareti kısıtlayarak engel oluştururlar. Şimdilerde bu tür engellerin hızla arttığı gözlemlenmektedir (Akar, 2020: 9).

1.9.2.3. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

Gönüllü ihracat kısıtlamaları, , bir ülkenin ithalatçı konumunda olduğu ve çoğunlukla emeğe dayalı olarak az gelişmiş olan bir ülke ile yapılan bir anlaşmanın bir parçası olarak, ihracata yönelik sınırlama olarak ifade edilmektedir. Gönüllü ihracat kısıtlamaları, ithalat kotalarına benzer ancak bu kez uygulama, ithalatçı değil, ihracatçı konumundaki ülke tarafından gerçekleştirilir. Bu sınırlamalar, sanayisi gelişmiş devletlerle daha az gelişmiş ülkeler arasında yapılan ikili veya çok taraflı müzakerelere bağlı olmaktadır (Gürce, 2021: 83).

1.9.2.4. İhracat Sübvansiyonları

İhracat sübvansiyonları, bir ülkenin mal ve hizmetlerinin yabancı pazarlarda rekabet edebilirliğini artırmak amacıyla uyguladığı teşviklerdir. Bu teşvikler devlet tarafından sağlanır.

Bu dış politika aracı bir ürünün dış ülkelere satılması karşılığında ülkenin ihracatçı firmaya ağıladığı ödeme olarak tanımlanır. Bunlar hem ihracatı yapılan mallara verilen dolaysız üretim sübvansiyonları şeklindedir hem de dış satım yapan firmalara ya da yabancı alıcılara piyasadaki faiz oranlarından daha düşük faiz oranlarıyla kredi verilmesi ya da ihracat yapan firmaların vergi muafiyetlerinden faydalandırılması gibi yöntemlerle de gerçekleşebilir (Gürce, 2021: 83).

1.10. Dış Ticaret Teorileri

Dış ticaret teorileri, ülkeler arasındaki ticaretin nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya çalışan ekonomik teorilerdir. Bu teoriler, tarih boyunca gelişmiş ve ekonomik düşünceye katkıda bulunmuştur.

Dünya genelinde çeşitli nitelikler bulunduran pek çok ülke ve sayısız malın bulunması, yalnızca bir teori ile bu karmaşık ticaret yapısına açıklama getirmenin imkansız olduğunu ortaya koymaktadır (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011: 199). Dolayısıyla öncü iktisatçılar bir takım hipotezlere dayanarak çeşitli görüşler geliştirmiştir.

Bu çalışmada teoriler, klasik dış ticaret teorileri ve yeni dış ticaret teorileri olmak üzere iki farklı kategoride incelenmektedir. Klasik dış ticaret teorileri; Mutlak

Üstünlük Teorisi, Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi ve Heckscher-Ohlin Teorisi olarak isimlendirilirken, yeni dış ticaret teorileriye Nitelikli İşgücü Teorisi, Teknoloji Açığı Teorisi, Ürün Dönemleri Teorisi, Ölçek Ekonomileri Teorisi, Tercihlerdeki Benzerlik Teorisi, Monopolcü Rekabet Teorisi olarak isimlendirilmektedir.

1.10.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri

Klasik ekonomi düşüncesi, Adam Smith'in 1776 yılında yazdığı "Ulusların Zenginliği" adlı eseriyle ortaya çıkmıştır (Atlas, 2019: 7). Merkantalizmin müdahaleci tutumuna bir tepkidir. Liberal düşünce, uluslararası ticaret hususunda bütünüyle zıt görüşler öne sürmüştür. Bu düşünce, "Laissez-faire, Laissez Passe" (Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ilkesini kabul etmiştir. Ülkelerin dış ticarete gümrük tarifeleri, kotalar ve ithalat yasakları gibi yollarla karışmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sayede, uluslararası uzmanlaşma ile beraber iş bölümünün artması ile dış ticaret faaliyetinde bulunan bütün ülkelerin ekonomileri ve refahında artış olacaktır (Çelik, 2021: 11-12).

Klasik dış ticaret kuramları, arz yönlü ekonomi görüşünü de içermekte olup günümüz ticaretinin karmaşıklıklarını tam olarak açıklayamasa da, mutlak ve karşılaştırmalı üstünlük teorileriyle dış ticaret teorilerinin temelini oluşturmuş ve hâlen bu alanda önde gelen bir konumda bulunmaktadır (Atlas, 2019: 7-8).

Klasik dış ticaret teorileri, Mutlak Üstünlük Teorisi, Mutlak Üstünlük Teorisi ve Heckscher-Ohlin Teorisi olarak üç farklı şekilde incelenmektedir.

1.10.1.1. Mutlak Üstünlük Teorisi

Mutlak Üstünlük Teorisi, Adam Smith tarafından 1776 yılında yazılan "Ulusların Zenginliği" isimli kitabında dış ticaretin sebeplerini izah etmek adına ileri sürdüğü ve modern dış ticaret kuramının oluşumuna öncü olan en önemli kuramlardan bir tanesidir (Palacıoğlu, 2018: 3).

Bu teori, bir ülkenin diğer ülkelerden daha düşük maliyetle belirli bir mal veya hizmeti üretebilmesi durumunda, o ülkenin mutlak üstünlüğe sahip olduğunu öne sürer. Mutlak Üstünlük Teorisi'ne göre, serbest ticaret ortamında her ülke, diğerlerine göre daha düşük maliyetle üretebildiği ürünleri uzmanlaşarak üretmeli ve bu ürünlerin

ihracatını gerçekleştirmelidir. Pahalıya ürettiği mallarınsa ithalatını gerçekleştirmelidir. Bu şekilde dış ticaret yoluyla refah seviyesi artırılabilir düşüncesi ortaya konmuştur (Palacioğlu, 2018: 3).

Bir tane gelişmekte olan ve bir tane gelişmiş ülke var diyelim. Gelişmekte olan ülke buğdayı üretirken daha düşük maliyetle ve daha verimli bir şekilde üretebiliyor. Gelişmiş ülke ise otomobil üretiminde daha düşük maliyetle ve daha verimli bir şekilde üretim yapabiliyor. Gelişmekte olan ülke buğday üretiminde mutlak üstünlüğe sahipken, gelişmiş ülke otomobil üretiminde mutlak üstünlüğe sahiptir. Bu durumda, her iki ülke de kendi üretim avantajlarına odaklanarak uzmanlaşır. Bu iki ülke kendi uzmanlaşarak ürettiği ürünleri dışarıya satar ve ihtiyacı olanları ise dışarıdan satın alır.

Adam Smith'in mutlak üstünlük teorisi, bazı önemli soruları tam olarak açıklamada yetersiz kalmıştır. Özellikle taşıma masrafları, döviz kurları ve devlet müdahalesi gibi faktörlerin dış ticaret üzerindeki etkilerini ve iki malda mutlak üstünlüğe sahip bir ülkenin dış ticaret yapıp yapmayacağını belirtmemiştir. Bu sorulardan bazıları, David Ricardo'nın geliştirdiği Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile ele alınmaya çalışılmıştır (Atlas, 2019: 9).

1.10.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi

David Ricardo, Adam Smith'in Mutlak Üstünlük Teorisini bir adım ileriye götürmüştür (Yazıcıoğlu, 2022: 33). Bir ülke her iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olsa dahi, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malın üretiminde uzmanlaşmalıdır. Diğer ülke ise diğer malın üretiminde uzmanlaşmaya gitmelidir. David Ricardo, Bir ülkenin her iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olması ve karşılaştırmalı üstünlüğünün aynı olması durumunda ticaretin kazançlı olmadığını ileri sürmektedir. Onun için ticareti kazançlı hale getiren mutlak üstünlük değil, karşılaştırmalı üstünlüktür (Karagözoğlu).

Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, bir ülkenin belirli bir malı üretmede ve bu malın ihracatını, diğer malın ithalatını yapması gerektiğini ileri sürer. Bu durum iki ülke adına da ticareti kazançlı hale getirebilir. Fakat üretim maliyetleri aynı olursa serbest ticaret faydalı olamaz. Bu sebeple, bir ülke diğer ülkelerle rekabet edebilmek için yerel üretim maliyetlerini düşürmelidir. Bu şekilde, ülke kendi uzmanlık alanında

uzmanlaşma göstererek, dış ticaret vasıtasıyla ekonomik büyümesini arttırabilir. Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, ülkelerin dış ticaret avantajlarını analiz ederek, ticaretten iki ülkenin de kazançlı çıkabileceğini göstermektedir (Çiftçi, 2023: 44-45).

1.10.2. Yeni Dış Ticaret Teorileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan ekonomik değişimler ve bunun sonucunda ortaya çıkan liberalleşme, bölgeselleşme ve küreselleşme akımları, dış ticaret anlayışında da köklü değişimlere yol açmıştır. Bu dönüşümler, klasik dış ticaret teorilerinin günümüzdeki geçerliliğini sorgulamakta ve yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır (Atlas, 2019: 11).

Serbest ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte, ülkeler arası ticaret hacmi ve endüstri içi ticaret artışı yaygınlaşmıştır. Böylelikle Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramına bağlı donatım kuramı gelişmiştir ve gelişmekte olan devletlerin kendi aralarında yapmış oldukları ticareti açıklama konusunda pasif kalmaktadır. Eksik rekabet piyasası ve ölçek ekonomisi gibi unsurlar, geleneksel dış ticaret teorilerinde matematiksel bir şekilde formülleştirilir (Ateş, 2023: 26).

Yeni dış ticaret teorileri; Nitelikli İşgücü Teorisi, Teknoloji Açığı Teorisi, Ürün Dönemleri Teorisi, Ölçek Ekonomileri Teorisi, Tercihlerdeki Benzerlik Teorisi, Monopolcü Rekabet Teorisi olarak altı farklı şekilde incelenmektedir.

1.10.2.1. Nitelikli İşgücü Teorisi

Nitelikli İşgücü Teorisi'ne göre sanayileri gelişmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin temel nedeni, nitelikli işgücü seviyelerindeki farklılıklardır. Bu teoriye göre, nitelikli işgücü yoğun ürünler ve sermaye yoğun ürünler, "türetilmiş kaynaklar" olarak adlandırılan ve birbirine aynı ürün kategorileri olarak görülebilir. Nitelikli işgücü açısından zengin devletler, bu faktörü yoğun olarak gerektiren ürünleri üretimi hususunda uzmanlaşıp uluslararası ticarete katılım gösterirler (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011: 201).

Keesing, 1965, 1966 ve 1968 senelerinde yaptığı araştırmalarla, beşeri sermayenin uluslararası ticareti nasıl etkilediğini hem analitik hem de deneysel olarak bulmak için çabalamıştır. Ona göre kalifiyeli işgücünün bağımsız bir üretim unsuru

olarak değerlendirilmesinin iki nedeni vardır. İlk olarak, nitelikli işgücü ticareti ve sanayinin yer seçimlerini etkileyebilir. İkinci olarak ekonomik büyümeyi açıklamada nitelikli işgücü kilit bir rol oynar. Bu nedenle ekonomik büyüme ve dış ticaret birbirleriyle bağlantılı olduğundan, nitelikli işgücü ekonomik büyümeyi etkilediği gibi ticareti de etkilemektedir (Deviren, 2004).

1.10.2.2. Teknoloji Açığı Teorisi

Posner (1961), ülkeler arası dış ticareti teknoloji farklılıklarıyla açıklamaktadır ve bu perspektif literatürde "teknolojik açık teorisi" olarak adlandırılmaktadır (Perçin ve Karakaya ve Ağazade, 2017: 86).

1961 yılında M.V. Posner'in ileri sürmüş olduğu teknolojik açık teorisi, sanayisi gelişmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiği ticaretin yeni geliştirilen ürün ve üretim aşamalarına dayandığını ileri sürmektedir. Bu varsayıma göre sanayileşmiş ülkelerdeki işletmeler yenilikçi ürünler ve üretim süreçlerinin benzersizliği sayesinde küresel pazarda geçici bir monopol güç elde edebilirler. Bu monopollük evresi patent ve telif haklarının geçerlilik süresi boyunca devam eder. ABD, üst düzey teknolojiye sahip olduğu için birçok ürünü dış pazarlara satmaktadır. Ancak diğer ülkeler, ucuz iş gücü avantajıyla bu malları ithal eder ve dünya pazarlarında yer edinmektedir (Can, 2020: 34-35).

Teknoloji açığı teoremi, ABD ekonomisinde test edilmiş ve yapılan pek çok çalışma neticesinde sanayilerin Ar-Ge harcamaları ile net ihracatları arasında güçlü bir bağ olduğunu ortaya koymuştur. Bilhassa ABD, Japonya ve AB ülkelerinde kimya, demir-çelik, elektronik gibi ileri sanayi ürünleri için, zaman içinde gelişmekte olan ülkelerin ithalatçı konumundan ihracatçı konumuna geçiş yaptığı gözlemlenmiştir (Pehlivan, 2021: 101-102).

1.10.2.3. Ürün Dönemleri Teorisi

Vernon'un geliştirdiği "ürün dönemleri teorisi", inovasyon ve ihracat arasındaki ilişkiyi, teknolojik açığı teorisiyle benzer bir çerçevede ele alır. Ancak bu teori, karşılaştırmalı maliyet farklılıkları yerine inovasyon zamanlamasının, ölçek ekonomilerinin, bilgi eksikliğinin ve belirsizliğin uluslararası ticarete olan tesirine

odaklanır. Ancak bu teori, karşılaştırmalı maliyet farklılıkları yerine inovasyon zamanlamasının, ölçek ekonomilerinin, bilgi eksikliğinin ve belirsizliğin uluslararası ticarete olan tesirine odaklanır (Ertuğrul, 2017: 15).

Ürün Dönemleri Teorisi, endüstri malları üzerindeki ticareti dinamik karşılaştırmalı üstünlükler ile açıklamaya çalışmasına karşın teknolojinin ve üretimin küreselleşmesine paralel olarak gittikçe geçerliliği tartışılmaya başlanan bir teori niteliğindedir (Deviren, 2004).

Ürün Dönemleri Teorisi ürün geliştirme ve yenileme aşamasının duraklama gösterdiği ana doğru belirli bir malın yapımının zaman ile daha basit olacağı fikrine dayanmaktadır. Bu teori, uluslararası şirketlerin küresel ticaretteki rolünü anlamak için de önemlidir (Durmaz, 2009: 55).

Ürün Periyodu Teorisi, yeni bir ürünün icadından taklit ürünlerin ortaya çıkmasına kadar geçen süreyi ve bu süreçte dış ticaretin nasıl etkilendiğini analiz eder (Gökçe, 2022: 38).

1.10.2.4. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Ölçek ekonomileri kuramına göre, büyük iç pazarı olan devletler ölçek ekonomilerinden faydalanabilir. Bu ülkelerde, üretim miktarı arttıkça ortalama maliyetler düşecek ölçek ekonomilerinden kaynaklanan artan verimlilikler oluşacaktır. Bu nedenle, bu ekonomiler ölçek ekonomilerinin etkisinin bulunduğu ürünleri ve hizmetleri dış pazarlara sunmalıdır. Öte yandan ölçek ekonomilerinden yeterince faydalanamayacakları mal ve hizmetleri dış pazarlardan almalıdır. Bu sayede üretimde uzmanlaşma sağlanmasının yanında çeşitli ürün grupları oluşturulup tüketilebilir. Bu kuram, devletlerin kendi ölçek avantajlarını kullanarak küresel işbölümünde uzmanlaşma göstermelerini beklemektedir (Zahravi, 2024: 27).

Teoriye göre, üretim ölçeğini artırarak ortalama maliyetleri düşürmek ve getiriye artırmak mümkündür. Bugünün dış ticaretinde ölçek ekonomilerinden etkin bir şekilde faydalanan ülkeler ve şirketler önemli bir güce ve rekabet avantajına sahiptir. Ölçek ekonomisinin doğasından kaynaklanan bir durum olarak, az sayıdaki büyük şirketler ürünleri yapar. Küçük firmaların rekabet edebilmeleri üretimlerini

farklılaştırmadığı sürece oldukça zordur. Eğer bir şirket kendi üretim ölçeğini artırdığında üretim masraflarında azalma meydana geliyorsa bu içsel ölçek ekonomisine işaret eder. Bağlı olduğu sektördeki toplam üretim miktarının artmasıyla birlikte ortalama üretim maliyetlerinin düşmesi ise dışsal ölçek ekonomisini ifade eder (Palacıoğlu, 2018: 17).

1.10.2.5. Tercihlerdeki Benzerlik Teorisi

İsveçli iktisatçı Brunstam Linder, 1961 senesinde Tercihlerde Benzerlik Teorisi'ni geliştirmiştir. Bu teoriye göre, ülkeler arasındaki mal ticareti, malların üretim maliyetlerinden çok, ülkelerin tercih ve taleplerinin benzerliği doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ülkeler, kendi zevk ve tercihleriyle benzerlik gösteren diğer ülkelere üretim yaptıkları malların ihracatını yapmaktadır. Linder, benzer tercihlere sahip ülkeler arasında daha yoğun ticaret yapıldığını iddia etmektedir. Linder hipotezine göre, tercih benzerliği düzeyi kişi başına gelir düzeyine bağlı olarak saptanmaktadır. Bunun sebebi, benzer kişi başına gelir seviyesine sahip ülkelerin benzer yaşam tarzlarına, tüketim alışkanlıklarına ve tercihlere sahip olacağı düşünülmektedir. Benzer tercihler terimi, ihracat yapan ülke ile ithalat yapan ülkenin tüketicilerinin tercihlerinin birbirine yakın olduğunu belirtmektedir. Çoğunlukla tercihleri etkileyen etkenler gelir düzeyi ve kültürele benzerliklerdir (Şahin, 2016: 338).

Linder, öteki dış ticaret kuramlarında ürünlerin homojen kabul edildiğini eleştirerek, gerçekte ürünlerin farklı özelliklere sahip olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, bu ürün farklılaşması, tüketicilerin zevk ve tercihlerinin dikkate alınması gerekmektedir (Yazıcıoğlu, 2022: 38).

1.10.2.6. Monopolcü Rekabet Teorisi

Monopolcü rekabet, çok sayıda firmanın faaliyet gösterdiği, girişin ve çıkışın kolay ve sınırının olmadığı bir pazar yapısı olarak bilinir. Monopolcü rekabet, birçok firmanın yer aldığı ve girişin kolay olduğu yönüyle mükemmel rekabete benzer. Fakat önemli bir ayrım da mevcuttur. Fakat tüketiciler farklı firmaların ürettiği malları tam ikameler olarak görmez ki bu mükemmel rekabetin tersine bir durumdur. Her şirketin ürettiği ürünler ambalajlama, marka gibi unsurlarla diğer ürünlerden farklılaşarak

sektördeki diğer şirketlerin ürünlerinden ayrılmaktadır. Böyle şirketler ölçeğe göre artan getiri altında çalışırlar. Şirketin bütün girdilerinin belli oranda artması durumunda, üretim önemli oranda artar. Bir başka ifadeyle, üretim arttığı zaman şirketin birim üretim gideri azalmaktadır (Can, 2020: 36).

Monopolcü Rekabet Teorisi, benzer gelişmişlik seviyelerine ve üretim yapılarına sahip ülkeler arasında, talep eğilimlerinin de benzer olması sebebiyle ticaretin neden gerçekleştiğini ortaya koyar. Monopolcü Rekabet Teorisi, gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen ticareti, endüstri içi ticaret ve ölçek ekonomilerinin kullanımıyla açıklar (Akar, 2020: 17).

1.11. Ekonomik Entegrasyonlar

Geçen yüzyıl boyunca hızla yayılan küreselleşme trendiyle birlikte dünya ticaret hacmi durmadan artış göstermektedir. Bu durum ülkeler arasındaki rekabeti süratle arttırmaktadır. Devletler artmakta olan rekabetin tesirlerine karşı kendilerine koruma sağlamak için ve küreselleşmenin bir sonucu olarak zaman zaman ekonomik bütünleşme süreçlerine girmişlerdir. Uluslararası ekonomik entegrasyon terimi, farklı ekonomik bütünleşme çeşitlerini içeren bir kavram olarak iktisadi literatürde kullanılmaktadır. Genellikle, ekonomik entegrasyon terimi, iki ya da daha fazla sayıda ülke arasındaki ticaretin önündeki türlü kısıtlamaların ve engellerin kaldırılma sürecini ifade eder ve asıl hedefi iktisadi büyümeyi sağlamaktır (Tekin, 2017: 173).

1.11.1. Serbest Bölgeler

Serbest Ticaret Antlaşması entegrasyonun en az düzeyde olduğu bütünleşme çeşididir. Serbest ticaret bölgesi, serbest ticaret anlaşmasına bağlı ülkeler arasında mevcut gümrük vergilerini kaldırarak ve ticaret engellerini azaltarak oluşturdukları bir ticaret düzenlemesidir. Ayrıca Serbest Ticaret Antlaşması dışında kalan devletlere yönelik kısıtlamaları her üye ülkenin özgür bir şekilde belirleyebilmesine olanak tanır. (Özay, 2009: 5).

Serbest Ticaret Bölgesi, üye ülkeler arasında ticaret çerçevesinde belirli ürünler için önceden belirlenmiş gümrük vergileri ve kota gibi ticaret engellerinin kaldırıldığı ekonomik bir entegrasyon modelidir. Bu modelin temel özelliği, üçüncü ülkeleri

içermemesi ve birlikte ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmamasıdır (Tekin, 2017: 1174).

Serbest Ticaret Bölgesi, bütün ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi sadece bir mal veya hizmet için de yapılabilir. Birliğe üye olan ülkeler, diğer ülkelerle dış ticaretlerinde istedikleri gümrük vergisi ve kota uygulamalarını serbestçe belirleyebilirler. Birlik üyeleri, dış ticaretleri için istedikleri gümrük vergilerini ve kota düzenlemelerini özgürce belirleyebilirler. Avrupa Serbest Ticaret Birliği, Serbest Ticaret Bölgeleri için en iyi örneklerden bir tanesidir (Çayiroğlu, 2022: 6).

Serbest ticaret bölgeleri, pratikte birçok olumsuzluklara neden olabilir. Özellikle, üye ülkelerin dış ticarete farklı gümrük tarifeleri uygulaması, uluslararası ticaretin dolambaçlı olmasını sağlamaktadır. Bu durumda, yüksek gümrük vergisine sahip bir ülkeye mal ihraç etmek isteyen bir ihracatçı, malları önce serbest ticaret bölgesindeki düşük gümrüklü bir ülkeye gönderir. Düşük tarife uygulandıktan sonra, mallar asıl hedeflenen gümrüğü yüksek olan ülkeye yeniden ihraç edilir (Özay, 2009: 5).

1.11.2. Gümrük Birliği

Gümrük birliği, ekonomik entegrasyonun bir türü olup üye ülkeler arasında ortak dış ticaret politikalarının uygulandığı bir yapıdır. Gümrük birliği, ülkelerin birbirleri arasında meydana gelen ticaretteki engelleri ortadan kaldıran, üye ülkelerin aldıkları ortak kararlarla diğer bir ülkeye ortak tarif uyguladıkları entegrasyon çeşididir. Serbest ticaret bölgesinden farklı olarak, en belirgin özellikleri Ortak Ticaret Politikası ve Ortak Gümrük Tarifesidir. Serbest ticaret bölgesinde üçüncü ülkelere uygulanan tarife her üye ülke tarafından bağımsız olarak belirlenirken, gümrük birliğinde ise ortak bir tarife yapılmaktadır. Ortak Ticaret Politikası ve Ortak Gümrük Tarifesi beraber gümrük gelirlerinin ülkelere hangi koşulda hangi şekilde dağıtılacağı, hangi ülkeye ne kadar payın düşeceğinin hesaplanması adına belirli kurumlar oluşturulmuştur (Çayiroğlu, 2022: 7). Üye ülkeler arasında gümrük tarifelerinin kaldırılması ve serbest ticaret alanlarının yayılması refahı arttıran olumlu ekonomik gelişmelere yol açarken, aynı zamanda üçüncü ülkelere karşı uygulanan gümrük duvarları sebebiyle refahı azaltan ekonomik açıdan negatif etkiler de meydana

gelebilir. Gümrük Birliği, tarafların ekonomilerini ticaret, üretim, tüketim ve gelir dağılımı açısından bütünsel olarak etkileyen bir yapıdır (Ertuğrul, 2017: 47).

1.11.3. Ekonomik ve Parasal Birlik

1992 senesinde Maastricht Antlaşmasının imzalanması ile beraber Avrupa Birliği liderleri, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) kurulması hususunda fikir birliğine varmışlardır. Bu birlik kurularak AB içinde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik, üye devletlerin ekonomik ve parasal politikalarını uyumlaştırma ve ortak para birimi olan avronun kabul edilmesi sürecinde oluşturulmuştur. Bu birlik, üye devletler arasında ekonomi politikalarının birlik üyeleri arasında koordinasyonunu, kamu borcu ve bütçe açığı üzerindeki kısıtlamalarla mali politikaların uyumlu hale getirilmesini, Avrupa Merkez Bankası'nın bağımsız olarak uyguladığı para politikasını, ortak para birimini ve Avro Bölgesi'ni içermektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı).

Üyeler arasında mal ve faktör hareketlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılması reel olarak ekonomik bütünleşme adına önemli bir adım olmasıyla beraber, tam bütünleşme adına parasal birlikte ve siyasi bütünleşme zorunludur (Özay, 2009: 7). Bunun sebebi bütünleşmenin hedefi, yalnızca faktör ve mal piyasalarının birleşmesini ve istikrarını sağlamak değil, ayrıca para ve finans piyasalarının büyümeyi engellemeyecek, hatta teşvik edecek biçimde uyumlu hale getirilmesini gerektirir (Özay, 2009: 7).

1.11.4. Ortak Pazar

Ortak Pazar, gümrük birliğinden ayrı olarak entegrasyona katılan ülkeler arasında üretim unsurlarının da serbest dolaşımı varsayılmaktadır. Bu serbest dolaşımın gerçekleştirilmesi adına belli ekonomik, mali ve sosyal politika alanlarında uyum sağlanması gerekmektedir. Ortak Pazar, gümrük birliğinin bütün özelliklerine ilaveten emek, sermaye, girişimci gibi üretim etkenlerinin üye ülkeler arasındaki serbestçe dolaşıma engel olan tüm biletlerin ortadan kaldırıldığı, üçüncül ülkelere Ortalama Gümrük Tarifesinin uygulandığı entegrasyon biçimidir. Avrupa Birliği, ortak pazarın en somut ve başarılı örneğidir (Özay, 2009: 6).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE VE BRICS DIŞ TİCARETİ KARŞILAŞTIRMASI 1996-2023

2.1. BRICS Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi

BRIC terimi Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in baş harflerinden oluşur ve ilk kez 2001 senesinde Goldman Sachs Yönetim Kurulu Başkanı ve iktisatçı Jim O'Neill tarafından kullanılmış ve bu sayede literatüre girmiştir. Goldman Sachs tarafından 2001 senesinde yayımlanan "Building Better Global Economic BRICs" raporunda dünyanın ekonomik anlamda daha kuvvetli BRIC ülkelerine ihtiyaç duyduğuna vurgu yapılmıştır. Bu rapor, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'i kapsayan BRIC ülkelerinin, dünya ekonomisinin en hızlı büyüyen yükselen pazarları olduğunu ve ekonomik büyüme hızları, yüksek iç tüketim potansiyelleri ve iş birliği, imkanları gibi birçok mühim özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir (Aşçı: 2019: 40).

Jim O'Neill, BRIC'i yükselen ekonomikler olarak tanımlamış fakat onların küresel anlamda denge unsuru olaraktan işbirliği yapacaklarını düşünmemiştir. 2010'da BRIC'e Güney Afrika'nın girmesiyle beraber bu grup BRICS adını almıştır (İstikbal ve diğerleri, 2019: 49). Üye sayısı beşe çıkarak BRICS oluşumu daha geniş bir çerçeveye kavuşmuştur (Güneş, 2019: 302). İran, Mısır, Etiyopya, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri 1 Ocak 2024 tarihinde bu oluşuma katılmıştır (Panchia, 2024). BRICS olarak adlandırılmadan önce "Dörtler Grubu" ya da "Big Four" olarak bilinen bu oluşum, dünya ekonomisinin "Kare Ası" olarak da tanımlanıyordu (Canpolat, 2019: 16).

Goldman Sachs, BRIC ülkelerini belirlerken gelecekteki potansiyellerini ve bunun arkasındaki nedenleri göz önünde bulundurmuştur. Bu nedenlerden biri, Hindistan ve Çin gibi kalabalık nüfuslu ülkelerin kişi başına düşen düşük gelirlerine rağmen ekonomilerinin çıktı miktarının dünya ekonomisinde önemli bir seviyeye ulaşmasıdır. Bir başka sebep olarak bu ülkelerin yüksek ekonomik büyüme potansiyeline sahip olması da BRIC ülkelerinin seçilmesinde önemli rol oynamıştır (Kaya ve Şahin, 2015: 439). BRIC ülkeleri; yüksek nüfus, zengin kaynaklar, hızlı büyüme ve büyük pazar gibi ortak özelliklere sahiptir (Üçyol, 2022: 55-56).

2003 senesinde Goldman Sachs'ın yayımladığı "Dreaming with BRICs: The Path to 2050" isimli çalışmada 50 sene içerisinde Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin olarak BRIC ekonomilerinin ekonomik olarak dünya genelinde çok büyük bir güç haline gelebileceğinden bahsetmiştir (Wilson ve Purushothaman, 2003: 2). 2050 yılına dair öngörülere göre, Çin dünyanın en büyük ekonomisi, Hindistan üçüncü, Brezilya dördüncü ve Rusya altıncı en büyük ekonomi olacak. Çin ve Hindistan'ın hem imalat hem hizmet sektörlerinde, Brezilya ve Rusya'nın ise hammadde sektöründe küresel ölçekte önemli oyuncular olarak rol alacakları öngörülmektedir (Akar, 2020: 78). BRIC ülkeleri farklı nitelikler bulundurup kendi aralarında çeşitlilik, kaynak bolluğu ve bağımlılığı arasındaki denge ve coğrafi eğilimleri onların birlikte incelenmesine sebebiyet vermiştir. (Baytar, 2012: 405).

BRICS, 2008 küresel finans krizinin ardından, gelişmekte olan devletlerin Batı'nın ekonomik egemenliğine karşı olarak çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulması için işbirliği platformundan öte bir heyecan yaratmıştır. Asya ülkelerinin çoğunlukta olduğu Batı ülkelerine karşı alternatif olan BRICS gelişmekte olan ülkeler adına daha adil bir dünya düzeni umudu doğurmaktadır (İstikbal ve diğerleri, 2019: 49).

BRICS ülkeleri, ilk defa 2006 yılında Birleşmiş Milletlerin 61. Dönem Genel Toplantısı'nda dışişleri bakanları düzeyinde bir araya gelmişti. Sonrasında 2008'de G8'de bir araya gelen bu ülkeler, 2009 senesi için aralarındaki iş birliğini arttırmak ve ortak sorunlara çare bulmak hedefiyle bir platform kurmaya karar vermişlerdir. İlk zirve 2009 yılında Rusya'nın Yekaterinburg şehrinde gerçekleştirildi. 2009'da Rusya'nın Yekaterinburg şehrinde düzenlenen ilk zirveden bu yana her sene farklı bir ülke sınırları içerisinde devlet başkanları düzeyinde bir araya gelmektedir (Anadolu Ajansı, 2017). Küresel ekonomik krizin gölgesinde gerçekleştirilen ikinci BRIC zirvesi, Brezilya'nın başkenti Brezilya'da 2010'da düzenlendi. Zirvede küresel ekonomik durgunluk ve bunu aşmanın yolları dışında üye ülkeler arasında işbirliği yolları da ele alındı. Ayrıca Güney Afrika'nın gruba katılımı sağlandı. Grubun üçüncü zirvesi Güney Afrika'nın resmi olarak gruba katılmasıyla Çin'de BRICS adıyla ilk kez Çin'de düzenlendi ve bu gelişme yeni bir jeopolitik gerçekliğin şekillenmeye başladığını da gösteriyordu (Avsat, 2023). Güney Afrika'nın gruba dahil olmasıyla

birlikte grubun ismi Güney Afrika'nın İngilizce adının baş harfi olan 'S' harfi eklenerek 'BRICS' olarak değişmiştir (Kahveci, 2021: 15).

2010'da Güney Afrika'nın BRICS'e katılmasıyla bu grup hem gelişmekte olan ülkeler arasında hem de küresel arenada önemli bir oyuncu haline geldi. Güney Afrika'nın büyük bir ekonomisi olmadığı halde davet edilmesinin sebebi neydi? Güney Afrika'nın bu oluşuma katılmasının ardındaki sebep sadece ekonomik ya da siyasi faktörlerden ibaret değildir. Güney Afrika'nın Afrika kıtasındaki önemli gücü, iş birliğine olan pozitif tutumu ve ekonomik potansiyeli bu davetin başlıca gerekçeleri arasında yer almaktadır. En başta BRIC, sadece ekonomik bir iş birliği olarak görülüyordu. Fakat Güney Afrika'nın katılımı, BRICS'in sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir oluşum olduğunu da göstermektedir (Deniz, 2018: 69).

Birinci zirvenin gerçekleştirildiği 2009 yılından itibaren BRICS ülkeleri her yıl farklı bir ülkede bir araya gelerek güncel ve geleceğe yönelik konuları ele alan zirveler düzenlemiştir. Üye ülkeler arasındaki ilişkiler güçlendirilerek BRICS küresel siyaset ve ekonomide önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu zirvelerde siyasi, ekonomik, eğitim, sağlık ve sosyo-kültürel alanlarda iş birliği fırsatları değerlendirilerek, geleceğe dair bir bakış açısı da oluşturulmaktadır (Doğan, 2021: 29).

Günümüze bakıldığında gelişmiş ülkeler bu oluşumu dikkatle takip etmektedir (İstikbal ve diğerleri, 2019: 49). Son on yılda BRICS, yükselen piyasaların artan gücünü göstererek ve G7 ekonomileriyle rekabet edebilecek bir düzeye ulaşmıştır (Canpolat, 2019: 17). Birlik, üye sayısını artırmaya yönelik bir yaklaşım sergilemektedir. Bilhassa Türkiye gibi genç ve dinamik bir iş gücüne sahip ülkelerin birliğe katılımı sıkça tartışılan bir konudur (Pehlivan, 2021: 40).

2.2. BRICS Amaç Ve Hedefleri

BRICS kendisine mensup ülkeler arasındaki ekonomik, teknolojik, sağlık ve sosyal alanlarda iş birliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylelikle hem gelişmekte olan ülkeler arasında bir birlik oluşturmayı hem de uluslararası finans kuruluşlarında daha etkin bir rol oynamayı amaçlamaktadır. ABD ve batı ülkeleri gibi "Gelişmiş Kuzey"'e karşı daha fazla iş birliği ve güçlü bir oluşum olarak kabul edilme arzusunu taşıyan BRICS, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarında daha

fazla söz sahibi olmak istemektedir. "Yükselen Güney" olarak da bilinmektedir (Dilek ve diğerleri, 2018: 9).

BRICS ülkeleri küreselleşen dünyada artan ekonomik rekabette daha etkili olabilmek ve uluslararası ekonomik ilişkilerde daha fazla söz sahibi olmak amacıyla kurulmuştur (Keklik, 2023: 32). BRICS mekanizması barış, güvenlik, istikrar, kalkınma ve işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca insanlığın gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmayı ve daha eşitlikçi ve adil bir dünya kurmayı amaçlamaktadır (Fifth BRICS Summit, 2013). BRICS ülkeleri belirledikleri ortak hedef ve amaçlarına ulaşmak için strateji ve politikalarını belirlemek gayesiyle her sene düzenli olarak bir araya gelerek BRICS zirveleri düzenlemektedir (Kahveci, 2021: 15).

BRICS'in genel olarak amaçları şunlardır: (BRICS Information Centre, 2015:4).

- Pazara erişim fırsatlarını artırmak ve pazarlar arası bağlantıları kolaylaştırmak;
- Karşılıklı ticaret ve yatırımı teşvik etmek ve iş dostu bir ortam yaratmak
- BRICS ülkeleri arasında katma değeri destekleyen ticaret ve yatırım işbirliğini geliştirmek ve çeşitlendirmek;
- Yoksulluğu ortadan kaldırmak, işsizliği ele almak ve sosyal içermeyi teşvik etmek için kapsayıcı ekonomik büyüme için çaba göstermek
- BRICS Sanal Sekreterliği ve BRICS Ekonomik Değişim Platformu'nun yanı sıra üzerinde anlaşmaya varılan diğer platformlar aracılığıyla bilgi alışverişini teşvik etmek;
- Bilgi ekonomileri oluşturmak amacıyla ileri teknolojilere ve beceri gelişimine dayalı yenilikçi ekonomik kalkınmayı teşvik ederek daha kaliteli bir büyüme sağlamak amacıyla çabaları pekiştirmek;
- BRICS üyesi olmayan ülkeler ve uluslararası örgütler ve forumlarla daha fazla etkileşim ve işbirliği aramak. BRICS üyeleri, Stratejiyi uygulamak için kendi

lkelerindeki iş topluluklarıyla iletişim kuracak. BRICS iş topluluklarının daha yakın işbirliğini teşvik edecekler.

2.3. BRICS'in Küresel Ekonomideki Yeri

BRICS lkeleri son senelerde küresel ekonomiye daha fazla entegre olarak küresel ekonomik güçlerini arttırmaktadır (Arslan, 2012: 46).

Ticari faaliyetlerin serbestleştirilmesi ve dış ticaretin artış göstermesi BRICS lkelerinin ekonomik büyümesi ve kalkınması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu lkeler ekonomik büyüme stratejilerine uygun olarak dış ticaret hacimlerini arttırmaya yönelik politikalar uyguluyorlar. Bunlar dışa dönük, zgr ve açık ekonomi politikaları uygulamak, dış ticaret engellerini azaltmak ve ihracatı teşvik politikalarından faydalanmaktır (Dönmez ve Taşkın, 2022: 289).

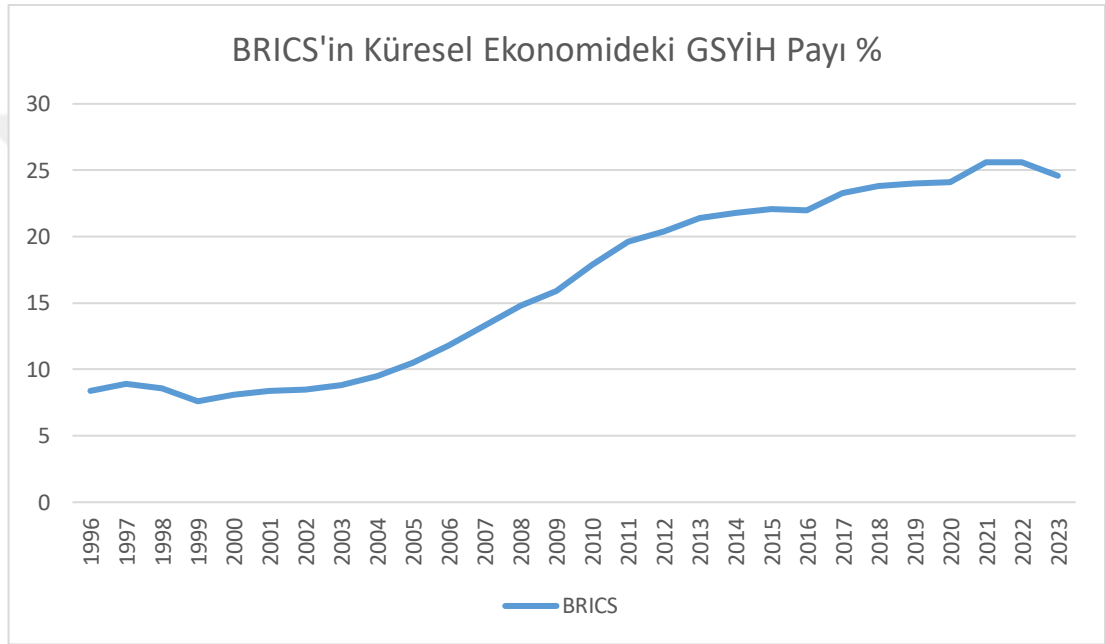
Dünya Bankası (2023) verilerine göre BRICS lkeleri, dünya popülasyonunun %40,63 gibi büyük bir kısmını barındırmaktadır. Hindistan 1.428.627.663 nüfusuyla Dünya'nın ve BRICS'in en kalabalık nüfusuna, Çin 1.410.710.000 nfusıyla Dünya'nın ve BRICS'in en kalabalık ikinci nüfusuna sahiptir. Daha sonra onları Brezilya (216.422.446), Rusya (143.826.130), Güney Afrika (60.414.495) izlemektedir. Türkiye ise 85.326.000 nfusıyla Dünya'da en kalabalık nüfus sıralamasında 18. sırada olup BRICS ülkelerinden yalnızca Güney Afrika'nın nüfusundan fazladır.

BRICS ekonomilerinin son on yılda değişen mutlak ve göreceli ekonomik ağırlıkları küresel ekonominin şeklini değiştirmiştir. Dünya Bankası'na göre BRICS'in küresel GSYH'deki payı 2010'da %18'ken 2021'de %26'ya yükselmiş ve dönem boyunca tüm yıllarda artış göstermiştir. Bu yükseliş eğiliminin önemli bir nedeni 2021 yılında BRICS GSYİH'sinin %70'inden fazlasını oluşturan Çin'in büyümesidir (UNCTAD, 2023: 5).

BRICS lkelerinin dünya ticaretindeki paylarının artış göstermesi ve bu ülkelere yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artış bu ülkelerin küresel ekonomideki konumunu güçlendirmiştir. 1990'dan beri özellikle hizmet ve üretim sektörlerinde yüksek yabancı yatırımı çekmesi, bu ülkelerin ekonomik büyüme

potansiyelini artırmıştır. Büyük nüfusları geniş bir tüketici kitlesi sunarak talebi artırmakla beraber düşük maliyetli üretim imkanı sağlayarak yabancı yatırımcılar için cazip bir ortam oluşturmaktadır (Atlas, 2019: 38).

Aşağıda BRICS Topluluğunu oluşturan Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın 1996-2023 yılları arasında küresel ekonomideki payları bulunmaktadır.

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/> Erişim: 27.08.2024

Şekil 2. BRICS'in Küresel Ekonomideki GSYİH Payı %

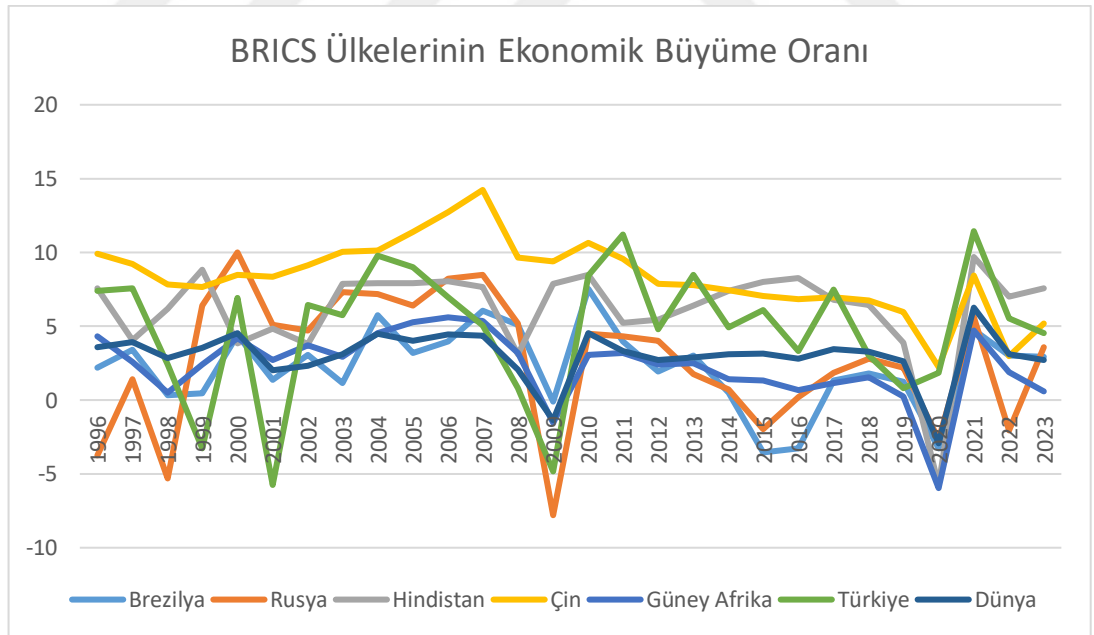
Şekil 2'ye bakıldığında BRICS ülkelerinin küresel GSYİH'daki payı 1996'da %8,4 iken 2023'te %24,6'ya yükselmiştir. Bu, BRICS ülkelerinin dünya ekonomisindeki ağırlığının önemli ölçüde arttığını göstermektedir.

2000 yılından 2006 yılına kadar olan dönemde BRICS ülkelerinin payında düzenli bir artış gözlemlenmektedir. 2000 yılında %8,1 olan pay, 2006 yılında %11,8'e çıkmıştır. 2010 yılından sonra BRICS ülkelerinin küresel ekonomideki payı önemli bir hızla artmaya devam etmiştir. 2010'da %18 olan pay, 2014'te %21,8'ye ve 2018'de

%23,8'e ulaşmıştır. 2020-2023 yılları arasında ise payda nispeten küçük dalgalanmalar görülmektedir. 2020'de %24,2 olan pay, 2021'de %25,6'ya yükselmiş, 2023'te ise %24,6'ya gerilemiştir.

1996'dan 2023'e kadar geçen sürede BRICS ülkelerinin dünya ekonomisindeki payını üç kat fazla artırmış olması, bu ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişiminde önemli bir başarıya işaret etmektedir. Bu artış, BRICS ülkelerinin küresel ekonomik sahnede daha büyük bir oyuncu haline geldiğini göstermektedir.

Kişi başına düşen GSYH açısından bakıldığında 2021 yılında BRICS grubu 7.666 dolar nominal kişi başına düşen GSYH'ye sahipken aynı yıl küresel kişi başına düşen GSYH 12.263 dolar olmuştur. Ancak satın alma gücü paritesi açısından BRICS ekonomileri için ortalama kişi başına GSYH (SAGP) 17.990\$ olup, 18.721\$ olan küresel ortalama kişi başına GSYH'ye (SAGP) çok daha yakındır. (UNCTAD, 2023: 5).

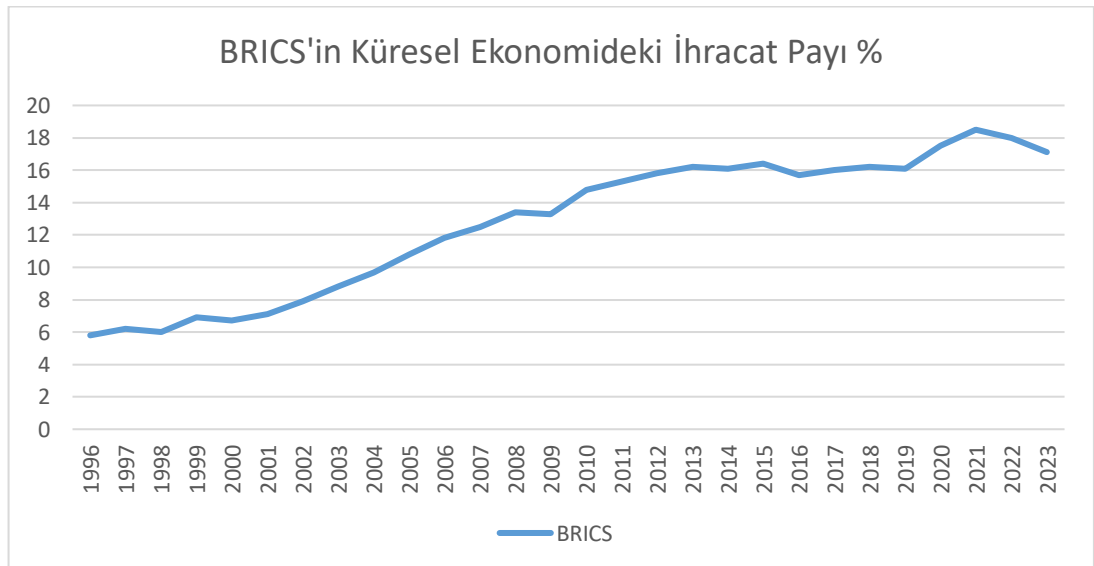
Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Şekil 3. BRICS Ülkelerinin Ekonomik Büyüme Oranı

Şekilde 1995-2023 yılları arasında BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve Türkiye'nin yıllık ekonomik büyüme oranları (GSYİH artış oranları) gösterilmektedir. Ayrıca, dünya genelindeki ekonomik büyüme oranı da karşılaştırma amacıyla eklenmiştir.

Dünya genelindeki büyüme oranı, küresel kriz dönemlerinde belirgin düşüşler göstermektedir. Özellikle 2008 ekonomik krizi ve 2020 pandemi dönemlerindeki bu düşüşler belirgindir. Çin ve Hindistan, yüksek ve istikrarlı büyüme oranları ile öne çıkarken, Rusya, Brezilya ve Güney Afrika daha dalgalı ve krizlere karşı daha savunmasız ekonomik büyüme oranlarına sahiptir.

Çin'in büyüme oranları genel olarak yüksek ve daha istikrarlı görünmektedir. Bu, Çin'in son yıllarda hızlı ekonomik büyümesini yansıtmaktadır. Çin gibi Hindistan'ın büyüme oranı genellikle pozitif ve dalgalı bir seyir izlemektedir. 2008 krizi sırasında düşüş yaşanmış ancak hızlı bir toparlanma göstermiştir. 2020 yılında pandemi nedeniyle büyük bir düşüş yaşanmıştır. Türkiye'nin büyüme oranı da dalgalıdır. 2008 krizinde belirgin bir düşüş yaşamış, ardından toparlanma sürecine girmiştir. Son yıllarda büyüme oranında tekrar dalgalanmalar gözlemlenmektedir.

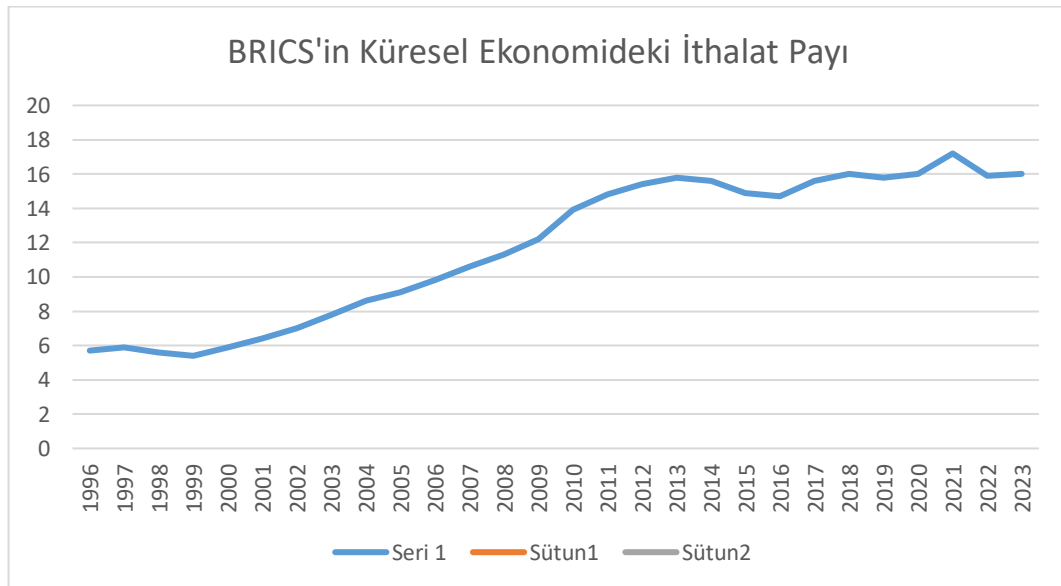
Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Şekil 4. BRICS'in Küresel Ekonomideki İhracat Payı %

Şekilde, BRICS ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) 1996'dan 2023'e kadar dünya ihracatındaki paylarının yıllık bazda yüzde cinsinden değişimi gösterilmektedir. Bu veriler, BRICS ülkelerinin küresel ticaretteki artan önemini ve büyüyen ekonomik etkisini yansıtmaktadır.

1996-2000 arası bir dalgalanma olsa da 2000 yılından itibaren 2009, 2014, 2016, 2019, 2022, 2023 yılların düşük seviyede düşüşler olması dışında genelde bir artış görülmektedir. 2021'de zirveye ulaşan ihracat payı, BRICS ülkelerinin küresel ekonomideki etkisini en üst seviyeye çıkartmıştır.

BRICS ülkelerinin dünya ihracatındaki payı 1996'dan 2023'e kadar arada dalgalanmalar olsa da çoğunlukla artış göstermiştir. Bu artış BRICS ülkelerinin ekonomik büyümeleri, artan üretim kapasiteleri ve küresel ticaretle daha fazla entegre olmalarıyla ilişkilidir. Özellikle Çin ve Hindistan gibi büyük nüfuslu ülkelerin üretim ve ihracat kapasitesini artırarak dünya ticaretinde önemli roller üstlendiği gözlemlenmektedir. Bu şekil BRICS ülkelerinin küresel ticaretteki etkilerinin giderek arttığını ve dünya ekonomisinde önemli bir güç haline geldiklerini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/> Erişim: 27.08.2024

Şekil 5. BRICS'in Küresel Ekonomideki İthalat Payı %

Şekilde BRICS ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) 1996'dan 2023'e kadar dünya ithalatındaki paylarının yıllık bazda yüzde cinsinden değişimi gösterilmektedir.

İhracatta olduğu gibi ithalatta da BRICS ülkelerinin Dünya'daki payı çoğunlukla artış göstermiştir. İthalat payı 2021'de %17,2 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2014-2016 yılları arasındaki aralıksız düşüşler dikkat çekmektedir. Bu yıllar dışında bazı yıllar ufak dalgalanmalar olsa da genel olarak devamlı bir yükseliş söz konusudur.

Bu şekil BRICS ülkelerinin küresel ticaretteki etkilerinin giderek arttığını ve dünya ekonomisinde önemli bir güç haline geldiklerini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dünya ekonomisindeki etkisini giderek artıran BRICS'in gelecekte daha fazla öne çıkacağı düşünülmektedir. Bu nedenle geçmiş yıllara kıyasla ekonomik etkinliğini ve potansiyelini güçlendirdiği için BRICS ülkelerinin ileride dünya siyasetinde ve ekonomisinde daha büyük bir rol oynayacağı düşünülmektedir (İstikbal ve diğerleri, 2019: 49-50).

2.4. BRICS Ülkelerinin Genel Yapısı

BRICS ülkelerinin genel yapısı hakkında bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. BRICS Ülkeleri Genel Göstergeleri

2023	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	G. Afrika	Türkiye
Yüz Ölçüm(binkm ²)	8358	16376	2973	9388	1213	769
Nüfus(milyon)	216	144	1428	1411	60	85
İşsizlik Oranı %	8	3,9	4,2	4,7	28	9,4
Enflasyon	4,6	-	5,6	0,2	6,1	53,9
GSYİH (milyar \$)	2173	2021	3550	17795	378	1108
Kişi Başına GSYİH \$	10044	13817	2485	12614	6253	12.986

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Tablo 1'e bakıldığında demografik olarak Çin ve Hindistan öne çıkmaktadır. Bu iki ülke bir milyarı aşan nüfuslarıyla küresel işgücüne önemli katkılar sağlamaktadır. BRICS ülkeleri arasında Çin hem nüfus hem de GSYİH bakımından en büyük ekonomik güce sahipken Hindistan nüfus olarak en kalabalık ülkedir ancak kişi başına GSYİH açısından en düşük değere sahiptir. Güney Afrika, %28,0'lık işsizlik oranı en yüksek olan ülke olup ekonomik büyüklük açısından diğer BRICS ülkelerine kıyasla daha düşük bir performansa sahiptir. Rusya ise coğrafi büyüklüğü ile dikkat çekmektedir.

Türkiye ise yüksek enflasyon oranı ile dikkat çekmektedir. İşsizlik oranında en yüksek seviye olan Güney Afrika %28.0'dan sonra Türkiye (%9.4) gelmektedir. Bu

iki durum ekonomik istikrar ve sosyal refah açısından olumsuz bir göstergedir. Bunun dışında Türkiye (769 bin km²) BRICS ülkelerine kıyasla çok daha küçük bir yüzölçümüne sahip. En küçük yüzölçümüne sahip olan Güney Afrika (1,213 bin km²) bile Türkiye'den daha büyüktür. Nüfus bakımından da geride olan Türkiye, burada yalnızca Güney Afrika'dan yüksek nüfusa sahiptir. Türkiye, nüfus ve yüzölçümü bakımından BRICS ülkelerine kıyasla daha küçük ancak stratejik konumu ve büyüyen ekonomisi ile önemli bir bölgesel güç olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, BRICS ülkelerine kıyasla daha düşük bir ekonomik güce sahip ancak kişi başına GSYİH açısından bazı BRICS ülkelerine yakın durumdadır.

2.4.1. Brezilya

2.4.1.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü

Brezilya dünya çapında en büyük 10 ekonomi arasında bulunmaktadır (Üçyol, 2022: 57). Brezilya, Latin Amerika ve Karayipler'de hem sanayi üretiminin hem de ürün çeşitliliğinin en yüksek olduğu ülkedir. Hem tarıma elverişli doğal koşullar hem de zengin yer altı kaynakları bu ülkenin hem tarım hem de madencilik alanlarında gelişmesini sağlamıştır (Usta, 2023: 41).

Brezilya zengin doğal kaynakları, büyük pazarı ve gün geçtikçe küreselleşen şirketleriyle dikkat çeken bir BRICS ülkesidir. Brezilya 2000'den itibaren ekonomik manada istikrarlı bir büyüme göstererek önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Ülkenin küresel ekonomiye dahil olması bu büyümede etkili olmuştur (Göcen ve Kaya, 2020: 55).

Tarihinde iki yıllık kriz ve siyasi belirsizlik dönemini geride bırakan Brezilya, yüksek enflasyon ve gelir eşitsizliği gibi çeşitli ekonomik sorunlarla karşılaşmış ancak 1990'lı yıllarda uygulamaya koyduğu sağlam makroekonomik politikalarla bu dönemin üstesinden gelmiştir (Bil ve diğerleri, 2018: 129). 21. yüzyılın başlarında tarihte olan en büyük ikinci büyük kalkınma hızını yakalayan Brezilya, BRICS ülkeleriyle birlikte gelecekte dünya ekonomisine yön verecek ülkeler arasında yer alacağı öngörülmektedir. Özellikle petrol rezervleri ve geniş doğal kaynaklarına sahip olan Brezilya'yı önemli bir enerji merkezi haline geleceği varsayılmaktadır. Brezilya zengin doğal kaynakları, büyük coğrafyası ve büyük iç pazarı sayesinde krizlere rağmen BRICS ülkeleri arasında önemli bir konumda bulunuyor (Atlas, 2019: 39).

Tablo 2. Brezilya'nın Ekonomik Yapısı

Yıllar	GSYİH (Dolar)	Kişi Başına GSYİH(Dolar)	Enflasyon %	İşsizlik %
1996	850.426.432.992	5.122	15,8	8
2000	655.448.231.984	3.727	7	10,9
2005	891.633.839.853	4.773	6,9	10,6
2010	2.208.837.745.214	11.249	5	8,4
2015	1.802.212.206.905	8.783	9	8,5
2016	1.795.693.482.653	8.681	8,7	11,6
2017	2.063.514.977.334	9.897	3,5	12,8
2018	1.916.933.898.038	9.121	3,7	12,3
2019	1.873.288.205.186	8.845	3,7	11,9
2020	1.476.107.231.194	6.924	3,2	13,7
2021	1.670.647.399.035	7.795	8,3	13,2
2022	1.951.923.942.083	9.065	9,3	9,2
2023	2.173.665.655.937	10.044	4,6	8

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Tablo 2, Brezilya'nın 1996-2023 yılları arasındaki ekonomik göstergelerini detaylı bir şekilde sunmaktadır. Bu tabloda, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), kişi başına GSYİH, enflasyon oranı ve işsizlik oranı gibi temel ekonomik veriler yer almaktadır.

1996 yılında 850.426.432.992 dolar olan Brezilya GSYİH'si, 2023 yılında 2.173.665.655.937 dolara ulaşmıştır. Bu, ekonominin genel olarak büyüdüğünü göstermektedir. 1996 yılında 5.122 dolar olan kişi başına GSYİH, 2023 yılında 10.044 dolara çıkmıştır. Bu, halkın ortalama gelir seviyesinin yıllar içinde istikrarlı olmasa da arttığını göstermektedir. Enflasyon oranları yıllar içinde önemli dalgalanmalar göstermiştir. 1996 yılında %16 olan enflasyon, 2007 ve 2008 yıllarında %4'e kadar düşmüştür. Ancak bazı yıllarda yeniden yükselme eğilimi göstermiştir. Enflasyonun son yıllarda daha istikrarlı ve düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir. İşsizlik oranları da zaman içinde dalgalanmıştır. 1996 yılında %8 olan işsizlik oranı, 2015 yılında %9'a yükselmiş ve bazı yıllarda çift haneli rakamlara ulaşmıştır.

Brezilya uygulamış olduğu istikrarlı ve tutarlı makroekonomik politikaları sayesinde dünya ekonomisindeki yerini güçlendirmiştir. Bu politikalar, iç talebi canlandırarak sadece ticaretle ilgili sektörlerin değil, diğer sektörlerin de büyümesine katkı sağlamıştır (Özger, 2015: 40).

Tablo 3. Brezilya'nın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
1996	4,8	22,3	60,3	2018	4,4	18,7	62,7
2000	4,8	23	58,3	2019	4,2	18,8	63,1
2005	4,7	24,2	56,1	2020	5,7	19,5	61,4
2010	4,1	23,3	57,6	2021	6,6	22,1	56,9
2015	4,3	19,4	62,3	2022	5,8	22,8	58,1
2016	4,9	18,4	63,2	2023	6,2	22,3	58,9
2017	4,6	18,2	63,3	-	-	-	-

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Bu tabloda, Brezilya'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının (GSYİH) üç ana sektöre göre (Tarım, Sanayi, Hizmet) dağılımı, 1996 yılından 2024 yılına kadar incelenmiştir. Tablodaki veriler, Dünya Bankası kaynaklarından alınmış olup, yıllar içinde Brezilya ekonomisinin yapısal değişimlerini gözler önüne sermektedir.

Brezilya'nın GSYİH'sindeki tarım sektörünün payı özellikle son yıllarda artış göstermiştir. 2020 sonrası yaşanan bu artış tarım sektörünün yeniden önem kazandığını veya tarım ürünlerine olan talebin arttığını gösterebilir. Sanayi sektörü uzun vadede göreceli olarak sabit kalmış gibi görünse de özellikle 2015 sonrası dönemde bir düşüş yaşamış ancak 2020 sonrası toparlanma eğilimi göstermiştir. Hizmet sektörü, Brezilya'nın GSYİH'sinde en büyük paya sahip olan sektördür. Özellikle 2015 sonrası dönemde hizmet sektörünün payı artmış ancak 2020-2021 döneminde bir düşüş gözlemlenmiştir. Tarım ve sanayi sektörlerinin göreceli olarak

azalan payına karşılık, hizmet sektörünün payının arttığı gözlemlenmiştir. Bu dönüşüm gelişmekte olan ülkelerde sıkça gözlemlenen bir durumdur ve Brezilya'nın ekonomik yapısının modernleşmesi ve çeşitlenmesi ile ilişkilendirilebilir.

2.4.1.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı

Brezilya yüz ölçümü olarak Dünyanın en büyük beşinci ülkesi olup uzun bir Atlantik kıyı şeridine sahiptir (Tekbaş, 2019: 63). Brezilya'nın topraklarının üçte biri tarım faaliyetlerine uygunken geri kalan üçte ikisi yoğun ormanlık alanlarla örtülüdür (Huseynli, 2022: 13).

1822'de bağımsızlığına kavuşan ülke, uzun yıllar süren askeri yönetim sonrasında 1985'ten itibaren demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır (Tekbaş, 2019: 63). 1990'larla birlikte toplumsal eşitsizlikte azalma yaşandığı tespit edilmiştir (Dündar, 2020: 79). Brezilya başkanlık sistemini benimseyen federal bir cumhuriyettir. Ülke, 26 eyalet ve bir federal başkentten oluşmaktadır. Her eyaletin kendine ait federal meclisi ve iç yönetimi vardır. Toplamda 5.560 belediye bulunmaktadır. Eyalet valilerinin siyasi hayatta önemli bir etkisi vardır (Ticaret Bakanlığı, 2024a: 2).

Tablo 4. Brezilya Nüfusu (Milyon)

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1996	166	2003	182,6	2010	196,3	2017	208,5
1997	168,5	2004	184,7	2011	198,1	2018	210,1
1998	171	2005	186,7	2012	199,9	2019	211,7
1999	173,4	2006	188,8	2013	201,7	2020	213,1
2000	175,8	2007	190,7	2014	203,4	2021	214,3
2001	178,2	2008	192,6	2015	205,1	2022	215,3
2002	180,4	2009	194,5	2016	206,8	2023	216,4

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

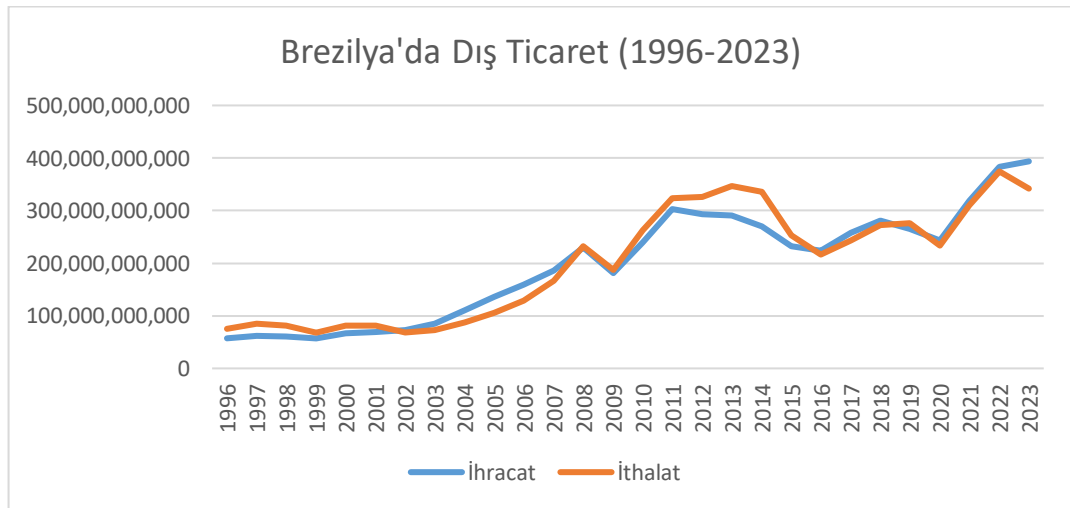
Tablo 4, 1996'dan 2023'e kadar olan dönemde Brezilya nüfus miktarını göstermektedir. 1996'dan 2023'e kadar Brezilya'nın nüfusunda genel bir artış eğilimi olduğunu göstermektedir. Nüfus her yıl düzenli olarak artmış ve 1996'dan 2023'e kadar belirgin bir büyüme kaydedilmiştir. 1996'dan 2007'ye kadar olan dönemde nüfus artışı nispeten hızlıdır. Bu dönemde Brezilya'nın nüfusu yaklaşık 150 milyon civarından 180 milyon civarına yükselmiştir. Dünya Bankası veri tabanına göre 1996'da nüfus artış hızı %1,5'ken 2008'de nüfus artış hızı %1'in altına düşerek %0.99 seviyesine gelmiştir. Bu, nüfusun büyüme hızının yavaşladığını ve doyum noktasına yaklaştığını göstermektedir.

Cinsiyet oranları arasında büyük farklar olmamakla birlikte kadın oranının erkek oranına göre sürekli olarak biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da Brezilya nüfusunun cinsiyet dengesinin nispeten dengeli olduğunu gösterir.

2.4.1.3. Dış Ticaret Yapısı

Brezilya, Amerika ve Avrupa gibi kendi geleneksel pazarlarına ek olarak; Afrika, Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Asya gibi yeni pazarlarda daha aktif hale gelerek ihracatını genişletmiştir. Dünya ticaretinde gün geçtikçe önem kazanan Güney-Güney ticaretindeki yükselişte Brezilya oldukça önemli rol oynamaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2024a: 7).

1990'lardan itibaren ithal ikamesi sanayileşme politikalarından vazgeçen Brezilya, dışa yönelik bir sanayileşme süreci başlatmıştır. Gümrük vergileri ve kotalar gibi ithalat mallarına yönelik ticaret engellerini ortadan kaldırarak dünya pazarlarına daha fazla entegre olmuş ve ticaret hacmini büyütmüştür (Huseynli, 2022: 18). Kahve, soya ve şeker kamışı, kakao, pirinç, mısır, portakal, pamuk, buğday ve tütün gibi tarım ürünleri başta olmak üzere; et, tavuk eti gibi hayvancılık ürünlerine, kağıt ve kağıt hamuru gibi ağaç ürünlerinden, deri, ayakkabı, metal ve mineral, demir-çelik ve alüminyum gibi birçok alanda dünya genelinde önemli bir üretici konumundadır. Bu çeşitlilik Brezilya ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır (Ağır ve Yıldırım, 2015: 42).

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Şekil 6. Brezilya'da Dış Ticaret (1996-2023)

Şekil 6'da, 1996-2023 yılları arasında Brezilya'nın ihracat ve ithalat olmak üzere dış ticaretleri karşılaştırılmıştır. Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler Brezilya'nın dış ticaret performansındaki değişimleri ve eğilimleri ortaya koymaktadır.

Brezilya dış ticaretine bakıldığında 1996-2023 yılları arasında birbirlerine yakın performans sergilemişlerdir. Zaman zaman ihracatın, zaman zaman ise ithalatın fazla olduğu görülmektedir. Brezilya'nın dış ticaret performansı 2000'li yılların başından itibaren belirgin bir şekilde artmıştır. 2008 krizi ve 2020 pandemisi gibi olaylar Brezilya dış ticaretini etkilemiştir. 2008 krizi ve pandemi sonrasında dış ticaretin güçlü bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. 2022 ve 2023 yıllarında ihracat ithalatı geride bırakmıştır. 2023 yılında ihracat yaklaşık 393 milyar dolara ulaşırken ithalat 342 milyar dolar civarında kalmıştır.

2023 yılında Brezilya'nın en büyük ihracat pazarları Çin (%31), ABD (%11), Arjantin (%5), Hollanda (%4), Meksika (%3)'dür. En büyük ithalat pazarları ise Çin (%22), ABD (%16), Almanya (%5), Arjantin (%5) ve Rusya (%4)'dür (Ticaret Bakanlığı, t.y.).

2.4.2. Rusya

2.4.2.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü

Son 25 sene içerisinde Rusya ekonomisi hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Bu değişimlerin arkasında Rusya'nın 1990'larda ani ekonomik çöküşler, çeşitli reform dönemleri ve küresel ekonomik krizler gibi etkenler yatmaktadır (Özger, 2015: 46). SSCB'nin dağılması, Rusya'nın ekonomik sisteminde önemli bir değişim yaratarak merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişi başlattı (Sevim, 2014: 88). Bu süreçte enerji ve savunma sanayi hariç kalan sektörler özelleştirildi, mal ve hizmet fiyatlarının belirlenmesi serbest piyasaya bırakıldı ve yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi için adımlar atıldı (Usta, 2023: 52).

Kurak iklim şartları ve bulunulan coğrafya, Rusya'nın %60'lık topraklarını tarıma elverişsiz hale getirerek tarımsal üretimi kısıtlamaktadır. Bu durum ülkeyi tarım ürünlerinde dışarıya bağımlı yapmaktadır. Rus sanayisi ise iç pazara bağımlıdır ve uluslararası rekabette zayıf bir konumdadır (Yalçın, 2019: 48). Dünya'daki en büyük 11. ekonomiye sahip olan Rusya, ekonomik büyümesini büyük ölçüde enerji ve

hammadde ihracatına borçludur. Doğalgaz ihracatında dünya lideri konumunda bulunan Rusya, bu alanda yapılan reformlar ile ihracat kapasitesini ve gelirlerini artırmayı amaçlamaktadır (Göcen ve Kaya, 2020: 59).

1998 krizinden sonra Rusya, 2000'lerden itibaren istikrarlı bir büyüme sürecine girerek yıllık %5'lik bir büyüme oranıyla dünyanın en iyi 20 ekonomisi arasına girmeyi başardı. 2008 küresel krizi tüm dünyayı etkilemesine rağmen Rusya'nın sağlam ekonomik altyapısı ve siyasi istikrarı sayesinde bu krizden diğer ülkelere kıyasla daha az etkilenecek ve daha kısa sürede toparlanarak çıkmasını sağladı (Bulut, 2018: 349). Ukrayna'daki Donetsk bölgesi ve Kırım'ın ilhakı nedeniyle Batılı ülkeler tarafından Rusya'ya yaptırımlar uygulanmaktadır (Battal ve Akan, 2019: 6).

Tablo 5. Rusya'nın Ekonomik Yapısı

Yıllar	GSYİH(Dolar)	Kişi Başına GSYİH(Dolar)	Enflasyon %	İşsizlik %
1996	391.724.890.744	2.644	47,8	9,7
2000	259.710.142.197	1.772	20,8	10,6
2005	764.015.973.481	5.323	12,7	7,1
2010	1.524.916.715.224	10.675	6,8	7,4
2015	1.363.482.182.198	9.278	15,5	5,6
2016	1.276.786.350.881	8.663	7	5,6
2017	1.574.199.360.089	10.659	3,7	5,2
2018	1.657.328.773.461	11.212	2,9	4,8
2019	1.693.115.002.708	11.448	4,5	4,5
2020	1.493.075.894.362	10.108	3,4	5,6
2021	1.843.392.293.734	12.522	6,7	4,7
2022	2.266.029.240.645	15.445	-	3,9
2023	2.021.421.476.035	13.817	-	3,3

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Rusya'nın ekonomik yapısında dalgalanmalar yaşamıştır. 1998 Rusya Ekonomik krizi, 2008 küresel kriz, 2020 Pandemisi zamanlarında ekonomik anlamda düşüşler görülmektedir. Rusya'nın GSYİH ve kişi başına GSYİH'si 1996-2023 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiş ancak genel olarak yükselme eğiliminde olmuştur. 2022 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki artış, Rusya'nın GSYİH'sinde belirgin bir artışa yol açmıştır. 1996-2000 yıllarında yüksek enflasyonla mücadele edilmiştir. 2000 yılından sonra düşüş göstermiş fakat 2015 yılında meydana gelen artıştan sonra düzenli azalmaya başlamıştır. 2015 yılında meydana gelen artışın başlıca sebebi Rusya Ukrayna savaşıdır. 1996-2000 yılları arasında çift haneli olan işsizlik oranı 2000 yılından sonra tek haneye inmiştir.

Tablo 6. Rusya'nın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
1996	6,5	35,3	49,4	2018	3,4	32,6	53,4
2000	5,8	33,9	49,7	2019	3,5	32,2	54,2
2005	4,3	32,6	48,8	2020	4	29,7	56,4
2010	3,3	30	53,1	2021	3,9	31,4	54,4
2015	3,9	29,8	56,1	2022	3,8	32,1	54,8
2016	3,8	29,2	57	2023	3,3	30,6	56,9
2017	3,6	30,7	56	-	-	-	-

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Tarım sektörü Rusya ekonomisinde giderek azalan bir paya sahip olmuştur. 1996'dan 2023'e kadar tarımın GSYİH içindeki payı önemli ölçüde düşmüştür. Bu

durum tarımın nispeten küçük bir ekonomik faaliyet alanı olduğunu ve diğer sektörlerin daha hızlı büyüdüğünü göstermektedir. Sanayi sektörü dalgalanmalar yaşamıştır. Sanayi sektörünün payı da zamanla azalmış ancak hala önemli bir ekonomik katkı sağlamaktadır. Başta azalan grafik gösteren sanayide son yıllarda küçük artışlar görülmektedir. Hizmet sektörü, Rusya ekonomisinde en hızlı büyüyen ve en büyük paya sahip olan sektördür. 2023 yılına bakıldığında 1996 yılına göre hizmet sektörünün %49,1'den %56,88'e gözle görülür bir biçimde arttığı görülmektedir.

2.4.2.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı

Rusya, Dünya'nın en büyük 9. nüfusuna sahiptir (Üçyol, 2022: 64). Ülkede ölüm oranlarının doğum oranlarını aşması nüfusun her geçen sene azalmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum gelecekte ülkenin işgücü açığı sıkıntısı yaşaması olasılığını artırmaktadır (Yalçın, 2019: 46).

Rusya iki parlamentolu başkanlık sistemiyle yönetilen, kendi anayasası ile yasama ve yürütme organları olan federasyondur. Ülkenin yönetimini devlet başkanı yürütürken yürütme yetkisi başbakanın başkanlık ettiği hükümete aittir. Yasama yetkisi, Duma (Federal Meclis'in alt kanadı) ve Federasyon Kurulu'ndan (Federal Meclis'in üst kanadı) meydana gelen Federal Meclis'tedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2023a: 3-4).

Rusya 17 milyon km²'lik yüzölçümüyle dünyanın en geniş topraklarına sahip ülkedir. Rusya, Avrupa ve Asya'da 11 farklı zaman dilimine yayılan, Doğudan batıya 9,000 km, kuzeyden güneye ise 4,000 km genişliğindedir (Kök ve Tuğsuz, 1999: 5). Avrasya'nın kuzeyinde bulunmaktadır (Mohammad, 2022: 25). Karadeniz ve Hazar Denizi'nden Bering Boğazı'na ve Japonya'ya kadar uzanan bu geniş coğrafya, petrol, doğalgaz, kömür ve madenler gibi çeşitli yer altı ve yer üstü zenginliklerine ev sahipliği yapmaktadır (Yalçın, 2019: 46). Mevcut tahminlere göre, Rusya dünya genelindeki doğal kaynakların %30'una sahiptir (Kıraç, 2021: 140). Dünyada nüfus yoğunluğu ve şehirleşme oranı en düşük ülkelerden bir tanesidir (Kıraç, 2021: 146).

Tablo 7. Rusya Nüfusu (Milyon)

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1996	148,1	2003	144,6	2010	142,8	2017	145,2
1997	147,9	2004	144	2011	143	2018	145,3
1998	147,6	2005	143,5	2012	143,3	2019	145,4
1999	147,2	2006	143	2013	143,8	2020	145,2
2000	146,5	2007	142,8	2014	144,2	2021	144,7
2001	145,9	2008	142,7	2015	144,6	2022	144,2
2002	145,3	2009	142,7	2016	145	2023	143,8

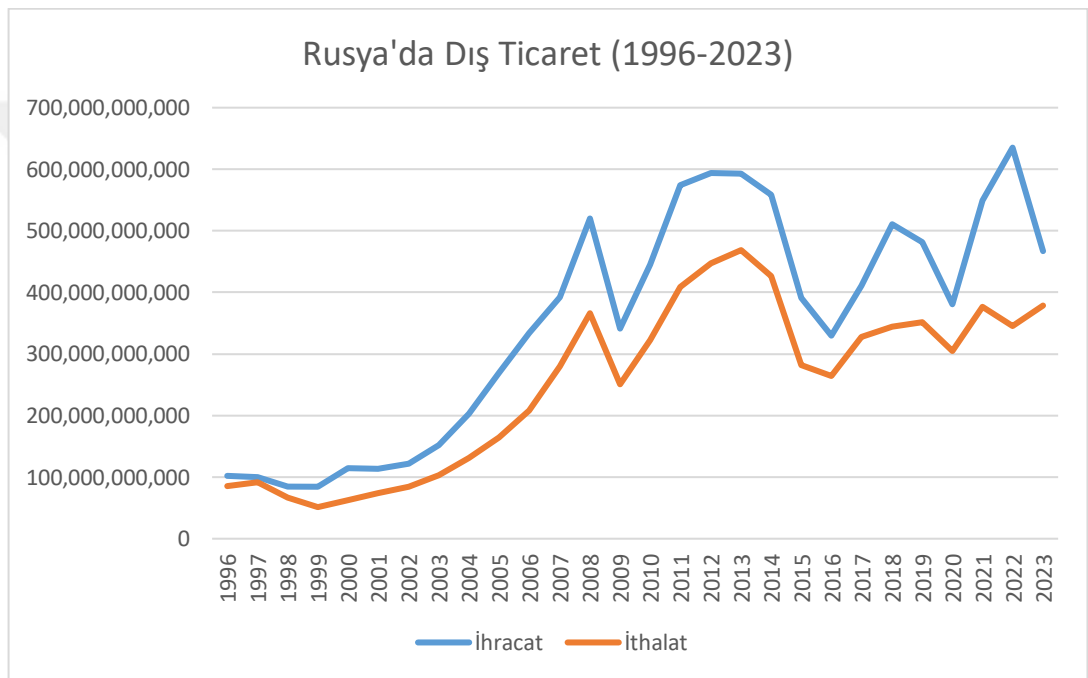
Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Rusya'nın nüfusu 1996-2023 yılları arasında genel olarak azalma eğilimindedir ancak son yıllarda bu eğilim duraklamış ve nüfus stabil hale gelmiştir. Erkek ve kadın nüfus oranları arasındaki fark, kadın nüfusun erkek nüfustan daha yüksek olduğu bir demografik yapıyı yansıtmaktadır. Nüfus bütün yıllarda yaklaşık %46 erkeklerden, %53 kadınlardan oluşmaktadır. Nüfus 1996'dan 2023'e kadar küçük dalgalanmalar göstermiştir. Rusya'nın demografik yapısındaki değişiklikler, doğurganlık oranlarının düşüklüğü ve yaşlanma nüfus gibi faktörlerden etkilenmiştir.

2.4.2.3. Dış Ticaret Yapısı

Rusya, bol miktarda doğal gaz, petrol ve kömür kaynaklarına ek olarak, alüminyum, bakır, demir, elmas, altın ve gümüş gibi değerli madenlere de sahip olarak dünya ham madde ihracatında öncü konumdadır. Ormancılık ürünleri de Rusya'nın

önemli ihraç kalemleri arasındadır (Yalçın, 2019: 46). Petrol ve doğalgaz, Rusya'nın en önemli ihraç kalemleridir ve Avrupa en büyük pazarını oluşturmaktadır. Rusya'nın doğalgaz dış satımının %40'dan çoğu, petrol dış satımının hemen hemen %35'i ve kömür dış satımının %25'i AB ülkelerine yapılmaktadır. Rusya'nın dış satımının %70'i doğal gaz, petrol ve kömür gibi madensel ürünlerden meydana gelmektedir (Yalçın, 2019: 48). Rusya en büyük petrol arzı bakımından dünyadaki 3. ülkedir (Doviz.com, 2023).

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/> Erişim: 27.08.2024

Şekil 7. Rusya'da Dış Ticaret (1996-2023)

Şekil 7'de, Rusya'nın 1996-2023 yılları arasındaki ihracat ve ithalat rakamlarının zaman içindeki değişimi gösterilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere Rusya dış ticaret fazlası veren bir ülke konumundadır. İhracat 1996-2023'e kadar sürekli bir artış eğilimindedir ancak bazı dönemlerde önemli dalgalanmalar ve düşüşler gözlemlenmektedir. Rusya ihracatı 2022 yılında 600 milyar doları geçerek en yüksek seviyesine çıkmıştır. İthalat da benzer şekilde artış eğilimindedir ama ihracata

göre daha düşük seviyelerde kalmıştır. İthalat da zaman zaman dalgalanmalar ve düşüşler yaşamıştır.

Rusya'nın ihracatındaki artışlar büyük ölçüde enerji ihracatındaki artışlarla ilişkilidir. Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, Rusya'nın dış ticaretini doğrudan etkilemiştir. 2008-2009 küresel finansal krizi ve 2014 Ukrayna Savaşı, 2020 COVID-19 pandemisi ihracat ve ithalat rakamlarında belirgin düşüşlere neden olmuştur.

2023 yılında Rusya'nın en büyük ihracat pazarları Çin (%32,2), Hindistan (%15,4), Türkiye (%11,4), Kazakistan (%4,1) ve Almanya (%4,6)'dır. En büyük ithalat pazarları ise Çin (%53,4), Türkiye (%5,2), Kazakistan (%4,7), Almanya (%4,6), ve Güney Kore (%2,9)'dır (Ticaret Bakanlığı, 2024b: 7).

2.4.3. Hindistan

2.4.3.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü

Hindistan, hem yoksulluk hem de hızlı büyüme gibi çelişkili özellikleri bir arada barındıran karmaşık bir ekonomiye sahiptir. Son yıllarda yabancı yatırımcılar adına en çekici bölgelerden biri olmuştur (Ghost ve diğerleri, 2009: 35).

Hindistan, 1990'lı yıllardan itibaren gerçekleştirdiği önemli ekonomik reformlarla birlikte hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Bu süreç Hindistan'ı küresel ekonomiye daha entegre hale getirmiş ve ülkeyi BRICS gibi önemli bir ekonomik bloğun üyesi yapmıştır. Eski planlı ekonomiden liberal bir ekonomiye geçiş yapan Hindistan, günümüzde dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer almaktadır (Özger, 2015: 56).

2000'li yıllarda ekonomisi 13. sıradayken 2019 yılı itibarıyla ekonomik büyüklüğü 5. sıraya çıkmıştır (Keklik, 2023: 40). GSYİH büyüklüğü bakımından dünyada en büyük beşinci ekonomidir (Eğilmez, 2024). BRICS ülkeleri arasında GSYİH'i Çin'den sonra en yüksek, toprak bütünlüğü açısından Rusya'dan sonra en büyük ülkedir (Aşçı: 2019: 41). Bilhassa son zamanlarda kaydettiği önemli ekonomik gelişmeler sayesinde dünya genelinde yatırımcılar ve iş insanları için cazip bir merkez haline geldi (Ağır ve Yıldırım, 2015: 43).

Asya ülkelerinin çoğunun ucuz iş gücüne dayalı üretim ve ihracata yöneldiği bir dönemde, Hindistan farklı bir yol izleyerek yüksek teknoloji gerektiren sektörlere yatırım yapmayı tercih etmiştir. Bu sayede ihracattan ziyade, iç pazarına ve hizmet sektörüne odaklanmıştır (Atlas, 2019: 47).

Ülke ekonomisi, eğitim düzeyine göre ikiye ayrılmaktadır. Eğitimli nüfus, ağırlıklı olarak hizmet sektöründe istihdam edilirken, eğitimsiz nüfus tarım sektöründe çalışmaktadır (Keklik, 2023: 40).

Tablo 8. Hindistan'ın Ekonomik Yapısı

Yıllar	GSYİH(Dolar)	Kişi Başına GSYİH(Dolar)	Enflasyon %	İşsizlik %
1996	392.896.866.205	400	9	7,1
2000	468.395.521.654	442	4	7,9
2005	820.383.763.511	711	4,2	8,7
2010	1.675.615.519.485	1.351	12	8,3
2015	2.103.588.360.044	1.590	5	7,9
2016	2.294.796.885.664	1.714	5	7,8
2017	2.651.474.262.756	1.958	3,3	7,7
2018	2.702.929.641.648	1.974	3,9	7,7
2019	2.835.606.256.559	2.050	3,7	6,5
2020	2.674.851.578.587	1.916	6,6	7,9
2021	3.167.270.623.261	2.250	5,1	6,4
2022	3.353.470.496.886	2.366	6,7	4,8
2023	3.549.918.918.778	2.485	5,6	4,2

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

1996'dan 2023'e kadar Hindistan'ın GSYİH'sı sürekli olarak artmıştır. 1996'da 392.896.866.205 dolar olan GSYİH, 2023'te 3.549.918.918.778 dolara ulaşmıştır. Bu, Hindistan ekonomisinin büyük bir büyüme kaydettiğini göstermektedir. 1996'da 400 dolar olan kişi başına GSYİH, 2023'te 2.485 dolara yükselmiştir. Bu, Hindistan'da kişi başına düşen gelirin de önemli ölçüde arttığını ve yaşam standardının genel olarak iyileştiğini göstermektedir. Enflasyonda ise dalgalanmalar görülmektedir. Uzun bir süredir enflasyon tek hanelerdedir. İşsizlik oranları genellikle %4 ile %9 arasında değişmiştir. 1996'da %7 olan işsizlik oranı, 2023'te %4'e düşmüştür. Özellikle 2020 sonrası işsizlik oranında belirgin bir düşüş gözlemlenmektedir.

2008 ekonomik krizi ve 2020 pandemi dönemlerinde GSYİH ve kişi başına GSYİH azalmış, enflasyon ve işsizlik ise artmıştır.

Tablo 9. Hindistan'ın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
1996	25,2	27,9	37,7	2018	16	26,4	48,4
2000	21,6	27,3	42,7	2019	16,8	24,6	50,1
2005	17,6	29,5	44,4	2020	18,7	25,1	47,9
2010	17	30,7	45	2021	17,4	26,5	47,8
2015	16,2	27,3	47,8	2022	16,6	25,3	49,6
2016	16,4	26,6	47,7	2023	16	25	49,8
2017	16,6	26,5	47,7	-	-	-	-

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

1996'da %25,2 olan tarım sektörünün GSYİH içindeki payı, 2023'te %16'ya düşmüştür. Bu, Hindistan'ın ekonomisinde tarımın giderek daha az önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Tarım sektörü yıllar boyunca düşüşteyken 2020 yılında %1,9'luk artış görülmüştür. Bu artışın sebepleri arasında pandemiden kaynaklanan hizmet sektöründeki azalmadır. Sanayi sektörünün payında dalgalanmalar olduğu net bir şekilde görülmektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı 1996'da %27,9 iken 2023'te %25 olarak kaydedilmiştir. 1996-2010 yılları arasında %27,9'den %30,7'ye bir artış olmuş, 2010'dan sonra 2019 yılına kadar %24,6'a varan bir düşüş olmuştur. Hizmet sektörü Hindistan'ın GSYİH içindeki payında en fazla artış görülen sektördür. 1996'da %37,7 olan hizmet sektörünün payı 2023'te %49,8'a ulaşmıştır. Bu, Hindistan ekonomisinde hizmet sektörünün neredeyse yarı yarıya oranla en büyük paya sahip olduğunu göstermektedir.

Sanayi ve tarım sektörlerinin paylarındaki azalma Hindistan ekonomisinin daha fazla hizmet odaklı hale geldiğini göstermektedir.

2.4.3.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı

Hindistan, Güney Asya'dadır ve güneyinde Hint Okyanusu bulunur. Pakistan, Çin, Bhutan, Nepal, Bangladeş ve Myanmar gibi ülkelerle sınır komşusudur. Toprak olarak 3.287.263 km² ile Dünyanın en büyük yedinci ülkesi olan Hindistan'ın iklimi, güneydeki tropikal musonlardan kuzeydeki daha ılıman iklime kadar çeşitlilik gösterir (Ticaret Bakanlığı, 2024c: 2).

15 Ağustos 1947'de İngiliz sömürgesinden kurtulan Hindistan, federal bir devlet olarak yönetilmeye başlandı. Hindistan, 28 eyalet ve 8 birlik bölgesinden meydana gelmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024c: 2). Hindistan, zengin bir dil çeşitliliğine sahiptir. Anayasal olarak 22 dil resmi dil vardır fakat ülkede 844 farklı lehçe konuşulmaktadır. Nüfusun yaklaşık %40'ı yani 422 milyonluk büyük bir kısmı tarafından kullanılan Hintçe, ülke genelinde yazılı iletişimde ortak bir dil olarak kabul edilmiştir (Kara, 2013: 267).

Hindistan göstergeler bakımından farklılıklara sahiptir. Ülke, bilişim teknolojileri gibi alanlarda dünyanın önde gelen ülkelerinden biriyken aynı zamanda dünyanın en yoksul nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum Hindistan'ın hem

gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olduğunu hem de ciddi sosyal sorunlarla mücadele ettiğini göstermektedir. Ülke askeri güç olarak da bulunduğu kıtada önemli bir konuma sahiptir. Bunlara ilaveten uzay teknolojisi, nükleer enerji, askeri uçak yapımı ve savunma gibi kritik teknolojik alanlarda da önemli adımlar atarak dünya çapında dikkat çekmektedir (Kıraç, 2021: 164-165).

Hindistan, önemli bir ekonomik büyüme potansiyeline sahip olmasına rağmen büyük ve hızla artan nüfusunun yarattığı sosyal ve ekonomik sorunlarla mücadele etmektedir. Özellikle su ve elektrik gibi temel hizmetlere erişimde sorunların olduğu görülmektedir (Ağır ve Yıldırım, 2015: 43).

Tablo 10. Hindistan Nüfusu (Milyon)

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1996	983,3	2003	1117,4	2010	1240,6	2017	1354,1
1997	1002,3	2004	1136,2	2011	1257,6	2018	1369
1998	1021,4	2005	1154,6	2012	1274,4	2019	1383,1
1999	1040,5	2006	1172,3	2013	1291,1	2020	1396,3
2000	1059,6	2007	1189,6	2014	1307,2	2021	1407,5
2001	1078,9	2008	1206,7	2015	1322,8	2022	1417,1
2002	1098,3	2009	1223,6	2016	1338,6	2023	1428,6

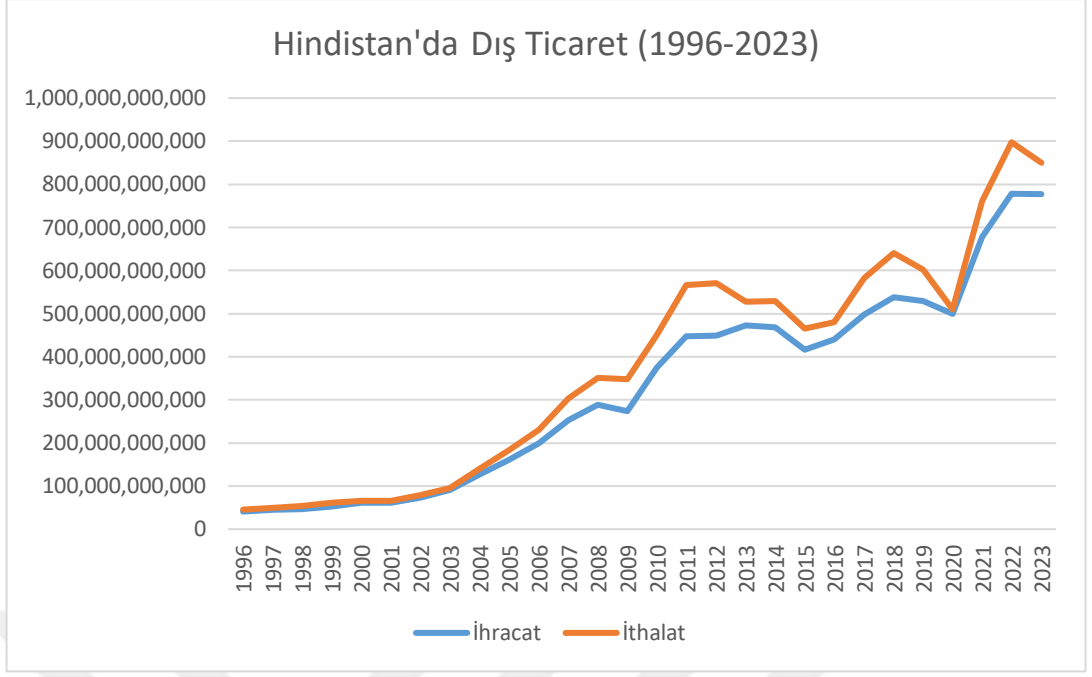
Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Hindistan'ın nüfusu 1996'da 983,3 milyonken 2023'te 1428,6 milyona ulaşmıştır. Bu durum Hindistan'ın nüfusunun sürekli olarak arttığını ve 27 yıllık dönemde yaklaşık 445,3 milyonluk bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2023 yılında Hindistan nüfusu Çin nüfusunu geçerek Dünya'nın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi olmuştur. Erkek nüfusu hep %51 seviyesinde, kadın nüfusu ise %48 seviyesinde kalmıştır.

2.4.3.3. Dış Ticaret Yapısı

Bağımsızlıktan bu yana Hindistan'ın dış ticareti değer, hacim, yapı ve ticaretin yönü açısından önemli bir değişim geçirmiştir. Hindistan ekonomisinin dışa açılması dış ticarete artışa yol açmış ve bu da 21. yüzyılın başından bu yana GSYH'nin sürekli büyümesine yardımcı olmuştur. Bu yıllar boyunca Hindistan'ın ihracatı 17 kat, ithalatı ise 19 kat artmıştır (FICCI, 2016: 5).

Ülke ihracat olarak; işlenmiş petrol ürünleri, elmaslar, ilaçlar, mücevherat, telefon cihazları, pirinç, işlenmemiş alüminyum, otomotiv aksam ve parçaları, binek araçlar, kamış/pancar şekeri, haşere önleyiciler-dezenfektanlar ve kabuklu hayvanlar ürünleriyle öne çıkmaktadır. İthalat olarak ise ham petrol, taş kömürü, işlenmiş veya yarı işlenmiş altın, petrol gazları, elmaslar, elektronik entegre devreler, telefon cihazları, işlenmiş petrol ürünleri, palm yağı, azot/fosfor/potasyum içeren mineral veya kimyasal gübreler ve işlenmemiş ya da yarı-işlenmiş gümüş ürünleri en çok dış alımı yapılan ürünlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2024c: 5).

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/> Erişim: 27.08.2024

Şekil 8. Hindistan'da Dış Ticaret (1996-2023)

İthalat rakamlarının ihracat rakamlarının üzerinde seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu durum, Hindistan'ın ticaret açığı verdiği işaret etmektedir. 1996-2023 yılları arasında hem ihracat hem de ithalat değerleri önemli ölçüde artmış ve özellikle 2009-2011 ve 2020 sonrasında belirgin bir yükseliş yaşanmıştır. Ülkenin ekonomik büyümesinin ve küresel ekonomideki rolünün giderek arttığını göstermektedir. İhracat ve ithalat değerlerindeki artış Hindistan'ın üretim kapasitesinin ve dış pazarlardaki rekabet gücünün artmasıyla ilişkilidir.

2023 yılında Hindistan'ın en büyük ihracat pazarları ABD (%12), BAE (%8), Bangladeş (%3), İngiltere (%3) ve Belçika (%2)'dir. En büyük ithalat pazarları ise Çin (%18), Rusya (%10), ABD (%6), BAE (%6) ve Suudi Arabistan (%5)'dir (Ticaret Bakanlığı, t.y.).

2.4.4. Çin

2.4.4.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü

Çin, dünyadaki en büyük ve en dinamik ekonomilerden biri olarak dikkat çeker. Piyasalar ekonominin işleyişinde oldukça öneme sahiptir. Ekonomi yapısı, sosyalist piyasa ekonomisi olarak tanımlanan hibrit (melez) bir model üzerine kuruludur. Bu model, piyasa mekanizmalarının önemli bir rol oynadığı, ancak devlet müdahalesinin ve kamu mülkiyetinin de güçlü bir şekilde hissedildiği bir yapıyı ifade eder (Göcen ve Kaya, 2020: 63).

Ekonominin liberalleşmesi ana hedef olarak belirlenmiştir. Çin'deki bu değişimlerle birlikte ihracatta büyük bir sıçrama yaşandı, ekonomik büyüme hızı oldukça yüksek oldu, fiyatlar istikrarlı hale geldi, enflasyon düştü ve dış borçlar azaldı (Sezer, 2018: 411). Son 40 yılda Çin, uyguladığı politikalar sayesinde ekonomisini büyük ölçüde büyütmüş ve orta gelirli ülkeler arasında yerini almıştır. Ancak şu anda üst orta gelirli ülkelerin karşılaştığı zorluklarla yüzleşmektedir. Büyüme hızında azalma görülmekte; tüketim, hizmet ve inovasyon kaynaklı büyüme geçişlerinde zorluklarla karşılaşmaktadır (Dündar, 2020: 143).

Tarihin en eski medeniyetlerinden biri olarak bilinen Çin, güçlü devlet yapısı ve bürokrasiyle tanınmış uzun bir geçmişe sahiptir. Son yirmi-otuz yılda ise ekonomisindeki hızlı büyümeyle dünya sahnesinde önemli bir oyuncu haline gelmiştir (Bülbül, 2018: 57). Bu hızlı ekonomik büyüme, geniş ölçekli sanayi üretimi ve küresel ticaretteki artan rolüyle desteklenmiştir.

Çin, günümüzde küresel ekonomide en çok yatırım çeken ve en çok yatırım yapan önemli bir merkez haline geldi. Bir yandan dünya genelinden büyük miktarda yatırım alırken diğer yandan da kendi kaynaklarıyla farklı ülkelere yatırımlar yapmaktadır. Çin, yabancı yatırımcılara sunduğu cazip koşullardan dolayı büyük miktarda yatırım çekmiştir. Bu yatırımlar aracılığıyla edinmiş olduğu know how ile birlikte bugün farklı ülkelere yatırım yaparak küresel ekonomide aktif bir oyuncu haline gelmiştir (Dilek ve diğerleri, 2019: 19).

Çin Halk Cumhuriyeti, dünya genelindeki yeraltı kaynaklarının önemli bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Çin'in bu kaynaklara sahiplik oranı yüzde 12'dir.

Böylelikle Çin dünya genelinde yeraltı kaynakları bakımından üçüncü sıraya bulunmaktadır (Tekbaş, 2019: 90-91). Volfram, titanyum, kanadyum, alçı, tantal, granit ve antimon, Çin’de en önemli madenler arasında yer almaktadır (Abdurahmanlı, 2023: 18-19).

Dünya üzerinde altın üretiminde ilk sırada yer almaktadır. Dünyanın en büyük kömür rezervlerine sahip olan Çin, kömür kalitesinin düşük olmasına rağmen hidroelektrik enerji üretimi için de dünyada öncü bir konumdadır (Keklik, 2023: 43).

Tablo 11. Çin'in Ekonomik Yapısı

Yıllar	GSYİH(Dolar)	Kişi Başına GSYİH(Dolar)	Enflasyon %	İşsizlik %
1996	863.749.314.719	709	8,3	3,1
2000	1.211.331.651.866	959	0,3	3,3
2005	2.285.961.149.880	1.753	1,8	4,5
2010	6.087.191.746.679	4.550	3,2	4,5
2015	11.061.572.618.579	8.016	1,4	4,7
2016	11.233.313.730.349	8.094	2	4,6
2017	12.310.491.333.981	8.817	1,6	4,5
2018	13.894.907.857.881	9.905	2,1	4,3
2019	14.279.968.506.272	10.144	2,9	4,6
2020	14.687.744.162.801	10.409	2,4	5
2021	17.820.459.508.852	12.618	1	4,6
2022	17.881.783.387.001	12.663	2	5
2023	17.794.781.986.105	12.614	0,2	4,7

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Çin'in 1996'dan 2023'e kadar olan dönemde muazzam bir ekonomik büyüme yaşamıştır. Hem toplam GSYİH hem de kişi başına GSYİH önemli ölçüde artmıştır. 1996-2023 döneminde GSYİH yaklaşık yirmi katına çıkmıştır. Kişi başına GSYİH'de düzenli bir şekilde yıldan yıla artışını sürdürmüştür. 1996 yılında 709 dolar olan kişi başına GSYİH, 2010 yılında 4.550 dolara yükselmiştir. Bu, Çin'de kişi başına gelirin bu dönemde yaklaşık altı kat arttığını gösterir. 2010-2015 arasında da yaklaşık 2 kat artmıştır. 2015 yılından sonra da düzenli artışını sürdürmüştür. 1996 yılında görülen %8,3'lük enflasyondan sonra enflasyon oranları, özellikle 2000 yılından sonra düşüş göstermiş ve düşük seviyelerde kalmıştır. Bu durum Çin'in enflasyon kontrolünde başarılı olduğunu göstermektedir. İşsizlik oranları genel olarak %3-5 arasında dalgalanmıştır.

Tablo 12. Çin'in GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
1996	19,3	47,1	33,6	2018	7	39,7	53,3
2000	14,7	45,5	39,8	2019	7,1	38,6	54,3
2005	11,6	47	41,3	2020	7,7	37,8	54,5
2010	9,3	46,5	44,2	2021	7,2	39,3	53,5
2015	8,4	40,8	50,8	2022	7,3	39,3	53,4
2016	8,1	39,6	52,4	2023	7,1	38,3	54,6
2017	7,5	39,9	52,7	-	-	-	-

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Çin ekonomisi, 1996-2023 yılları arasında belirgin bir yapısal dönüşüm yaşamıştır. Tarım sektörünün payı azalırken sanayi ve özellikle hizmet sektörlerinin payı artmıştır. Sanayi sektörü, 2000-2010 yılları arasında bir büyüme göstermiş ancak 2010'dan sonra hizmet sektörüne doğru bir kayma olmuştur. Hizmet sektörü, bu dönemde en hızlı büyüyen sektör olmuştur ve 2023 itibarıyla GSYİH'nin %54,6'nı oluşturmaktadır.

2.4.4.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı

Asya kıtasının doğusunda bulunan Çin, 9.561.000 kilometrekarelik geniş bir coğrafyaya sahiptir ve Rusya ile Kanada'dan sonra dünyanın en büyük üçüncü ülkesi olma özelliğini taşımaktadır.

Çin'in kalabalık nüfusu bazı sorunlara yol açsa da her sene iş hayatına atılan milyonlarca genç Çin ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır (Tekbaş, 2019: 91). Yoğun nüfusu sayesinde ucuz iş gücü sunan Çin, bu özelliğiyle yabancı yatırımcılar için cazip bir yatırım noktası haline gelmektedir (Mohammad, 2022: 37).

Ülke tek parti yönetim sistemiyle idare edilmektedir (Keklik, 2023: 43). Çin Halk Cumhuriyeti'nde, Çin Komünist Partisi (ÇKP), ülkede tek hakim siyasi partidir. Parti, devletle bütünleşmiş ve devlet politikaları parti aracılığıyla uygulanmaktadır. Partinin genel sekreteri devlet başkanıdır. Ulusal Halk Kongresi (UHK) üyeleri, ÇKP'nin seçtiği temsilcilerden meydana gelmektedir, dolayısıyla halkın doğrudan temsili söz konusu değildir. Çin'in idari yapısı, ÇKP'nin merkeziyetçi yönetim anlayışına uygun olarak şekillenmiştir. Çin, 22 eyalet, 5 özerk bölge ve 4 belediye olmak üzere toplam 31 idari birime ayrılmıştır. Bu birimler, ülkenin en üst düzeydeki yönetim birimleri olarak kabul edilir (Ticaret Bakanlığı, 2024d: 3-4).

Çin'in artan nüfusuna karşı herkese iyi bir yaşam standardı sunmak, ülkenin en büyük zorluklarından biridir. Nüfus artışını kontrol altına almak amacıyla Çin hükümeti, 1978'den beri politikalar izlemektedir. Bu politikaların en bilineni, her ailenin sadece bir çocuğa sahip olmasını teşvik eden "tek çocuk" politikasıdır (Özger, 2015: 67). Çin hükümeti, hızla yaşlanan nüfus ve azalan genç iş gücü nedeniyle 2016 yılında uzun yıllardır uyguladığı "tek çocuk" politikasından vazgeçerek ailelere iki çocuk sahibi olma hakkı tanıdı. Bu değişikliğe rağmen doğum oranlarında önemli bir

artış yaşanmamıştır (Çilek, 2021: 86). Çin'de yaşam koşullarının iyileşmesiyle birlikte insanların ömrü uzamaktadır. 2015'te ortalama yaşam süresi 75 yıl olan Çin'de, bu sürenin 2050'lerde 80'lere çıkacağı öngörülüyor (Kıraç, 2021: 155).

Tablo 13. Çin Nüfusu (Milyon)

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1996	1217,5	2003	1288,4	2010	1337,7	2017	1396,2
1997	1230	2004	1296	2011	1345	2018	1402,7
1998	1241,9	2005	1303,7	2012	1354,1	2019	1407,7
1999	1252,7	2006	1311	2013	1363,2	2020	1411,1
2000	1262,6	2007	1317,8	2014	1371,8	2021	1412,3
2001	1271,8	2008	1324,6	2015	1379,8	2022	1412,1
2002	1280,4	2009	1331,2	2016	1387,7	2023	1410,7

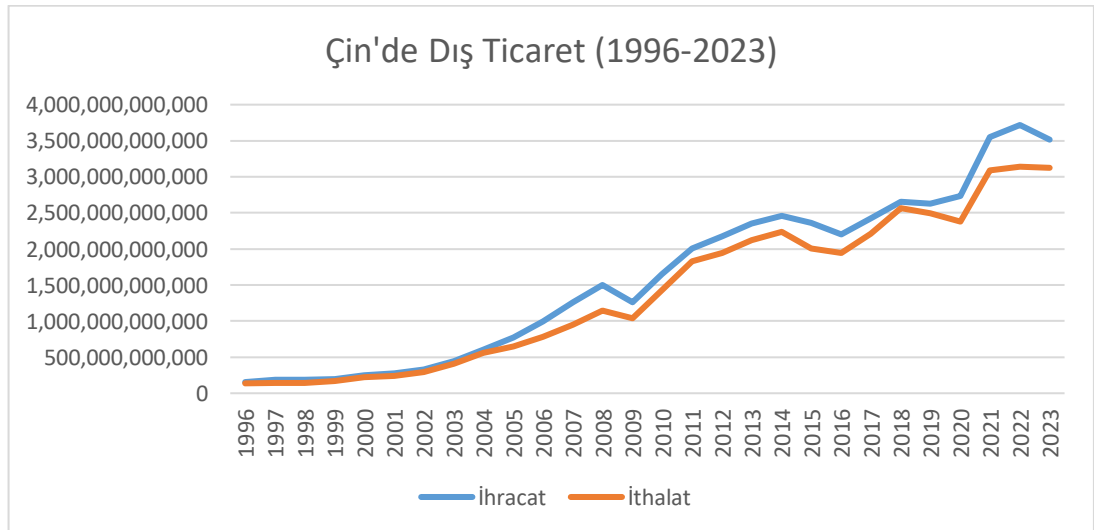
Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Dünya'nın en kalabalık ülkesi Çin'in nüfusu, 1996'dan 2023'e kadar düzenli bir şekilde artış göstermiştir. Nüfus artış hızı zamanla azalmış ancak genel olarak sürekli bir artış eğilimi korunmuştur. Erkek ve kadın oranları arasındaki fark 1996'dan 2023'e kadar hafif değişiklikler göstermiş ancak genel olarak erkek nüfusun oranı kadın nüfusun oranından daha yüksek kalmıştır. Erkek oranının %51'lerde, kadın oranının ise %48 civarlarında seyretmektedir.

2.4.4.3. Dış Ticaret Yapısı

Çin, WTO, G20, APEC, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), SAARC ve BRICS gibi ekonomik ve ticari organizasyonlara üye olarak birçok ülkenin en büyük dış ticaret ortağıdır (Kahveci, 2021: 55). Çin, dünyanın en büyük ihracatçı ve en büyük 2. ithalatçı ülkesi konumundadır (Bülbül, 2018: 62-64). 1970'lerin sonlarına kadar "Uyuyan dev" olarak nitelendirilen Çin, 1978'den sonra uyguladığı kapsamlı ekonomik reformlarla hızlı bir büyüme sürecine girdi. Bu sayede dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline geldi ve ABD'nin gelecekteki en büyük rakibi olarak görülmeye başlandı. (Çeştepe, 2012: 46). Devlet kontrolündeki bir ekonomi olan Çin, 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak küresel ticaret sistemine dahil olmuştur. Bu adım, Çin'in ihracatını artırmasını sağlamış ve dolayısıyla daha fazla üretim yapması için ithalatını da artırmasını sağlamıştır (Atlas, 2019: 57).

Ülke ihracat olarak; elektrikli makina ve cihazlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, mobilyalar ve aydınlatma cihazları, plastikler ve plastikten mamul eşyalar, motorlu kara taşıtları ve aksamı ürünleriyle öne çıkmaktadır. İthalat olarak ise elektrikli makina ve cihazlar, mineral yakıtlar, yağlar, mekanik cihazlar ve aletler en çok dış alımı yapılan ürünlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2024d: 9).

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/> Erişim: 27.08.2024

Şekil 9. Çin'de Dış Ticaret (1996-2023)

Şekilde Çin'in 1996-2023 yılları arasındaki dış ticaret performansı, ihracat ve ithalat değerleri ile gösterilmektedir. Hem ihracat hem de ithalat değerleri genel olarak artış göstermiştir. Çin'in dış ticaretinde sürekli olarak fazla vermesi ülkenin yüksek rekabet gücüne sahip ihracat odaklı sanayileşme stratejisi ve etkili dış ticaret politikalarıyla yakından ilişkilidir (Akar, 2020: 85). Dış ticaret fazlası olması Çin ekonomisinin güçlü üretim kapasitesine ve küresel pazarlardaki rekabet gücüne işaret etmektedir. 2008-2009 yıllarında küresel finansal krizin 2020-2021 yıllarında COVID-19 pandemisinin etkisiyle ithalat ve ihracatta dalgalanmalar olmuştur. COVID-19 pandemisinden sonra ihracat ile ithalat arasındaki fark açılmıştır. Doların değer kazanması ve Hindistan'la yaşanan gerginlik 2014-2015 yıllarında dış ticaret hacmini azaltmıştır (Konya, 2019: 77).

2023 yılında Çin'in en büyük ihracat pazarları ABD (%11), Hong Kong (%6), Japonya (%3), Güney Kore (%3) ve Rusya (%3)'dür. En büyük ithalat pazarları ise ABD (%6), Güney Kore (%6), Japonya (%6), Avustralya (%6) ve Rusya (%5)'dir (Ticaret Bakanlığı, t.y.).

2.4.5. Güney Afrika

2.4.5.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü

Güney Afrika, ekonomisi ve demografisi bakımından en küçük BRICS ülkesidir. Dünyanın en kalabalık 24. ve en büyük 23. yüzölçümüne sahip olan ülkedir (Çavuş, 2019: 93).

BRICS ülkeleri arasındaki en düşük ekonomik büyüklüğe sahip olsa da, Güney Afrika bu üyelik sayesinde önemli bir kalkınma imkanı elde etmiştir. BRICS ülkeleriyle kurulan güçlü ticaret ilişkileri, Güney Afrika'nın ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamıştır. Güney Afrika'nın BRICS üyeliği sayesinde elde ettiği ekonomik büyüme ülkenin Afrika kıtasında ekonomik bir lider haline geleceği belirtilmektedir (Göcen ve Kaya, 2020: 65).

Güney Afrika doğal kaynaklar açısından oldukça zengin bir ülkedir. Özellikle madenler konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Elmas, altın, kömür, demir cevheri, platin, manganez, krom, bakır, uranyum, gümüş, berilyum ve titanyum gibi birçok değerli madene ev sahipliği yapmaktadır (DEİK, 2022: 3). Güney Afrika

zengin maden kaynaklarının yanı sıra finans, hukuk, iletişim, enerji, turizm ve ulaşım gibi sektörlerde de önemli bir gelişmişlik göstermektedir. Bu sayede orta gelirli ve gelişmekte olan ülkeler arasında yer alırken aynı zamanda Afrika'nın en büyük borsasına sahip olup dünyadaki en iyi 20 borsa arasında bulunmaktadır (Mohamud, 2021: 22).

Güney Afrika hükümeti yüksek işsizlik, enflasyon, düşük büyüme ve cari açık gibi sorunlarla mücadele etmektedir. Ekonomik iyileşme için "Güney Afrika'da Yatırım" programını başlatmış, bürokratik işlemleri basitleştirmiş ve yatırım sürecini hızlandırmıştır. Ayrıca işgücü piyasasını istikrara kavuşturmak için platin, altın madenciliği ve otomobil üretimi gibi sektörlerde müzakereleri desteklemiş ve asgari ücret standardı belirlemiştir. Turizmi canlandırmak için vize politikalarını gevşetmiş ve özel sektörün gelişimini teşvik eden reformlar yapmıştır. Tarım, inşaat ve finans sektörlerinde de istihdam artırıcı düzenlemeler yapılmıştır (Battal ve Akan, 2019: 9).

Bu bağlamda, Güney Afrika'nın GSYİH, kişi başına düşen GSYİH, işsizlik ve enflasyon verileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 14. Güney Afrika'nın Ekonomik Yapısı

Yıllar	GSYİH(Dolar)	Kişi Başına GSYİH(Dolar)	Enflasyon %	İşsizlik %
1996	163.234.925.381	3.655	7,4	19,6
2000	151.752.757.215	3.242	5,3	19,8
2005	288.867.217.197	5.893	2,1	19,6
2010	417.363.822.802	8.060	4,1	23,2
2015	346.709.790.459	6.205	4,5	22,9
2016	323.585.509.674	5.735	6,6	24
2017	381.448.814.653	6.734	5,2	24
2018	405.260.723.893	7.068	4,5	24,2
2019	389.330.032.224	6.703	4,1	25,5
2020	338.291.396.027	5.753	3,2	24,3
2021	420.117.812.466	7.074	4,6	28,8
2022	405.270.850.099	6.766	7	28,8
2023	377.781.600.986	6.253	6,1	28

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

1996'dan 2023'e kadar GSYİH'de önemli dalgalanmalar yaşanmıştır. 2010 döneminde ekonomide büyüme yaşanırken özellikle 2020'de ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir. 2021'de tekrar bir yükselme olsa da 2022 ve 2023 yıllarında GSYİH'de azalma olmuştur. 1996 yılında 3.655 dolar olan bu değer, 2010 yılında 8.060 dolara ulaşarak en yüksek seviyeye çıkmıştır. Ancak 2015 sonrası dönemde kişi başına GSYİH azalma eğilimine girmiş ve 2023 yılı itibariyle 6.253 dolara kadar gerilemiştir.

Tablo, enflasyon oranlarını yıllar bazında ortaya koymaktadır. 1996 yılında enflasyon oranı %7,4 iken 2005 yılına gelindiğinde bu oran %2,1 ile en düşük seviyeye inmiştir. Ancak 2016 yılında %6,6 ile yeniden yükseliş göstermiş ve 2022 yılında %7,0 seviyesine kadar çıkmıştır. Güney Afrika'nın işsizlik oranları sürekli yüksek seviyelerde seyretmiştir. 1996 yılında işsizlik oranı %19,6 iken 2010 yılında %23,2'e çıkmıştır. 2021 yılında %28,8 ile en yüksek seviyeye ulaşan işsizlik oranı, 2023 yılında %28,0 ile biraz gerilemiştir ancak hala oldukça yüksek bir seviyededir. Bu durum iş gücü piyasasındaki yapısal sorunları ve ekonomik büyümenin yeterli istihdam yaratmadığını göstermektedir.

2010 yılına kadar belirgin bir ekonomik büyüme gözlenirken sonraki yıllarda özellikle işsizlik oranı ve kişi başına düşen GSYİH'deki olumsuz eğilimler dikkat çekmektedir. 2020 sonrasında pandeminin etkileri ve küresel ekonomik zorluklar bu göstergelerde gerilemelere yol açmıştır. Enflasyon oranının yüksek seyretmesi ve işsizliğin kalıcı olarak yüksek seviyelerde kalması, Güney Afrika ekonomisinin yapısal zorluklar ve eşitsizliklerle mücadele ettiğini göstermektedir.

Tablo 15. Güney Afrika'nın GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
1996	3,4	29,9	59,2	2018	2,3	23,5	64,3
2000	2,6	28,2	61,2	2019	2	23,6	64,3
2005	2,1	26	62,6	2020	2,6	23,4	64,6
2010	2,1	25,3	64,3	2021	2,6	24,6	62,9
2015	2,2	23,7	64,1	2022	2,8	24,7	62,3
2016	2,4	23,8	63,9	2023	2,5	24,6	63
2017	2,5	23,6	64,3	-	-	-	-

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Güney Afrika ekonomisinin zaman içinde tarım ve sanayiden hizmet sektörüne kaydığı görülmektedir. Tarımın payı toplam ekonominin küçük bir kısmını oluşturmaktadır ve yıllar geçtikçe de düşmektedir. Sanayi sektöründe de benzer bir gerileme görülmektedir; bu da üretimden ziyade hizmetler üzerinden büyümenin gerçekleştiğini göstermektedir. Hizmet sektörünün baskın olduğu bu yapı modernleşen ekonomilerin genel bir karakteristiği olup, Güney Afrika'nın da bu yönde evrildiğini ortaya koymaktadır.

2.4.5.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı

Güney Afrika, 1,2 milyon km²'yi aşan bir yüzölçümüne sahip olup, büyük ölçüde tarım arazileri ile kaplıdır; bu alanın yaklaşık %80'i tarıma elverişlidir. Ülkenin

tarıma elverişli alanlarının fazla olmasına rağmen milli gelire katkısı azdır. Ormanlık bölgeler ise ülkenin %7,6'sını oluşturmaktadır (Dündar, 2020: 161).

Güney Afrika, tıpkı kıtadaki birçok Afrika ülkesi gibi uzun bir süre boyunca sömürgecilerin egemenliği altında olmuştur (Yalçın, 2019: 54). 1994 yılına kadar Güney Afrika'da beyaz azınlık hem ekonomiyi hem de devleti yönetiyordu. Siyahi çoğunluk ise siyasi ve ekonomik özgürlüklerden yoksun durumdaydı. Irkçılığın etkileri 1980'lerde azalmış olsa da siyahilerin temel hakları hala kısıtlıydı. Bu durumun değişmesiyle birlikte ülke, 1994 yılında demokratik bir sürece girerek tüm vatandaşlarına eşit haklar tanıdı (Özger, 2015: 68-69).

Mevcut olan anayasa 1996'dan beri yürürlüktedir. Ülkede yasama, yürütme ve yargı yetkileri birbirlerinden bağımsızdır (Ticaret Bakanlığı, 2024e: 2). Güney Afrika, iç işlerinde özerk 9 eyaletten oluşur ve üç farklı başkente sahiptir: İdari başkent Pretoria, yasama başkenti Cape Town ve yargı başkenti Bloemfontein'dir (Tekbaş, 2019: 102). Ülke yönetiminin temelini Ulusal Meclis ve Devlet Başkanlığı oluşturur. Devlet Başkanının, Meclis'te oy kullanma yetkisi yoktur. Hükümet üyeleri de Ulusal Meclis'teki milletvekilleri arasından seçilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024e: 2-3).

Güney Afrika'nın nüfus yapısı, siyahlar, beyazlar ve Asyalılar gibi farklı etnik kökenlere sahip bireylerden oluşmaktadır. Bu çeşitlilik, ülkenin kültürel zenginliğini ve toplumsal yapısını şekillendirmekte, aynı zamanda çeşitli sosyo-ekonomik dinamikleri de etkilemektedir. (Çilek, 2021: 95). 1990'lı yıllardan sonra Güney Afrika'da insan ömrü uzamış olsa da doğum oranlarında ve ölüm oranlarında belirgin bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Güney Afrika'da ortalama yaşam süresindeki uzamanın doğrudan bir sonucu olarak yaşlı nüfus oranı önemli ölçüde artmıştır (Goodrick, 2013: 4-5).

Tablo 16. Güney Afrika Nüfusu (Milyon)

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1996	44,7	2003	48,1	2010	51,8	2017	56,6
1997	45,3	2004	48,6	2011	52,4	2018	57,3
1998	45,9	2005	49	2012	53,1	2019	58,1
1999	46,4	2006	49,5	2013	53,9	2020	58,8
2000	46,8	2007	50	2014	54,7	2021	59,4
2001	47,2	2008	50,6	2015	55,9	2022	59,9
2002	47,7	2009	51,2	2016	56,4	2023	60,4

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

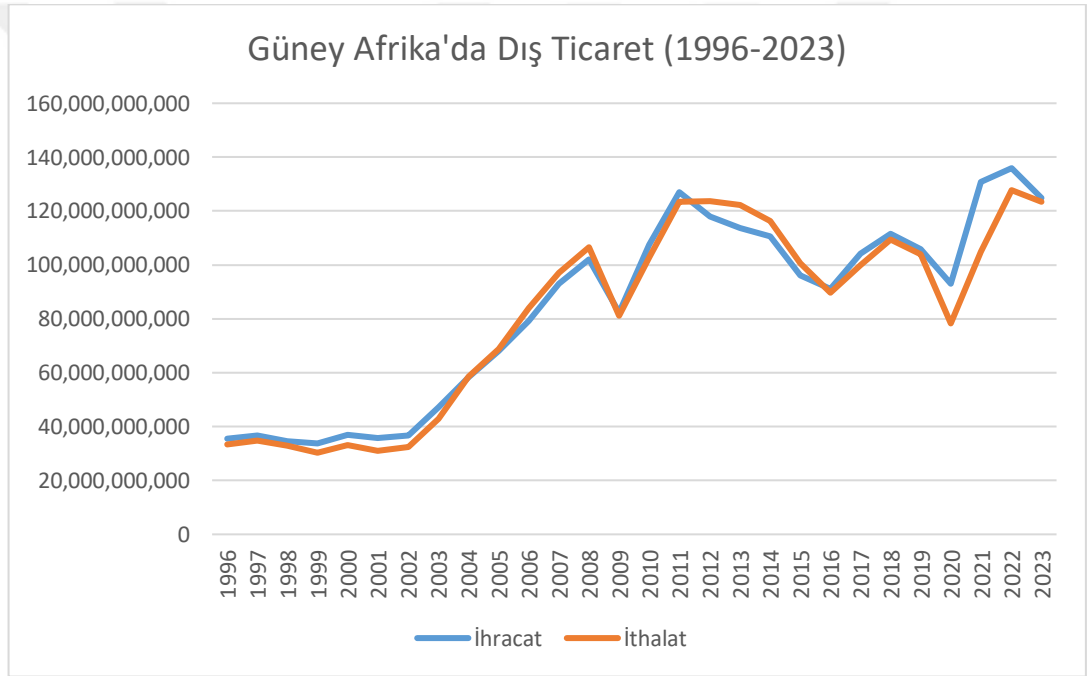
1996 yılında 44,7 milyon olan Güney Afrika nüfusu, 2009 yılında 51,2 milyona yükselmiştir. Bu dönemde düzenli bir nüfus artışı yaşanmıştır. Erkek ve kadın oranları arasında büyük farklılıklar olmamakla birlikte, kadınların nüfustaki oranı genel olarak erkeklerden daha yüksektir. Ancak erkek nüfus oranında kademeli bir artış vardır. Erkek oranı 1996 yılında %47,37 iken 2023 yılında %48,75'e çıkmıştır. Kadın oranı ise %52,63'ten %51,25'e düşmüştür.

2.4.5.3. Dış Ticaret Yapısı

Güney Afrika Cumhuriyeti, serbest piyasa ekonomisi uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır (Canpolat, 2019: 24). GAC, imzaladığı ticaret anlaşmaları ve katıldığı bölgesel birliklerle dış ticaretine ivme kazandırmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra BRIC ülkeleriyle kurduğu güçlü ilişkiler, özellikle Hindistan ve Çin ile olan ticaret

hacmini artırarak ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır (Boz ve Çınar, 2017: 399).

Ülke ihracat olarak; mücevher eşyası, metal cevherleri, motorlu kara taşıtları, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, demir ve çelik, mineral yakıtlar, meyveler ve sert kabuklu meyveler ve hububat ürünleriyle öne çıkmaktadır. İthalat olarak ise mineral yakıtlar ve yağlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, elektrikli makina ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, plastik ve mamulleri, eczacılık ürünleri en çok dış alımı yapılan ürünlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2024e: 10).

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Şekil 10. Güney Afrika'da Dış Ticaret (1996-2023)

1996-2003 dönemlerinde ihracat ve ithalat seviyeleri nispeten düşük ve durağandır. 2003 yılına kadar her iki çizgi de 20-40 milyar dolar seviyelerinde hareket etmektedir. Ticaret hacmi bu dönemde büyük bir artış göstermemiştir. 2004 yılından itibaren hem ihracatta hem de ithalatta hızlı bir artış yaşanmış, 2008-2009 yıllarında küresel ekonomik kriz ile bir düşüş olmuştur. Ancak sonrasında 2010-2013 tekrardan

artmıştır. 2014-2020 döneminde dış ticaret hacmi dalgalı bir seyir izlemiştir. 2016'dan sonra her iki çizgide de düşüşler ve yükselişler görülmektedir. 2021'de belirgin bir sıçrama gözlemlenmiştir. Genel olarak, Güney Afrika'nın dış ticareti büyüme eğilimindedir ancak küresel krizler ve ekonomik koşullar dalgalanmalara yol açmıştır.

2023 yılında Güney Afrika'nın en büyük ihracat pazarları Çin (%11), ABD (%8), Almanya (%7), Mozambik (%6) ve Japonya (%5)'dir. En büyük ithalat pazarları ise Çin (%20), ABD (%9), Almanya (%8), Hindistan (%7) ve BAE (%4)'dir (Ticaret Bakanlığı, t.y.).

2.4.6. Türkiye

2.4.6.1. Ekonomik Yapısı ve Sektörel Görünümü

Türkiye ekonomisi bir asrı geride bırakmış bir ekonomidir. Bu 100 yıllık süreçte birçok kriz, dalgalanmalar, inişler ve çıkışlar meydana gelmiştir (Yöyen, 2023: 285).

Türkiye'nin yer altı zenginlikleri arasında enerji üretiminde kullanılan taş kömürü, petrol, doğalgaz, linyit gibi fosil yakıtlar ile sanayide kullanılan manganez, bor, bakır, demir gibi çeşitli madenler bulunmaktadır (Tekbaş, 2019: 111). Türkiye'nin kendi topraklarında petrol ve doğalgaz rezervleri az olsa da, dünya genelindeki bu enerji kaynaklarının %70 gibi büyük bir kısmı coğrafi olarak ülkemize yakın bölgelerde bulunmaktadır (Usta, 2023: 78).

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla enerji kaynakları bakımından zengin ülkeler ile Avrupa ülkeleri arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu durum ülkeye önemli bir jeopolitik avantaj sağlayarak enerji ithalatında pazarlık gücünü arttırmaktadır (Usta, 2023: 78).

Türkiye, ekonomik büyüme ve gelişme göstergeleri bakımından gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunmaktadır (Keklik, 2023: 50). 1980'lerden itibaren Türkiye, ekonomik politikalarında liberalizmi benimseyerek ihracata dayalı büyüme modelini benimsedi. Bu süreçte özellikle tekstil sektörüne yapılan yatırımlar ve Ar-Ge çalışmaları sayesinde üretim kapasitesi artırıldı. Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük

Birliği anlaşması da ihracatın artmasında önemli bir rol oynadı. Yurtdışından aldığı yabancı yatırımlarla Türkiye üretimini ve ihracatını arttırmıştır. (Keskin, 2020: 33).

2001 yılında Türkiye, ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldı. Bu krizin bir sonucu olarak büyük miktarda döviz ülke dışına çıktı. Bu durum üzerine, daha önce uygulanan kur çıpası politikası bırakılarak, serbest kur sistemine geçiş yapıldı. 2008 yılında başlayan küresel global kriz, Türkiye ekonomisine de yansıdı. Bu krizin etkisiyle ülkemizin ekonomik büyüme hızı önemli ölçüde düşerek %0,8 seviyesinde gerçekleşmesine neden olmuştur.

2016'da yaşanan darbe girişimi, Suriye'deki iç savaşın Türkiye'ye yansımaları ve Rusya ile yaşanan uçak krizi gibi olaylar ülkemizin ekonomik istikrarını bozarak olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Keklik, 2023: 50).

2019 sonunda ortaya çıkan Covid-19 pandemisi ve alınan önlemler, küresel ve yerel ekonomileri ciddi şekilde olumsuz etkiledi. İstihdam, üretim ve ticarete yaşanan daralmalar, dünya ekonomisinin 2020 yılında %-3,5 oranında, Türkiye'de ise %1,7 oranında büyümesine sebep oldu (Kahveci, 2021: 8-9).

Tablo 17. Türkiye'nin Ekonomik Yapısı

Yıllar	GSYİH(Dolar)	Kişi Başına GSYİH(Dolar)	Enflasyon %	İşsizlik %
1996	181.464.408.820	3.010	80,4	6,6
2000	274.294.623.164	4.278	54,9	6,5
2005	506.314.717.662	7.369	8,2	10,6
2010	776.967.266.306	10.623	8,6	11,9
2015	864.313.810.469	11.050	7,7	10,3
2016	869.682.881.593	10.970	7,8	10,9
2017	858.988.492.854	10.696	11,1	10,9
2018	778.972.199.728	9.569	16,3	11,0
2019	761.005.946.788	9.215	15,2	13,7
2020	720.338.498.175	8.639	12,3	13,1
2021	819.865.253.670	9.743	19,6	12,0
2022	907.118.435.953	10.675	72,3	10,4
2023	1.108.022.373.260	12.986	53,9	9,4

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Türkiye'nin GSYİH'si 1996 yılından 2023 yılına kadar önemli bir artış göstermiştir. 1990'ların sonlarından itibaren Türkiye ekonomik büyüme açısından istikrarlı bir performans sergilemiş ve 2023 yılı itibarıyla 1,1 trilyon doları aşan bir GSYİH'ye ulaşmıştır. Bu artış, 2000'li yılların başındaki ekonomik reformlar ve küresel büyüme ile desteklenmiştir.

Kişi başına düşen GSYİH'de de benzer bir artış görülmektedir. 1996'da 3.010'ken 2023'te 12.986 dolara yükselmiştir. Bu, genel ekonomik büyümenin bireylerin yaşam standartlarına da yansıdığını göstermektedir.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biri yüksek enflasyondur. 1996'da %80,4 gibi son derece yüksek bir enflasyon oranı, Türkiye ekonomisinin büyük zorluklarla karşılaştığını göstermektedir. Ancak 2000'li yılların başında alınan tedbirlerle enflasyon hızla düşürülmüş ve 2005 yılında %8,2 seviyesine kadar gerilemiştir. 2018'den itibaren enflasyonda yeniden bir yükseliş yaşanmıştır. 2022'de %72,3 gibi çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. 2023'te ise %53,9'ya düşmüş fakat yine de yüksek seviyelerde kalmıştır.

İşsizlik oranları, Türkiye ekonomisinde dalgalı bir seyir izlemektedir. 1996 yılında %6,6 gibi nispeten düşük bir işsizlik oranı varken 2000'li yıllarda işsizlikte artışlar gözlenmiştir. 2019'da %13,7 ile en yüksek seviyelere çıkmıştır. Bu durum ekonomik büyümeye rağmen iş piyasasında yapısal sorunların devam ettiğini göstermektedir. 2023 yılında işsizlik oranı %9,4'e gerilemiş, bu da işsizlikle mücadelede kısmi bir başarı sağlandığını işaret etmektedir.

GSYİH ve kişi başına GSYİH'deki artışlar genel ekonomik büyümenin göstergesi olarak olumlu bir tablo çizerken enflasyon ve işsizlik oranlarındaki dalgalanmalar, bu büyümenin her zaman istikrarlı olmadığını göstermektedir. Özellikle enflasyonla ilgili yaşanan zorluklar ekonomik istikrar için büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Tablo 18. Türkiye'nin GSYİH'sinin Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
1996	16,9	30,6	49,4	2018	5,8	29,4	54,4
2000	10,0	26,8	52,8	2019	6,4	27,3	56,3
2005	9,2	25,2	53,0	2020	6,7	28,0	54,2
2010	9,0	24,5	54,5	2021	5,5	31,1	52,8
2015	6,9	27,8	53,5	2022	6,5	31,3	51,7
2016	6,1	28,1	54,0	2023	6,2	28,3	54,0
2017	6,0	29,1	53,5	-	-	-	-

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

Tarımın GSYİH içindeki payı 2000'den itibaren hızlı bir düşüş göstermiş ve 2005 yılında %9,2'ye, 2023 yılında ise %6,2'e kadar gerilemiştir. Bu düşüş, Türkiye'nin sanayileşme ve kentleşme süreçlerine paralel olarak tarım sektörünün ekonomideki payının azalmasını yansıtır. Ancak, tarımın ekonomideki toplam payı azalmasına rağmen tarım sektörü hala ekonomik yapı içerisinde önemli bir role sahip olmaya devam etmektedir. Sanayi sektörü 1996 senesinde GSYİH'nin %30,6'sını oluşturarak ekonominin en önemli bileşenlerinden biri olmuştur. GSYİH'deki payı dalgalı bir seyir izlemiştir. 2000'li yılların başında sanayi sektörünün payı azalırken 2015'den itibaren sanayide bir toparlanma ve artış gözlenmiştir. 2021'de sanayinin GSYİH içindeki payı %31,1 ile zirveye çıkmış, 2022'de %31,3 ve 2023'te ise %28,3 olarak kaydedilmiştir. Hizmet sektörü 1996'da GSYİH'nin %49,4'ünü oluşturarak en büyük paya sahip olmuştur. Bu dönemde hizmet sektörü, ticaret, turizm ve finans gibi alanlarda önemli bir büyüme kaydetmiştir. Hizmet sektörünün payı zamanla artmış ve

2019 yılında %56,3 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu artış, hizmet sektörünün Türkiye ekonomisinin en dinamik ve en büyük sektörü haline geldiğini göstermektedir. Son yıllarda hizmet sektörünün payı 2020 pandemisinden sonra gerilemiştir. 2019'da 56,3 olan hizmet sektörü 2022'de 51,7'e düşmüştür. 2023'de tekrardan artarak %54,0'a çıkmıştır.

2.4.6.2. Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı

Türkiye, Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği stratejik bir konumdadır ve 783.562 km² toprak genişliği olarak dünyanın en büyük 37. ülkesidir. Komşuları arasında Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye, Yunanistan ve Bulgaristan yer almaktadır. Başkent Ankara olmakla birlikte, ülkemiz coğrafi ve kültürel çeşitliliğiyle dikkat çeker. 7 coğrafi bölgeye ayrılan Türkiye'de, her bölgenin kendine has fiziki özellikleri, iklimi ve gelişmişlik düzeyi vardır (Tekbaş, 2019: 111).

Türkiye, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanan parlamenter sisteme dayalı bir cumhuriyettir. Ülkenin yönetim şekli güçler ayrılığı ilkesine dayanır; yasama, yürütme ve yargı organları birbirinden bağımsız olarak çalışır. Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) aittir, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı tarafından kullanılır, ve yargı yetkisi bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirilir. Türkiye, çok partili bir siyasal sisteme sahiptir ve vatandaşlar düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle yöneticilerini belirler. Cumhuriyetin ilanından itibaren 2018 yılına kadar Türkiye, parlamenter sistem olarak bilinen yönetim şeklini benimsemiştir. 2017 yılındaki referandumla başkanlık sistemine geçiş yapılmıştır (Doğan, 2021: 37).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre Türkiye'nin toplam nüfusu 31 Aralık 2023 yılında 92 bin 824 kişi artışla 85 milyon 372 bin 377 kişiye ulaştı. Cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek nüfusun kadın nüfusuna çok yakın olduğu görülüyor. Bu verilere göre toplam nüfusun %50,1'i erkeklerden, %49,9'u ise kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2023).

Tablo 19. Türkiye Nüfusu

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1996	60,3	2003	66,9	2010	73,1	2017	80,3
1997	61,3	2004	67,8	2011	74,2	2018	81,4
1998	62,2	2005	68,7	2012	75,2	2019	82,6
1999	63,2	2006	69,6	2013	76,1	2020	83,4
2000	64,1	2007	70,2	2014	77,2	2021	84,1
2001	65,1	2008	71,1	2015	78,2	2022	85
2002	66	2009	72	2016	79,3	2023	85,3

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/>Erişim: 27.08.2024

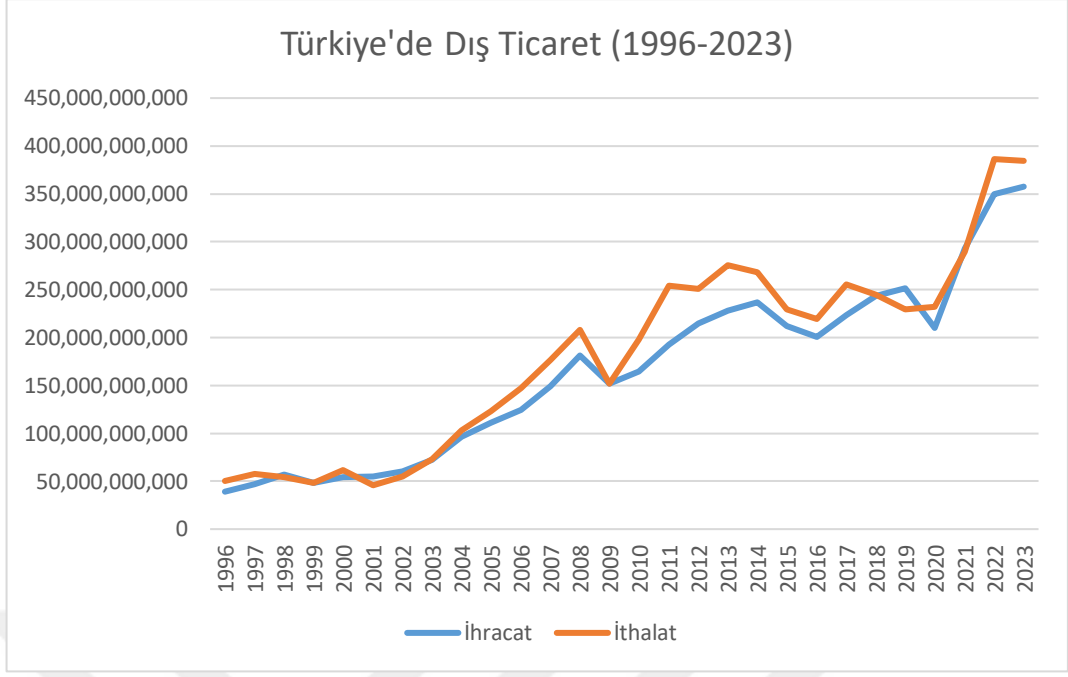
Türkiye'nin nüfusu 60,3 milyon iken 2023 yılına gelindiğinde 85,3 milyona ulaşmıştır. Bu, yaklaşık 27 yıllık bir süreçte Türkiye nüfusunun %41,3 oranında arttığını göstermektedir. Türkiye'nin nüfusu 1996'dan 2023'e kadar sürekli bir artış göstermiştir. Bu artış, Türkiye'nin genç nüfus yapısı ve doğum oranlarının diğer ülkelere göre nispeten yüksek olmasıyla açıklanabilir. Nüfus artışının düzenli olması, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal planlamalarında önemli bir faktör olmuştur. Cinsiyet dağılımı neredeyse eşit olup erkek ve kadın nüfus oranları arasında büyük farklar bulunmamaktadır. Bu dengeli dağılım demografik yapının istikrarını ve toplumun cinsiyetler arası dengeyi koruduğunu göstermektedir.

2.4.6.3. Dış Ticaret Yapısı

Türkiye ekonomisi 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki şekilde değerlendirilebilir (Mohammad, 2022: 43). 1960-1980 yılları arasında Türkiye devlet planlaması ile yönetilen bir ekonomiye sahipti. Bu süreçte sanayileşme hedefiyle kamu sektörü tarafından belirlenen planlar doğrultusunda hareket edildi. Özel sektör de bu planlara uygun şekilde teşvik edilirken sanayi sektörü ekonominin lokomotifi olarak belirlendi. Ülke bu dönemde ithal ettiğimiz ürünleri yerli olarak üretmeye yönelik bir politika izledi ve 1970'lere kadar önemli ekonomik gelişmeler kaydetti (Huseynli, 2022: 65).

1980 sonrası dönemde Türkiye'nin dış ticaret hacmi diğer ülkelerle olan dış ticaret ilişkilerinin artmasıyla beraber önemli ölçüde büyümüştür. Ülkeye girişleri yasaklı olan birçok ürünün ithalatına izin verilmesiyle birlikte dış ticaretteki bu artış daha da belirginleşmiştir (Atlas, 2019: 66). 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşmasıyla Türkiye küresel ekonomiye daha entegre olmuş ve dünya ticaretindeki gelişmelere uyum sağlama çabalarını hızlandırmıştır (Canpolat, 2019: 24). 21. yüzyılda Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki artışta en dikkat çekici nokta ihracatta sanayi ürünlerinin payının yükselmesiydi. Toplam üretim içinde tarımın payı oldukça düşüktür. Kırsal nüfusun şehirlerdeki sanayi merkezlerine göç etmesiyle tarımsal üretim azalmış, bu durum sanayileşme sürecini hızlandırmıştır. Yabancı yatırımcılar da daha çok sanayi sektörüne yönelerek bu sürece katkı sağlamıştır (Atlas, 2019: 66).

Ülke ihracat olarak motorlu kara taşıtları; makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; mineral yakıtlar ve mineral yağlar; elektrikli makine ve cihazlar, kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, demir veya çelikten eşya, plastik ve mamulleri, demir ve çelik, örme giyim eşyası ve aksesuarı, yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler ürünleriyle öne çıkmaktadır. İthalat olarak ise Mineral yakıtlar ve mineral yağlar; kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; motorlu kara taşıtları, elektrikli makina ve cihazlar, kıymet veya yarı kıymetli taşlar, demir ve çelik, plastik ve mamulleri, organik kimyasal ürünler en çok dış alımı yapılan ürünlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2024f: 36-37).

Kaynak: The World Bank <https://data.worldbank.org/> Erişim: 27.08.2024

Şekil 11. Türkiye’de Dış Ticaret (1996-2023)

Türkiye’nin dış ticareti özellikle 2000’li yılların başından itibaren sürekli bir büyüme eğilimi göstermiştir. Ancak ithalatın ihracattan fazla olması nedeniyle dış ticaret açığı ekonomik dengesizliklerin önemli bir göstergesi olmuştur. Türkiye’nin ithalatının ihracatı aşması ülkenin enerji ve hammadde bağımlılığına ve ithalata dayalı üretiminden kaynaklanmaktadır. Türkiye, sanayi altyapısının gelişmesi, ihracat pazarlarının çeşitlenmesi ve yapısal reformlarla ticaret hacmini artırsa da dış ticaret açığı ve krizlerin etkileri gibi zorluklar varlığını sürdürmektedir. 2008 küresel finans krizi ve 2020 COVID-19 pandemisi dış ticaret üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. 2009 yılında hem ihracat hem de ithalat önemli ölçüde daralmış ancak kriz sonrasında toparlanma görülmüştür. 2021-2023 yıllarında pandemi sonrası toparlanma süreciyle ticaret hacminde hızlı bir büyüme yaşanmıştır.

2023 yılında Türkiye’nin en büyük ihracat pazarları Almanya, ABD, Irak, İngiltere ve İtalya’dır. En büyük ithalat pazarları ise Rusya, Çin, Almanya, İtalya ve ABD’dir (Ticaret Bakanlığı, 2023: 2).

2.5. BRICS Ülkelerinin Birbirleriyle İhracatı

BRICS ülkeleri kendi aralarında yoğun bir şekilde dış ticaret yapmaktadır. Tabloda, BRICS ülkelerinin 2023 yılında birbirleriyle gerçekleştirdiği ihracatın miktarları milyon dolar cinsinden verilmiştir. Her ülkenin diğer BRICS ülkelere ne kadar ihracat yaptığı ve toplam dünya ihracatındaki payları gösterilmiştir.

Tablo 20. BRICS Ülkelerinin Birbirleriyle İhracatı 2023 (Milyon Dolar)

İhracatçı/İthalatçı	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	G. Afrika	Dünya
Brezilya	-	1,3	4,7	104,3	1,6	339,7
Rusya	10	-	67,1	128,5	0,5	407,9
Hindistan	6,7	4,1	-	16,2	8	431,4
Çin	59,1	111,1	117,8	-	23,7	3388,7
G. Afrika	0,5	0,3	5,1	12,5	-	110,7

Kaynak: Trademap <https://www.trademap.org/>Erişim: 29.08.2024

Brezilya'nın en büyük ticaret ortağı Çin'dir; Çin'e yaptığı ihracat 104,3 milyon dolar ile diğer BRICS ülkelere yaptığı ihracattan çok daha fazladır. Brezilya'nın BRICS ülkelere en çok ihraç ettiği ürün yağlı tohumlar ve yağlı meyveler, endüstriyel ve tıbbi tahıllar, tohumlar ve meyveler; en fazla ithal ettiği ürünler ise elektrikli makine ve cihazlar ve bunların parçalarıdır. Rusya da 128,5 milyon dolar ile en fazla ihracatı tıpkı Brezilya gibi Çin'e yapmaktadır. Rusya'nın BRICS ülkelere en fazla ihraç ettiği ürünler mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünlerken en fazla ithal ettiği ürünler elektrikli makine ve cihazlar ve bunların parçalarıdır. Hindistan'ın BRICS ülkeleri içindeki en büyük ticaret ortağı

Çin’dir. Hindistan Çin’e 16,2 milyon dolar ihracat yaparken 117,8 milyon dolar ithalat yapmaktadır. Hindistan’ın BRICS ülkelerine en fazla ihracat ve ithalat ettiği ürünler mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünlerdir. Çin, en büyük ihracatçı konumundadır. Rusya ve Hindistan, Çin’in en büyük ticaret ortaklarıdır. Çin’in BRICS ülkeleri arasındaki ihracatı oldukça yüksek olup dünya genelinde de büyük bir ihracat hacmine sahiptir. Çin BRICS ülkelerine en fazla elektrikli makine ve cihazlar ve bunların parçalarının ihracatını yaparken mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünlerin ithalatını yapmaktadır. GAC’nin en fazla ihracat yaptığı ülke 12,5 milyon dolar ile Çin’dir. Güney Afrika’nın BRICS ülkelerine en çok ihraç ettiği ürünler cevher, cürus ve kül; en çok ithal ettikleri, elektrikli makine ve cihazlar ve bunların parçalarıdır (Trademap).

2.6. Türkiye’nin BRICS Ülkeleriyle Dış Ticareti

Türkiye’de BRICS ülkeleriyle ilişkilerini sürdürmekle birlikte BRICS üyesi ülkelerle dış ticaret yapmaktadır. Türkiye’nin BRICS ülkeleriyle olan dış ticareti Tablo 21’de gösterilmektedir.

Tablo 21. Türkiye’nin BRICS Ülkeleriyle Dış Ticareti 2023 (Milyon Dolar)

	Türkiye İhracatı	Türkiye İthalatı
Brezilya	0,8	4,1
Rusya	10,9	45,6
Hindistan	1,6	7,9
Çin	3,3	45
G. Afrika	0,8	1,2
Dünya	255,4	361,8

Kaynak: Trademap <https://www.trademap.org/>Erişim: 29.08.2024

Brezilya ile olan ticaret dengesinde Türkiye'nin ithalatı, ihracatının yaklaşık beş katı kadardır. Brezilya'dan yapılan ithalat, Türkiye'nin Brezilya'ya yaptığı ihracattan daha fazla olup Brezilya ile olan ticaret Türkiye aleyhine seyretmektedir. Rusya, Türkiye'nin BRICS ülkeleri içinde en fazla ticaret yaptığı ülkedir. Ancak ticaret dengesi Türkiye aleyhine; Türkiye'nin Rusya'dan ithalatı, ihracatının dört katından fazladır. Bu durum, Türkiye'nin enerji ve diğer temel ürünlerde Rusya'ya olan bağımlılığını yansıtmaktadır. Hindistan ile yapılan ticarete de ithalat ihracattan oldukça yüksektir. Hindistan'a yapılan ihracat, Türkiye'nin BRICS ülkeleri içindeki en düşük ihracatlarından biridir ancak Hindistan'dan yapılan ithalat önemli düzeydedir. Çin, Türkiye'nin BRICS ülkeleri içindeki en büyük ticaret ortaklarından biridir. Türkiye'nin Çin'den ithalatı, Çin'e yaptığı ihracatın yaklaşık 13 katıdır. Bu da Türkiye'nin Çin ile olan ticaretinde ciddi bir dengesizlik olduğunu göstermektedir. Güney Afrika ile olan ticaret hacmi diğer BRICS ülkelere kıyasla oldukça düşüktür ancak ithalat ve ihracat arasındaki fark diğer ülkelere göre daha azdır (Trademap)

Türkiye BRICS ülkelerinden en fazla mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler ithal etmektedir. En fazla ihracatını ettiği ürünler ise nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar; bunların parçalarıdır (Trademap)

3. BÖLÜM

BRICS-T ÜLKELERİ İÇİN DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

3.1. Literatür Taraması

İhracat ve ithalat gibi dış ticaretin ekonomik büyümeyle olan etkileri iktisatçılar tarafından üzerine düşülen ve literatürde tartışılan bir konu olmuştur. Bu etkilerin çözümlenebilmesi adına farklı ekonometrik modeller oluşturulmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde dış ticaret konularını kapsayan ulusal ve yabancı literatürdeki belli başlı çalışmalar özetlenmiştir.

Krueger (1978) tarafından yapılan çalışmada seçilen 10 ülkenin GSMH'si üzerinde ihracatın etkisi araştırılarak ihracatın büyüme seviyesindeki %1'lik artmanın mülle gelir büyüme seviyesinde meydana getireceği tesir yaklaşık olarak %1'dir sonucu elde edilmiştir.

Jung ve Marshall (1985) tarafından yapılan 1950-1980 yıllarını kapsayan çalışmada 37 gelişmiş ülkede Granger Nedensellik testi uygulanmış ve ihracat atışıyla ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuca göre dış ticaretle ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur.

Lee (1995) tarafından yapılan çalışmada sermaye stokunun üretiminde yerli sermaye mallarından nispeten daha fazla yabancı sermaye malı kullanıldığı bir durumda gelir artış oranının daha yüksek olduğu açık bir ekonominin içsel büyüme modelini sunmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre 1960-1985 yıllarını inceleyen bu çalışmada gelişmekte olan ülkelerde sermaye malları ithalatıyla büyüme arasında önemli bir etkileşim vardır.

Berg (1997) tarafından yapılan çalışmada Meksika'nın dış ticaret ve ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma 1960-1976 yıllarını kapsamaktadır. Farklı ekonometrik modellerin kullanıldığı çalışmada dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında kuvvetli pozitif ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Ramos (2001) tarafından yapılan çalışmada Portekiz'de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1865-1998 dönemleri için araştırılmıştır. Çalışma da Granger Nedensellik yöntemi kullanılmıştır. İhracat, ithalat ve büyüme arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Thangavelu ve Rajaguru (2002) tarafından yapılan çalışmada dış ticaretin verimlilik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Çalışma 1960-1996 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada Asya'nın gelişmekte olan ülkelerinin ekonomileri üstünde zaman serisi yapılmıştır. Vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Dış ticaretin verimlilik ve ekonomik büyüme üstünde olumlu etkilere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Dış ticaret bileşenleri içerisinde ithalatın öneminin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek (2003) tarafından yapılan çalışmada Türkiye Ekonomisinin çıktısının büyümesiyle ihracatın büyümesi arasındaki nedensel ilişki araştırılmıştır. 1960-2002 dönemlerini kapsamaktadır. Çalışmada eşbütünleşme testleri ve vektör hata düzeltme modelinden faydalanılmıştır. Elde edilen sonuca göre ekonomik büyümeden ihracata doğru nedensellik bulunmaktadır. İhracata dayalı büyüme hipotezi geçersizdir.

Demirhan (2005) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de ihracat ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada 1990 senesinin birinci çeyreğinden 2004 senesinin birinci çeyreğine kadar olan dönem göz önüne alınmıştır. Çalışmada eşbütünleşme testleri ve vektör hata düzeltme modelinden faydalanılmıştır. İhracat ve büyüme arasında tek yönlü bir ilişki olduğu kanaatine varılmıştır. Bu tek yönlü ilişki de ihracattan büyümeye doğrudur.

Awokuse (2005) tarafından yapılan çalışmada Japonya'da reel ihracat ve GSYİH büyümesi arasındaki nedensel ilişki araştırılmıştır. 1960-1991 dönemlerini kapsamaktadır. Çalışmada Toda-Yamamoto Nedensellik ve Yönlendirilmiş Asiklik Grafik (DAG) yöntemi kullanılmıştır. İhracat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tang (2006) çalışmayı Çin'de ihracat artışı ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik üzerine yapılmıştır. Çalışma 1970-2001 dönemlerini kapsamaktadır. Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik yöntemi kullanılmıştır. İhracat, ithalat ve

ekonomik büyüme arasında kısa dönemde de uzun dönemde de ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik büyüme ile ithalat arasında tek yönlü bir nedensellik vardır.

Erdoğan (2006) tarafından yapılan 1923-2004 yıllarını kapsayan çalışmada ihracat artışı ile büyüme arasındaki nedensellik ve uzun dönem ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada yöntem olarak eşbütünleşme testleri ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. İhracatla ekonomik büyüme arasında uzun dönemde de kısa dönemde de ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bozdağlıoğlu (2007) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de ihracat ve ithalat arasındaki uzun dönem ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. 1990-2007 yılları göz önüne alınmıştır. Çalışmada eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. İhracat ve ithalat arasında uzun dönemli ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aktas (2009) Türkiye'nin 1996-2006 yıllarındaki verileriyle ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada Johansen'in Eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. İhracat, ithalat ve büyüme arasında uzun ve kısa dönemde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgin ve Şahbaz (2009) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki ihracatla büyüme arasında ilişkiler araştırılmıştır. Çalışma yapılırken 1987-2007 dönemleri aylık verileri kullanılmıştır. Yöntem olarak eşbütünleşme ve nedensellik testleri kullanılmıştır. İhracattan sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü Granger Nedensellik varken ihracatla dış ticaret hadlerinde ise iki yönlü nedensellik bulunmaktadır.

Sun ve Heshmati (2010) tarafından yapılan çalışmada uluslararası ticaretin Çin'in ekonomik büyümesi üzerindeki oynadığı rolü değerlendirmektedir. Araştırma yapılırken ekonometrik ve non-parametrik yaklaşım uygulanmış, Stochastic frontier production function test ve analizi kullanılarak araştırılmıştır. Üretimdeki verimliliğin ve ekonomik büyümenin net ihracat payları tarafından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Elbeydi (2010) tarafından yapılan çalışmada Libya'da ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Çalışma 1980-2007 dönemini kapsamaktadır. Eşbütünleşme ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. İhracat ve büyüme arasında uzun dönemde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Temiz (2010) tarafından yapılan çalışmada reel ihracat ve ekonomik büyüme arasında olan nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışma 1965-2009 dönemlerini kapsamaktadır. Eşbütünleşme ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. İhracata dayalı büyüme uzun dönemde destekleniyorken kısa dönemde desteklenmemektedir.

Yıldız ve Berber (2011) tarafından yapılan çalışmada 1989 ve 2007 dönemleri arasında Türkiye'nin ithalata dayalı büyüme hipotezi test edilmiştir. Çalışmada eşbütünleşme analizi ve hata düzeltme modeliyle incelenmiştir. İthalata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ray (2011) tarafından yapılan çalışmada 1972-2011 yıllarındaki veriler kullanılarak Hindistan'da ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ampirik olarak değerlendirilmiştir. Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik yöntemleri kullanılmıştır. Uzun dönemde ihracat ve büyüme arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılrken kısa dönemde iki değişkenin arasında iki yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Jun ve Tan (2012) ekonomik büyüme ve uluslararası ilişki Singapur üzerinden araştırılmıştır. 1965-2009 dönemini kapsayan Singapur zaman serisi verileri kullanılmıştır. Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuca göre dış 1965-2009 arasındaki dönemde dış ticaretin ekonomik büyümeye etki ettiği görülmüştür. Singapur'daki ekonomik büyümenin başka mühim belirleyicileri eğitime yapılan harcamalar, enflasyon ve teknolojik gelişmeler bulunmuştur.

Abbas (2012) tarafından yapılan çalışmada Pakistan'da GSYİH ve ihracat arasındaki nedensel ilişkiyi araştırılmıştır. Çalışma 1975-2010 dönemlerini kapsamaktadır. Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. Kısa dönemde de, uzun dönemde de büyümenin ihracatı belirlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Gül ve Kamacı (2012) tarafından yapılan çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde girişimcilik dış ticaretin büyüme üzerindeki tesiri panel veri analizi

yöntemiyle incelenmiştir. Pedroni Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik kullanılmıştır. Elde edilen sonuca göre ihracat ve ithalattan büyümeye doğru tek yönlük nedensellik bulunmaktadır.

Hye (2012) tarafından yapılan çalışmada 1978-2009 dönemine ait Çin'in yıllık zaman serisi verileri kullanılarak ihracata dayalı büyüme, büyümeye dayalı ihracat, ithalata dayalı büyüme, büyümeye dayalı ithalat ve dış açığın sürdürülebilirliği araştırılmıştır. ARDL Sınır Testi kullanılmıştır. İhracata dayalı büyüme, büyümeye dayalı ihracat, ithalata dayalı büyüme ve büyümeye dayalı ithalat hipotezlerinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sandalcılar (2012) tarafından yapılan çalışmada BRICS ülkelerindeki ihracat ve ekonomik büyümenin arasında olan ilişkinin analiz edilmiş ve ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerliliği test edilmiştir. Çalışma 1970-2010 dönemlerini kapsamaktadır. Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik yöntemleri kullanılmıştır. İhracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu, kısa ve uzun vadede büyümeden ihracata nedenselliğin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Jadhav (2012) tarafından yapılan çalışmada BRICS ekonomisinde doğrudan yabancı yatırım çekmede ekonomik, kurumsal ve siyasi faktörlerin rolünü ve bu faktörlerin doğrudan yabancı yatırım çekmedeki karşılaştırmalı ağırlığını araştırmaktadır. Çalışmada 2000-2009 dönemleri için panel veri kullanılmıştır. Analiz panel birim-kök testi ve çoklu regresyon kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen bulgular, BRICS ekonomilerinde ekonomik faktörlerin kurumsal ve siyasi faktörlerden daha önemli olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, reel GSYİH ile ölçülen pazar büyüklüğünün DYY'nin önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir ki bu da BRICS'teki yatırımların çoğunun pazar arama amacıyla yapıldığını ima etmektedir.

Kar vd. (2013) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de ticari serbestleşme, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yönü ampirik bir şekilde araştırılmıştır. Ocak 1989 ve Kasım 2007 dönemi arasındaki aylık veriler kullanılmıştır. Araştırmada Linear ve nonlinear causality yaklaşımları yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre ekonomik büyüme ve ticari açıklık arasında çift yönlü nedensellik vardır. Ekonomik büyüme finansal gelişmeye neden olur ve finansal gelişme de ticari serbestleşmeye sebebiyet verir.

Mogoe (2013) tarafından yapılan çalışmada Güney Afrika'daki dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Model ayrıca vektör otoregresyonu, Johansen eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modelinden geçirilmiştir. İncelemede ihracat, döviz kurları ve enflasyon oranının GSYİH ile pozitif ilişkili olduğunu, ithalatın ise GSYİH ile negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan ve Çelebi (2013) tarafından yapılan çalışmada Türkiye için 2005(1)-2011(11) arasındaki dönemde ihracat, ithalat, sanayi üretim endeksi ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada Johansen eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. İhracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dreger ve Hwerzer (2013) tarafından yapılan çalışma 1971-2005 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada panel eşbütünleşme testi yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve ihracat arasında olumsuz bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Zeren ve Savrul, (2014) tarafından yapılan çalışmada seçilmiş Avrupa ülkelerinin ihracata dayalı büyüme hipotezini incelemektedir. Çalışma 1970-2011 yıllarını kapsamaktadır. Büyüme ile ihracat arasında eşbütünleşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Merven ve Göçer (2014) tarafından yapılan çalışmada, Orta Asya ülkeleri olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan için 1990-2010 yılları arasındaki senelik verilerle, ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkilerini panel veri analizi kullanarak incelemektedir. Ticari açıklığın büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dinçer (2014) tarafından yapılan, 2002-2012 dönemlerini kapsayan çalışmada Türkiye'nin BRICS'ten ithalatı genişletilmiş bir çekim modeli kullanılarak incelenmiştir. Türkiye'deki Ar-Ge harcamaları Türkiye'nin BRICS ülkelerinden ithalatı ile negatif ilişkili iken, BRICS ülkelerindeki Ar-Ge harcamaları pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Korkmaz ve Aydın (2015) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmada 2002-2014 dönemlerini kapsıyor olup Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. Bu sonuç; ithalat itişli büyüme, büyüme çekişli ithalat görüşlerinin Türkiye adına geçerliliğinin olduğunu doğrulamaktadır.

Mikulić ve Nagyszombaty (2015) tarafından yapılan çalışmada Hırvatistan'daki bölgesel gelişme sürecinde uluslararası ticaretin rolünü araştırılmıştır. 2000-2011 dönemlerini kapsayan çalışmada panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuca göre uluslararası ticaret Hırvatistan'da bölgesel gelişmenin temel bir belirleyicisi değildir. Geçmiş dönemde bilhassa hane halkı ve hükümetin iç talebi bölgesel büyümeyi belirlemiştir. Hırvatistan'ın büyümesi için sabit sermaye yatırımlarının önemli olduğu gözlemlenmiştir.

Kaya ve Şahin (2015) tarafından yapılan çalışmada BRIC ülkelerinin dış ticaret hacminin ekonomik büyümelerine olan tesiri incelenmiş ve bu tesirin yönü saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma 1995-2013 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri ile Panel Dynamic Least Squares testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre BRIC ülkelerinde ekonomik büyüme ve dış ticaret hacmi arasında güçlü ve olumlu bir ilişki vardır.

Kalaycı ve Artan (2015) yaptığı çalışmada gümrük birliğinin Türkiye'nin en önemli ticari ortakları olan AB (15) ülkelere yaptığı ihracat üzerindeki olası etkileri analiz etmek için panel veri analiz yöntemi kullanmıştır. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin AB (15) ülkelere olan ihracatı ve ticareti ciddi şekilde arttırdığı görülmüştür.

Kuşat (2015) tarafından yapılan çalışmada Gümrük Birliğin antlaşmasından sonra BRICS ülkeleri arasında ürün ve ülke bazlı yoğunlaşma analizi yapılmıştır. 1996-2013 yılı verileri kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre Gümrük Birliği antlaşmasından sonra ülke bazında ticari yoğunlaşmanın Rusya'dan Çin'e kaydığı tespit edilirken, ürün bazlı yoğunlaşmanın ise ithalat ve ihracatta farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Torusdağ ve Arvas (2016) tarafından yapılan çalışmada 1987-2015 yılları verileri göz alınarak ithalatın ve ihracatın ekonomik büyüme üzerine etkisi

incelenmiştir. Çalışma da En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) kullanılmıştır. Sonuç olarak büyüme ve ithalatın pozitif şekilde ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Acet vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki toplam ihracat, ithalat ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkileri 1998-2013 seneleri arasında üçer aylık verilerle araştırılmıştır. Çalışmada Dickey Var Analizi kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre toplam ihracat, toplam ithalat ve reel GSYİH arasında nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. İlgili dönemde büyümenin belirleyici unsuru ithalat olduğundan, büyümenin ithalata dayalı olduğu söylenebilir.

Akkaş ve Öztürk (2016) tarafından yapılan çalışmada 2001Q3-2014Q3 dönemi için ihracat, ithalat ve GSYH arasında nedensellik ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışmada yapısal kırılmalar ve doğrusal zaman serisi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Sonuç itibariyle Türkiye ekonomisinin merkez bankasının bağımsızlık kazanmasının ardından sonra gelen dönemdeki büyümesinde "ihracata dayalı büyüme" değil de "ithalata dayalı büyüme" uyguladığı görülmüştür. Dolayısıyla 1980 yılında başlayan yeniden yapılanmayı amaçlayan "ihracata dayalı büyüme" stratejisinin başarıya ulaşmadığı, aksine ithalata dayalı büyümenin sağlandığı sonucuna varılmıştır.

Bhattacharya ve Bhattacharya (2016) tarafından yapılan 1991-2013 yıllarını kapsayan çalışmada BRICS ülkelerinde mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı ile kişi başına ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada panel eşbütünleşme yöntemi uygulanmıştır. Uzun dönemde ihracat ve ithalat büyümeyi etkilemekteyken, kısa dönemde değişkenler arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Telatar, Değer vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada teknoloji yoğunluklu ürün ihracatının ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışma 1996-2015 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada üçer aylık veriler kullanılmıştır. Çalışma Granger Nedensellik testleri yapılarak incelenmiştir. Elde edilen neticelere göre hem orta hem de ileri teknoloji yoğunluklu ürün ihracatından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bakari ve Mabrouki (2017) tarafından yapılan çalışmada Panama'da 1980-2015 dönemindeki yıllık verilerle kullanılarak ihracat ve ithalatın ekonomik büyüme

üzerindeki ilişkisi araştırılmıştır. Johansen Ko-integrasyon analizi ve Granger Nedensellik testleri kullanılmıştır. Analizde elde edilen sonuca göre Panama'da ihracat ve ithalat ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Öte yandan, ithalattan ekonomik büyümeye ve ihracattan ekonomik büyümeye doğru çift yönlü nedensellik olduğu bulunmuştur.

Aytaç (2017) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile ihracatı arasındaki ilişki 2001-2016 arasındaki dönem için incelenmiştir. Çalışmada VAR modeline dayalı Granger Nedensellik testi ve Zivot-Andrews birim kök testi kullanılmıştır. Analiz, ekonomik büyüme ile ihracat arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Bakari (2017) çalışmasında Japonya'da ihracat, ithalat, yurtiçi yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma 1970-2015 yıllarını kapsamaktadır. Korelasyon ve Regresyon yöntemleri kullanılmıştır. İhracatın ekonomik büyümeyi arttırdığı, ithalatın ise ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir.

Pata (2017) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin dış ticaretiyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Çalışma 1971-2014 dönemleri arasında kapsamaktadır. Çalışma da Toda-Yamamoto Nedensellik ve VAR yöntemi kullanılmıştır. İhracata ve ithalata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dura ve Beşer, vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada ihracat ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönü doğrusal olmayan çerçevede incelenmiştir. Çalışma 1992-2014 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada Diks, Panchenko ve Hiemstra ve Jones testleri kullanılmıştır. İhracattan ekonomik büyümeye doğru doğrusal olmayan nedensellik saptanmıştır.

Yıldız (2017) tarafından yapılan çalışma BRICS-T ülkelerinde yüksek teknoloji ihracatının ekonomik büyümeye olan etkilerini incelemiştir. Çalışma 2005-2014 dönemlerini kapsamaktadır. Panel Sabit Etkiler ve Panel Rassal Etkiler modelleri kullanılmıştır. İleri teknoloji ihracatındaki artışların BRICS-T ülkelerinde ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Elias vd. (2018) uluslararası ticaretin Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi bu çalışmada değerlendirilmiştir. Çoklu regresyon analiz teknikleri kullanılarak ihracatın Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gümüş (2018) tarafından yapılan 1995-2016 yıllarını kapsayan çalışmada BRICS ülkelerinin ihracatı ve ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemi ile incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre Brezilya, Rusya ve Çin'de ihracata dayalı büyüme hipotezi geçerliyken, Hindistan'da geçerli olmadığı görülmüştür.

Erkişi (2018) çalışmasında BRICS-T ülkelerindeki finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1996-2016 yıllarını kapsayan çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Seçilen değişkenler ve ülkeler için finansal büyümenin ekonomik büyümenin belirleyicisi olup olmadığının kesin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Shayanewako (2018) tarafından yapılan çalışmada BRICS ülkelerinde ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma 1990-2017 yıllarını kapsamaktadır. Granger Nedensellik yöntemi kullanılmıştır. Ticari açıklıktan ekonomik büyümeye doğru iki yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Altınar ve Yavuz (2019) tarafından yapılan 1990-2017 dönemlerini kapsayan çalışmada BRICS ülkelerinde ve Türkiye'de ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ampirik bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada delta testi yapılmış, yatay kesit bağımlılığı incelenmiş, panel nedensellik testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre sadece Güney Afrika ekonomik büyümesiyle ihracatı arasında çift yönlü ilişki olduğu görülmüştür. Ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisiyse Türkiye, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika'da görülmüştür.

Konak ve Demir (2019) tarafından yapılan çalışmada BRICS ve Türkiye arasındaki çift yönlü ticaret, çekim modeli yardımıyla test edilmiştir. İki ülke arasındaki mesafe ve nüfusun ticareti negatif etkilediği, GSYH ve ticari serbestlik endeksinin ise ticareti pozitif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Kubendran (2020) tarafından yapılan çalışmada Hindistan ve diğer BRICS ülkeleri arasındaki ticaret ilişkisi hem kısa hem de uzun vadede incelenmiştir. Çalışmada Hindistan'ın GSYİH'si ile diğer BRICS ülkelerinin ticaret hacmi arasında olumlu tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Gür (2020) yaptığı çalışmada BRICS-T ülkelerinin dış ticaret göstergelerinin inovasyon üzerindeki etkilerini incelemiştir. 2007-2019 dönemlerinin verileri kullanılmıştır. Çalışmada panel eşbütünleşme analizi yapılmıştır. İhracatın inovasyon üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımların ise inovasyonu olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Demir (2020) tarafından yapılan 2010-2019 yıllarını kapsayan çalışmada BRICS ülkelerinin dış ticaret verileri incelenerek bu ülkelerin arasındaki dış ticaret verilerinin gelişimi karşılaştırılmıştır. Yoğunluk endekslerinin kullanıldığı araştırma neticesinde BRICS ülkeleriyle Türkiye arasındaki ikili ticarete BRICS ülkelerinin dış ticaret verilerinde Türkiye'ye göre daha iyi konumda olduğu ve Türkiye'nin dış ticaret açığı verdiğini saptamıştır.

Khan ve Khan (2020) tarafından yapılan çalışmada Hindistan'ın BRICS ülkeleriyle ticari ilişkilerinin sürdürülebilirlik açısından önemi analiz edilmiştir. 1995-2018 arası yıllar göz önüne alınmıştır. Çin dışındaki BRICS ülkeleri arasında büyük bir karşılıklı bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şen ve Pehlivan (2021) tarafından yapılan çalışmada BRICS-T ülkelerinin inovasyon göstergelerinin dış ticarete sağlamış olduğu fayda incelenmiştir. Çalışma 2000-2018 yıllarını kapsamıştır. Panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. İnovasyon göstergelerinin dış ticaret üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yenipazarlı ve Cambazoğlu ve Begeç (2022) BRICS ülkelerindeki ticari açıklı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığının bulunup bulunmadığını incelemiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışma 1996-2020 yıllarını kapsamaktadır. Çalışma neticesinde dışa açıklık oranının ekonomik büyümede anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğunun sonucuna varılmıştır.

3.2. Veri Seti

Bu araştırmada, BRISC-T lkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Güney Afrika, Çin ve Türkiye) kapsamında dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin analiz edilmesi hedeflenmiştir. BRICS-T lkelerinin ihracat ve ithalatlarının GDP zerine etkisi 1996-2023 dönemlerini kapsayan senelik verilerle panel veri analiz yöntemiyle toplamda 168 gözlemle incelenmiştir. BRISC-T lkelerine (Brezilya, Rusya, Hindistan, Güney Afrika, Çin ve Türkiye) ilişkin 1996-2023 döneme ait veriler şu şekildedir. Bağımlı değişken olarak GDP verileri, bağımsız değişkenler olarak ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır. Ekonometrik analizde kullanılan veriler Dünya Bankası (World Bank - Database) veri sisteminden toplanmıştır. İhracat, ithalat ve gdp değerleri milyar dolar olarak ölçülmüştür. Excel programına yüklenen verilerin analizleri EVIEWS 12 ile yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan verilerin isimleri ve bu verilere ait kısaltmalar aşağıdaki gibidir.

Tablo 22. Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Kaynak
Gayrisafı Yurtiçi Hasıla	gdp	Dünya Bankası
İhracat	exp	Dünya Bankası
İthalat	imp	Dünya Bankası

3.3. Ekonometrik Yöntem ve Model

BRICS-T lkelerinde dış ticaret ve GDP arasındaki ilişki panel veri analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde uygulanan; yatay kesit bağımlılık testleri, birim kök istatistikleri, Hausman Testi, regresyon modelleri, nedensellik testi ve eşbütünleşme testleri hakkında teorik bilgi yer almaktadır.

BRICS-T ülkeleri için gayrisafi yurtiçi hasıla ile ihracat ve ithalatının ilişkisinin analiz edilmesi amacıyla oluşturulan model şu şekildedir.

$$GDP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 exp_{it} + \beta_2 imp_{it} + \mu_{it}$$

Bu modelde i ülkeleri gösterirken t zaman dilimini göstermek ve α_{it} sabit terimini ve β 'lar ise modeli eğim parametlerini gösterir. Çalışma E-views 12 programıyla yapılmıştır.

3.3.1. Panel Veri Analiz

Panel veri, belirli bir zaman diliminde ülkeler, şehirler, firmalar, sektörler ya da bireyler gibi yatay kesit birimlerinden elde edilen verilerin zaman serileriyle birleştirilerek analiz edildiği bir veri çeşididir (Baltagi, 2008: 1). Panel verilerin, yani hem yatay kesit hem de zaman serisi verilerinin bir arada kullanıldığı analizler, ilk olarak 1950'lerde ortaya çıkmış olsa da, bu yöntemin gerçek manada uygulamalı çalışmalar olarak kullanılması 1990'lı yıllardan sonradır (Yerdelen Tatoğlu, 2021: 3).

Panel veri analizi, başka analiz yöntemlerine kıyasla daha fazla gözlem sayısına sahiptir. Bu yöntem daha geniş bir veri setine sahip olduğu için kapsamlı bir analiz imkanı sunar. Ayrıca, panel veri analizinde kullanılan açıklayıcı değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun görülme sıklığı daha düşüktür. Bu nedenle, daha etkili tahminlerin yapılmasına olanak tanır (Sifyan, 2023: 62).

Panel veri analizinin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır (Kale, 2024: 93; Keklik, 2023: 64-65; Sifyan, 2023: 63-64; Çelik, 2020: 81)

Avantajları:

- Panel veri kullanımı yapısı gereği yatay serileri ve zaman serilerini içerdiğinden ötürü daha fazla veri ile çalışma olanağı sağlamaktadır. Böylelikle artmış olan gözlem sayısı ve serbestlik derecesi doğrusal bağlantı problemini azaltır. Bu durum istatistiksel gücü artırır ve sonuçların güvenilirliğini artırır.
- Panel veri analizinde, zaman serisi analizlerinden farklı olarak modeldeki heterojenlik dikkate alınabilmektedir. Bu yöntem, birimlerin karakteristik

özelliklerini analiz etmeye olanak sağlarken aynı zamanda aralarındaki farklılıkları da analiz etme imkanı sunmaktadır.

- Eksik değişkenlerden kaynaklanabilecek problemleri ve tahminlerdeki sapmaları azaltmaya imkan sağlamaktadır.
- Karmaşık modellerin yapılmasına olanak tanımakta ve bu modellerin analizini mümkün kılmaktadır.
- Zaman serilerinin kısa olması ya da gözlem sayısının yetersiz olduğu durumlarda bile ekonometrik analiz gerçekleştirilmesine imkan tanımaktadır.
- Eğer hata terimi ile bağımsız değişkenler arasında bir ilişki varsa, tahmincilerin yanlış sonuçlar vermesine sebebiyet vermektedir. Ancak panel veri analizinde bu etkilerin nedenleri belirlenebilir, kontrol altına alınabilir ve hatta tamamen ortadan kaldırılabilir.

Dezavantajları:

- Panel veri setlerinin hazırlanması, tasarımı ve bir araya getirilmesi süreçlerinde çeşitli problemler yaşanabilir. Anket yöntemiyle elde edilen verilere yönelik bazı soruların yanıtsız kalması ya da yanıltıcı yanıtların verilmesi, veri kaybına yol açabileceği gibi veri kalitesini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir.
- Panel veride hata terimi; panel veri modeline, zaman serisine ve yatay kesit modellerine özgü sapmaları içerdiğinden dolayı çoğunlukla sapmalı bir özellik göstermektedir.
- Yatay kesit ve zaman serisi gözlemleri arasındaki değişkenlerin durağanlıklarının olup olmama farklılıkları göz ardı edildiğinde, çeşitli sapmalar meydana gelebilir. Bu da analizde değişkenlerin tutarsız ve anlamlı olmayan tahminlere yol açmasına neden olmaktadır.

3.3.2. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Yatay kesit bağımlılığı, birimler arası korelasyon analizi şeklinde de isimlendirilir. Panel veri analizlerinde, serilerin durağanlığını belirlemek, sahte regresyon probleminin önlenmesi bakımından gereklidir. Ancak zaman serisi analizlerinden farklı olarak hangi panel birim kök testinin uygulanacağına karar vermeden önce, serilerin homojenliği ve yatay kesitler arasındaki bağımlılığın olup olmadığının testinin yapılması gerekir. Uluslararası ticaretin artması, finansal serbestleşme ve

küreselleşme gibi küresel trendler bir ülkede yaşanan ekonomik krizin diğer ülkelere yayılabileceğini gözler önüne sermektedir (İslamoğlu, 2023: 72) Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığının test edilmesi oldukça öneme sahiptir. Bu bağımlılığın dikkate alınmaması durumunda, analizler önemli yanlışlıklara ve ölçüm hatalarına yol açabilmektedir. Birim kök testine geçmeden önce serilerin yatay kesit bağımlılık testinin uygulanması, serilerdeki tutarsızlık ve sapmaları ortaya çıkaracaktır.

Literatürde, farklı durumlar için uygulanması gereken çeşitli yatay kesit bağımlılığı testleri mevcuttur. Örneğin, T (zaman) $> N$ (yatay kesit) olduğunda Breusch ve Pagan testi; $T < N$ olduğunda Pesaran CD testi; T ve N 'nin her ikisinin de nispeten büyük olduğu durumlarda ise Pesaran NLM testi kullanılmalıdır (Mercan, 2014: 235).

Breusch-Pagan LM ve Bias-corrected Scaled LM testleri, Pesaran CD testinin gücünü artırmak için kontrol amacıyla kullanılmıştır. Sabit etkiler modelinde yatay kesitler arasındaki korelasyon ilişkisini test etmek için kullanılan Breusch ve Pagan LM Testi, paneli oluşturan yatay kesitler için geliştirilen koentegrasyon ve hata düzeltme modellerinden elde edilen kalıntılar arasındaki ilişki olup olmadığını belirlemek hedefiyle kullanılır. Test istatistiği aşağıda verilmiştir (Şirin, 2019: 52).

$$CD_{BP} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}^2$$

Pesaran (2004), Breusch-Pagan (1980) LM test istatistiğinin büyük N (yatay kesit sayısı) durumlarında güvenilir neticeler vermediği görüşünden hareketle, N ve T (zaman periyodu) sonsuza yaklaşırken CD (Yatay Kesit Bağımlılığı) test istatistiğini geliştirmiştir. Pesaran tarafından geliştirilen CD testi, panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığının tespiti ve analiz sonuçlarının daha doğru bir şekilde yorumlanması amacıyla kullanılmaktadır. CD test istatistiği, yatay kesitler arasındaki bağımlılığı ölçmektedir. Bağımlılık olması durumunda analizin yeniden düzenlenmesi ya da farklı analiz metotlarının uygulanması gerekir (Dal, 2023: 75).

Pesaran CD testi istatistiği aşağıda verilmiştir.

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right)$$

Panel veriler kullanılarak birim kökün varlığı test edileceği zaman, öncelikle yatay kesit bağımlılığının incelenmesi gerekir. Eğer panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı yoksa 1. nesil birim kök testleri uygulanmalıdır. Yatay kesit bağımlılığının olması durumunda ise daha tutarlı ve güçlü tahminler elde etmesi açısından 2. nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekir. Pesaran'ın CD test istatistiği, yüksek N ve T değerlerinde güvenilir neticeler sağlayabilme özelliğiyle dikkat çeken bir ilerlemedir. Bu test, panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığının doğru bir şekilde tespit edilmesi için sıklıkla kullanılan bir metot olmuştur (Dal, 2023: 75).

Yatay kesit bağımlılığını hipotezleri;

H_0 = Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 = Yatay kesit bağımlılığı vardır.

H_0 hipotezinin kabul edilmesi durumunda birinci nesil panel birim kök testleri, reddedilmesi durumunda ise ikinci nesil birim kök testleri ile devam edilir.

3.3.3. Panel Birim Kök Testi

Panel veri setleri, kesit ve zaman serilerinin bir araya gelmesinden oluşturulduğundan dolayı zaman serilerine özgü özellikleri barındırır. Bu nedenden ötürü zaman serilerinde karşılaşılan problemler panel veri analizlerinde de ortaya çıkmaktadır.

Panel veri analizinde, değişkenlerin birim kök içermemesi, dolayısıyla serilerin durağanlık göstermesi ve eşbütünleşme sorunu olmaması gereklidir. Aksi takdirde elde edilen sonuçlar yanıltıcı ve hatalı tahminlere yol açabilmektedir. Bu durağanlığın belirlenmesi için en yaygın başvuru metot ise panel birim kök testlerinin uygulanmasıdır. Durağanlık, serilerin zaman içinde sabit bir ortalama ve varyans

etrafında dalgalanmasını ifade eder. Birim kök testiyle serilerin durağan olup olmadığı belirlenir; eğer seriler durağan değilse, modeldeki sonuçlar yanıltıcı olabilir.

Değişkenlerin durağanlığını test etmek için, yatay kesit bağımlılığını göz ardı eden birim kök testleri Levin, vd., (2002), Im, vd., (2003), Harris ve Tzavalis (1999), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Hadri (2000), Breitung (2000) gibi yöntemlerle gerçekleştirilebileceği gibi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök testleriyle de yapılabilmektedir (Konya, 2019: 106). Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök testleri ise Pesaran (2004), Bai ve Ng (2004), Phillips ve Sul (2003), Moon ve Perron (2004) testleridir (Yıldırım, 2019, s. 24-25).

Birim kök testi kapsamında belirlenen hipotezler aşağıda sunulmuştur:

H0: Seriler birim kök içermektedir. (Seri durağan değildir) $p > 0,05$

H1: Seriler birim kök içermemektedir. (Seri durağandır) $p < 0,05$

Çalışmamızda yatay kesitlerin birbirine bağımlı olduğu sonucuna varıldığı için, analizde ikinci nesil panel birim kök testi olarak Pesaran (2007) CADF ve CIPS tahmincileri tercih edilmektedir.

3.3.3.1. Pesaran Birim Kök Testi

CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller) testi, Pesaran (2007) tarafından oluşturulan ve yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran ikinci nesil panel birim kök testlerinden bir tanesidir. CADF testi, zaman boyutunun kesit sayısından fazla olması durumlarında tercih edilir. Standart ADF testinin yetersiz kaldığı durumlarda, CADF testi, ADF regresyonuna gecikmeli yatay kesit ortalamalarını ekleyerek serinin durağanlığını inceler. Bu sayede, yatay kesit bağımlılığını dikkate alarak daha sağlam sonuçlar elde edilmesine olanak tanır. CADF testi, panel veri analizinde yaygın bir şekilde başvuru bir metottur ve özellikle geniş zaman boyutlarının söz konusu olduğu durumlarda tercih edilmektedir (Dal, 2023: 76). Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF testi şu şekildedir:

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + b_i y_{i,t-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{y}_t + e_{it}$$

$$t_i = (N, T) = \left(\frac{\Delta y_i' \bar{M}_w y_{i-1}}{\bar{\sigma}(y_{i-1}' \bar{M}_w y_{i-1})^{1/2}} \right)$$

Panel testi şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$CIPS(N, T) = t - bar = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T)$$

Birim kök testi sonuçlarında elde edilen CIPS ve CADF değerlerinin, Pesaran (2007) tarafından belirlenmiş olan kritik tablo değerleriyle kıyaslanması gerekmektedir. Bu karşılaştırma, serilerin durağan olup olmadığını değerlendirmede önemlidir. Analiz sonucunda bulunan mutlak değerin kritik tablo değerinden düşük olması durumunda serinin durağan olmadığı sonucuna ulaşılır. Mutlak değer kritik tablo değerini aştığında ise serinin durağan olduğu sonucuna varılır (Pesaran 2007: 265-312).

3.3.4. Hausmann Testi

Panel veri analizinde, parametreler ve hata terimine ilişkin varsayımlara göre üç farklı model türü vardır: havuzlanmış etkiler modeli, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli. Panel veri analizlerinde yaygın olarak kullanılan Hausman test, modelde birim etkinin mevcut olduğunun belirlenmesinin ardından yapılır (Özkır, 2020: 93). Testin odak noktası, birim etkiler ile bağımsız değişkenler arasında bir korelasyon olup olmadığını araştırmaktır. Bu ilişki, modelin sabit etkiler mi yoksa rastgele etkiler modeline uygun olduğunu ortaya belirler (Yorulmuş, 2016: 40).

Hausman testine dair hipotezler aşağıda verilmiştir (Yerdelen Tatoğlu, 2021: 196).

H_0 : Açıklayıcı değişkenler ile hata terimi arasında korelasyon yoktur (tesadüfi etkiler modeli uygun)

H_1 : Açıklayıcı değişkenler ile hata terimi arasında korelasyon vardır (sabit etkili model uygun)

Hausman test istatistiği aşağıda verilmiştir.

$$H = (\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE})' [Var(\hat{\beta}_{FE}) - Var(\hat{\beta}_{RE})]^{-1} (\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE})$$

Hausman testi sonucunda $Prob = 0.0000 < 0.05$ olduğunda, H_0 hipotezi reddedilir ve sabit etkiler modelinin uygun olduğu sonucuna varılır. Yani, H_0 hipotezinin reddi, sabit etkiler modelinin daha etkin olduğunu gösterir (Sifyan, 2023: 69). P değeri büyükse rassal etkiler modeli tercih edilir.

3.3.5. Panel Veri Regresyon Modeli

Regresyon analizi panel verilere uygulandığında elde edilen modele panel regresyon modeli denir. Bu modeli genel yapısı aşağıda gösterilmektedir (Güven, 2024: 141).

$$Y_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 X_{it} + u_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N; \quad t = 1, 2, \dots, T$$

Bu denklemde, Y bağımlı değişkeni, X ise bağımsız değişkeni temsil eder. α sabit parametreyi, β eğim parametresini ve u hata terimini gösterir. Alt indis olan i, birey, firma, şehir veya ülke gibi farklı birimleri, t indisi ise gün, ay veya yıl gibi zaman dilimlerini ifade eder. Modeldeki hata teriminin ortalama olarak sıfıra eşit ve sabit bir varyansa sahip olduğu farz edilmektedir (Çelik ve Kırıl, 2018: 1015).

Panel verisi, önemli avantajlarına rağmen çeşitli tahmin ve çıkarım problemleri içermektedir. Bu veriler kesit ve zaman serisi gözlemleri barındırdığından kesit ve zaman serisi verilerine özgü sorunlara değinilmesi gerekir. Bu sorunlarla başa çıkmak için farklı tahmin methodları mevcuttur (Gujarati ve Poter 2018: 613). Panel veri analizlerinde üç ana yöntem kullanılmaktadır: Klasik Model, Sabit Etkiler Modeli ve Rassal Etkiler Modeli. Ayrıca, birim ve zaman etkilerini analiz etmek için Olabilirlik Oranı testi kullanılmaktadır (Yanık, 2024: 60).

3.3.5.1. Havuzlanmış Panel Veri Regresyonu

Zaman ve kesitler arasında sabit ve eğim katsayılarının değişmediği, hata teriminin zaman ve yatay kesitlerdeki farkları tespit edebildiği kabul edilmektedir.

Tüm verilerin tek bir çatı altında toplanıp analiz edildiği bu modele, Havuzlanmış Regresyon Modeli veya Sabit Katsayılar Modeli denmektedir. Bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkenler tarafından nasıl etkilendikleri bu modelde incelenmektedir. Bu metotta havuzlanmış verilerin kesit ve zaman boyutları dikkate alınmadan En Küçük Kareler methodu uygulanabilmektedir. Ancak bu modelde tahmin edilen parametrelerin miktarı gözlem sayısını aşabileceği için tahmin sürecinde zorluklara sebep olabilmektedir (Doğan, 2021: 50).

3.3.5.2. Sabit Etkiler Modeli

Sabit etkiler (FE) modeli, panel verilerde zaman içerisinde meydana gelen değişiklikleri gösterir. Sabit etkiler modeli, bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin kendi aralarındaki bağlantıyı araştırmaktadır. Verilerdeki farklılıklar modelin sabit katsayılarını etkilerken eğim katsayısı üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Sabit etkiler modelindeki farklı birimler arasındaki farklar rastlantı değil, belirli bir sebebe dayanır. Bu farklılıkların sabit bir katsayı temelinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Sifyan, 2023: 65). Sabit etkili model, başlangıç noktasının tüm yatay kesit birimlerinin aynı değerde kaldığını varsaymaktadır. Bu yöntemin kullanımı sıkça tercih edilse de, çok sayıda yatay kesit bulunması serbestlik derecesinin azalmasına yol açabilmektedir. Ayrıca, zamanla değişmeyen değişkenler için bu model elverişli değildir (Doğan, 2021: 50).

3.3.5.3. Rassal Etkiler Modeli

Sabit etkiler modelinin aksine, birimlerden gelen etkilerin sabit değil, rassal olduğu vurgulanmaktadır. Birim etkisinin, modelin sabit terimi yerine hata teriminin bir parçası olduğu kabul edilmektedir. (Gökmen ve Sertçelik, 2021: 288). Bunun nedeni, rassal etkiler modelinin sabit etkili modellerdeki serbestlik derecesi kaybının önlemesidir (Doğan, 2021: 51). Tesadüfi etkiler, diğer adıyla rassal etkiler modeli, başlangıç noktasını tesadüfi bir değişken olarak tanımlar. Bu modelde başlangıç noktaları, β_1 sabit değeriyle sıfır ortalamalı u_{it} rassal değişkeninin toplamından oluşur.

Panel veri analizlerinde, birim ya da zaman etkileri olmadığında havuzlanmış regresyon modeli tercih edilir. Bu etkilerin var olduğu durumlarda sabit etkiler veya rassal etkiler modelinin kullanılması gerekir (Doğan, 2021: 51).

3.3.6. Panel Nedensellik Testleri

Panel nedensellik analizlerinde pek çok farklı nedensellik testi bulunmaktadır. Araştırmada yatay kesit bağımlılığı bulunduğu için, ilişkilerin tespit edilmesi amacıyla bu durumu dikkate alan bir nedensellik testi gerçekleştirilmesi önemlidir. Bu sebepten ötürü bu çalışmada Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilmiş nedensellik testi gerçekleştirilecektir.

Ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi, iktisadi modellerin yorumlanması ve ekonomik ile mali politikaların belirlenmesi bakımından son derece kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığının ve yönünün tespit edilmesi günümüzde günden güne daha fazla önem kazanmaktadır. Bu ilişkiler, zaman serileri ve panel veri analizleri çerçevesinde nedensellik testleri kullanılarak analiz edilmektedir (Aydın, 2016:71). Nedensellik testlerinin bulgularına göre, değişkenler arasında tek yönlü veya çift yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkabilir (Kaya, 2022: 122).

Panel veri setleri, birden fazla yatay kesit birimlerinin bir araya gelmesiyle oluştuğu için, bu birimler arasındaki ilişki yapılacak testlerin güvenilir güvenilir sonuçlar vermesi bakımından son derece büyük bir öneme sahiptir. Panel veri setlerinin homojenliği veya heterojenliği temel olarak eğim katsayılarıyla bağlantılıdır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1451), (Aktaran Aydın, 2016: 71).

3.3.6.1. Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Testi

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi, Granger nedensellik testinin heterojen panellerde uygulanabilmesi için uyarlanmış bir versiyonudur. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi, yatay kesit sayısının (N) zaman diliminden (T) daha fazla ve daha az olduğu durumlarda ($N > T$ veya $N < T$) kullanılabilir. Ayrıca, dengesiz panel verileri üzerinde de başarılı sonuçlar elde etmeye olanak tanımaktadır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1459). Ayrıca kesitler

arasındaki tüm katsayı farklılıklarına olanak tanır ve bütün kesit birimlerinden elde edilen test istatistiklerinin ortalamasını alır (Kaya, 2022: 123).

Dumitrescu-Hurlin x ve y adlı iki durağan değişken arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek üzere aşağıdaki doğrusal modeli oluşturmuştur (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1451).

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^k X_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

Modelde α_i bireysel etkilerin sabit olduğunu belirtirken γ_i^k gecikme parametreleri ve β_i^k eğim katsayılarının farklı birimler arasında değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, gecikme uzunluğunun yatay kesitler arasında eşit olduğu kabul edilmektedir. Gecikme uzunluğunun yatay kesitler arasında eşit olduğu kabul edilmektedir.

Dumitrescu – Hurlin panel nedensellik testi için oluşturulan hipotezler şu şekildedir.

$$H_0 = \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N$$

$$H_1 = \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N_1$$

$$\beta_i \neq 0 \quad \forall i = N_1 + 1, \dots, N$$

H0 hipotezi, ele alınan tüm değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisinin bulunmadığını belirtirken, alternatif hipotez en az bir birimde değişkenler arasından bir nedensellik ilişkisi olduğunu söylemektedir. Heterojen bir modelle gerçekleştirilen Dumitrescu – Hurlin panel nedensellik testinde, temel hipotez homojen bir yapıya sahipken, alternatif hipotez heterojen bir sonuç ortaya koymaktadır.

H₀= Bütün birimlerde X'den Y'ye doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

H₁= En az 1 ya da bazı birimler X'den Y'ye doğru nedensellik ilişkisi vardır.

Test sonuçlarına göre, p-değerleri %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerinde H0 hipotezini reddederse, H1 hipotezi kabul edilir ve iki değişken arasında bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılır.

3.3.7. Panel Eşbütünleşme Testleri

Panel veri analizinde eşbütünleşme testleri, uzun dönemli ilişkilerin varlığını incelemek için kullanılır. Değişkenler, zaman içinde kalıcı şoklara maruz kalsalar da uzun vadede beraber hareket ediyorsa bu durum eşbütünleşmenin varlığına işaret eder (Kale, 2024 :97-98).

Buna ek olarak yatay kesit bağımlılığının tespiti eşbütünleşme modeli açısından da kritik öneme sahiptir. Kalıcı şoklar meydana geldiğinde değişkenler arasında uzun vadede bir bağlantı oluşabilir ve bu bağ panel eşbütünleşme testleri aracılığıyla izah edilmektedir (Uslu, 2024: 258). Panel eşbütünleşme testleri, panel birim kök testlerinde olduğu gibi iki gruba ayrılır: Birincisi, birimler arası korelasyonu dikkate almayan testler; ikincisi ise bu birimler arası korelasyonu dikkate alan testlerdir. Birinci nesil panel eşbütünleşme testleri, birimler arasında korelasyon olmadığını varsayarken, ikinci nesil testler bu korelasyonun varlığını kabul eder (Yerdelen-Tatoğlu, 2024:197).

Eğim parametrelerinin homojen olup olmaması da dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur. Parametrelerin homojen olması durumunda, panel test istatistikleri kullanılır; fakat heterojen durumlarda grup test istatistikleri tercih edilir. Homojen panellerde tahminler tüm panel için ortak bir şekilde gerçekleştirilirken, heterojen panellerde tahminler birimlere göre farklılık gösterebilir (Uslu, 2024: 258).

Bu çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi için Pedroni Eşbütünleşme Analizi ve Kao Eşbütünleşme Analizi yöntemleri kullanılmıştır.

3.3.7.1. Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme analizlerinde heterojen yapının kullanımını onaylayan birkaç test, Pedroni'nin 1997, 1999, 2000 ve 2004 senelerinde gerçekleştirdiği çalışmalarda öne sürülmüştür (Yorulmuş, 2016: 33). Pedroni'nin (1999, 2004) ortaya koyduğu panel

eşbütünleşme testleri, panel veri setinde yer alan bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişki olup olmadığını belirlemek için kullanılan bir tekniktir (Alver, 2019: 56). Pedroni (1999, 2004) eşbütünleşme testinde yedi farklı istatistik geliştirmiştir. Bu istatistiklerin dört tanesi grup-içi (within) iken, üçü de gruplar-arası (between) istatistik olarak isimlendirilmektedir (Yıldırım ve Cebeci, 2021: 992)

Pedroni testleri, bir kısmı parametrik ve diğer kısmı parametrik olmayan yapıdan oluşmaktadır. Bu testlerin uygulanmasında zaman boyutunun (T) büyük, birim boyutunun (N) ise orta büyüklükte olması tercih edilmektedir.

Pedroni eşbütünleşme testine ilişkin regresyon, en temel haliyle şu şekilde ifade tanımlanmaktadır (Yerdelen-Tatoğlu, 2024: 203):

$$Y_{it} = \alpha_i + \delta_i t + \beta_i X_{it} + u_{it}$$

α_i ve sırasıyla birimlere özgü sabit etkileri ve deterministik trend parametrelerini ifade etmektedir. Eğim parametresi δ_i birimlere göre değişmesine izin vererek eşbütünleşme modelinin birimlerde heterojenlik göstermesine olanak tanır. Y_{it} ve X_{it} değişkenlerinin $I(1)$ olduğu varsayımı altında "eşbütünleşme yoktur" hipotezi altında hata terimi U_{it} de $I(1)$ olacaktır (Yerdelen-Tatoğlu, 2024: 203):

Pedroni'nin tanımladığı eşbütünleşme testleriyle ilgili sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır: (Alver, 2019: 56).

H_0 = Bütün i değerleri için eşbütünleşik ilişki yoktur.

H_1 = Bütün i değerleri için eşbütünleşik ilişki vardır.

3.3.7.2. Kao Panel Eşbütünleşme Testi

Pedroni eşbütünleşme testleriyle benzer bir yaklaşım ile ilerleyen Kao eşbütünleşme testi, yatay kesitlere özgü sabit ve homojen katsayıların birinci dereceden regresyonları üzerinde durmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisini test etmek

amacıyla DF ve ADF tipindeki testleri önermiştir. Bu testlerde kullanılan regresyon eşitliği ise aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + e_{it}$$

Denklemden geçen Y_{it} ve X_{it} $I(1)$ 'i olarak tanımlanır ve Z_{it} birim etkiyi ifade etmektedir. Y_{it} ve X_{it} değişkenleri birinci mertebede durağan olarak kabul edilmektedir (Yerdelen-Tatoğlu, 2024: 199). Geliştirilmiş ADF istatistiği aşağıdaki gibidir (Tekbaş, 2019 :144):

$$ADF = \frac{t_{ADF} \frac{\sqrt{6N}\hat{\sigma}_e}{2\hat{\sigma}_{0e}}}{\sqrt{\frac{\hat{\sigma}_{0e}}{2\hat{\sigma}_e} + \frac{3\hat{\sigma}_e^2}{10\hat{\sigma}_{0e}^2}}}$$

Bu denklemdeki t_{ADF} , regresyon denkleminde elde edilen hata terimleri üzerinden hesaplanan ADF test istatistiğidir.

3.4. Ampirik Sonuçlar

Bu bölümde kullanılan ekonometrik yöntemler ve bu yöntemlerin neticesinde elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

3.4.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Panel veri analizlerinde yatay kesit bağımlılığı testi, ilk olarak uygulanması gereken testler arasında bulunmaktadır. Bunun nedeni, analiz sürecinde gerçekleştirilecek birim kök testi, eşbütünleşme testi, katsayı tahmincisi ve nedensellik analizi gibi testlerin sonuçlarının yatay kesit bağımlılığı bulgularına dayanarak belirlenmesidir. Yatay kesit bağımlılığı testi, kesit verisinde meydana gelen ekonomik ya da politik şokların diğer ülkeleri etkileyip etkilemediğini anlamaya olanak tanır.

Dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisini incelediğimiz bu çalışmada, analizdeki 6 ülke için bir ülkede oluşan şokun diğer ülkeleri etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla yatay kesit bağımlılık testi gerçekleştirilecektir. Yatay kesit bağımlılık testi sonuçları Tablo 24'te gösterilmiştir.

Tablo 23. Değişkenlerde Yatay Kesit Bağımlılığı Testlerinin Sonuçları

Test/Değişken	GDP	Exp	Imp	Panel
Breusch-Pagan LM (CDLM ₁)	316.1573 (0.0000)	377.3885 (0.0000)	364.7469 (0.0000)	96.23451 (0.0000)
Pesaran scaled LM (CDLM ₂)	54.98355 (0.0000)	66.16278 (0.0000)	63.85475 (0.0000)	14.83132 (0.0000)
Pesaran CD (CDLM)	17.69997 (0.0000)	19.40813 (0.0000)	19.08078 (0.0000)	2.770806 (0.0056)

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir.

Serilerin arasındaki yatay kesit bağımlılığı, Breusch-Pagan (1980) CDLM₁, Pesaran (2004) CDLM₂ ve Pesaran (2008) LM-adj (Bias Adjusted) testleriyle incelenmektedir. Eğer serinin zaman boyutu (T), yatay kesit boyutundan (N) büyükse (T>N), CDLM₁ ve CDLM₂ test sonuçlarına bakılır. Ancak yatay kesit boyutu (N), zaman boyutundan büyük olduğunda (N>T), Pesaran CD (CDLM) test sonuçları dikkate alınır.

Çalışmadaki yatay kesit veri sayısı, zaman boyutundan küçük olduğundan (N<T), CDLM₁ ve CDLM₂ test sonuçlarının incelenmesi gerekir. H₀ hipotezi kabul edilirse, yatay kesit bağımlılığı olmadığı neticesine ulaşılır. H₁ hipotezi kabul edilirse yatay kesit bağımlılığı olduğu neticesine varılır.

Tabloda görüldüğü üzere Breusch-Pagan LM, Pesaran scaled LM, Pesaran CD testlerinde gdp, exp, imp değişkenlerinin olasılık değerleri 0,05'den küçük olduğundan dolayı H₀ hipotezi reddedilir ve yatay kesit bağımlılığı vardır sonucuna varılmıştır. Model üzerinden de bakıldığında olasılık değeri 0.05'den küçük olduğu için H₀ hipotezi reddedilip yatay kesit bağımlılığı olduğu neticesine ulaşmıştır.

Bu çerçevede test sonuçları incelendiğinde, BRICS-T ülkelerinden herhangi birinde ortaya çıkacak pozitif ya da negatif bir olayın diğer ülkeleri de benzer şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır. Seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığı göz önüne alındığında, ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanmasının uygun olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.2. Panel Birim Kök Testi

Serilerin durağanlığının test edilmesi için birim kök testleri uygulanır ve bu testler 1. ve 2. Nesil olarak ikiye ayrılmaktadır. Hangi nesil birim kök testinin kullanılacağı, yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına göre karar verilir. Seride yatay kesit bağımlılığı olmadığı durumda birinci nesil birim kök testi uygulanır ancak yatay kesit bağımlılığı bulunursa ikinci nesil birim kök testi tercih edilir. Bu bağlamda $N > T$ ve $T > N$ durumlarında CADF testi kullanılabilmektedir.

Serilerde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinden dolayı ikinci nesil birim kök testlerinden CADF testinin ortalamasını alan CIPS istatistiği kullanılacaktır. CADF testi, her bir yatay kesit için ayrı ayrı birim kök testi gerçekleştirirken, CIPS testi tüm panel üzerinde birim kök sınaması yapma olanağı sağlar. Bu testin sonuçları Tablo 24'de gösterilmektedir.

Tablo 24. Panel Birim Kök Testleri Sonuçları

	Test İstatistiği Sabitli					
	gdp	gdp Δ	exp	exp Δ	İmp	imp Δ
Brezilya	-1.317	-1.315	-2.461	-2.745	-0.636	-6.376
Rusya	-3.573	-3.982	-0.288	0.927	-1.178	-5.395
Hindistan	-1.320	-4.888	-0.795	-3.265	-5.852	-5.028
Çin	-1.765	-1.114	-2.398	-3.627	-2.121	-5.338
G. Afrika	-2.280	-3.162	-1.964	-3.672	-1.935	-3.806
Türkiye	-1.611	-2.886	-2.105	-3.650	-2.221	-6.167
Panel CIPS	-1.978	-2.891	-1.668	-2.672	-2.324	-5.351
	Test İstatistiği Sabitli ve Trendli					
	gdp	gdp Δ	exp	exp Δ	İmp	imp Δ
Brezilya	-1.252	-4.782	-3.009	-2.586	-2.880	-4.416
Rusya	-3.451	-3.277	-0.511	-0.973	-1.328	-7.765
Hindistan	-1.691	-5.404	-0.824	-3.588	-5.304	-5.060
Çin	-1.702	-0.918	-2.653	-5.991	-1.630	-5.473
G. Afrika	-2.520	-3.061	-1.106	-3.503	-1.719	-4.262

Türkiye	-1.554	-2.602	-1.338	-3.608	-2.375	-6.079
Panel CIPS	-2.028	-3.340	-1.574	-3.375	-2.539	-5.490

Not: Test istatistikleri E-views12 ile elde edilmiştir. Δ birinci farkı ifade etmektedir. Gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. CADF istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -4.11 (%1), -3.36 (%5), -2.97 (%10) (Pesaran 2007, Tablo I(b), s:275); sabit ve trendli modelde -4.67 (%1), -3.87 (%5), -3.49 (%10) (Pesaran 2007, tablo I(c), s:276). Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5), -2.21 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(b), s:280); sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5), -2.73 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(c), s:281). Tablolara bakma sırasında N=6 ve T=168 için kritik değerler göz önünde bulundurulmuştur.

Serilerin durağanlığını değerlendirmek amacıyla yapılan birim kök testinde, H_0 hipotezinin kabul edilmesi serilerin durağan olmadığını, reddedilmesi ise serilerin durağan olduğunu ifade eder. Eğer test istatistiği kritik değerden daha düşükse (yani daha negatif bir değer), zaman serisinin durağan olduğu sonucuna varılır. Eğer test istatistiği kritik değerden daha yüksekse zaman serisinin durağan olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 24’de panel CIPS testinde, paneldeki ülkelerin durağanlığı hem sabit hem de sabit ve trendli modellerde toplu olarak incelenmiş ve değişkenlerin farkları alındıktan sonra Pesaran (2007)’deki kritik tablo değerleri ile karşılaştırılarak %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde her bir değişkenin panel genelinde birim kök taşımadığını öne süren H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu da serilerin I(1) seviyesinde olduğunu göstermektedir. Bu, panel veri analizinde birinci fark modellerinin kullanılması gerektiğini ve düzeyde durağanlık sağlanmadığını belirtir.

3.4.3. Hausmann Testi

Ekonometrik modelde sabit etkiler ve rassal etkiler arasında bir seçim yapabilmek için Hausman testi yapılmıştır. Burada temel amaç bu iki modelden hangisinin daha uygun olduğuna karar vermektir. Hausman testinin sonuçları Tablo 25’de gösterilmiştir.

Tablo 25. Hausman Testi Sonuçları

Test Summary		Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random		39.963108	2	0.0000
Cross-section random effects test comparisons:				
Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
Exp	1.481603	1.765881	0.002156	0.0000
Imp	1.469602	1.596331	0.000837	0.0000

H0 hipotezi, "Açıklayıcı değişkenler ile birim etkisi arasında korelasyon yoktur" şeklinde kurulmuş olup, %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu durumda sabit etkiler tahmincisi tutarlı ve etkin hale gelir. Tabloya bakıldığında, prob değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir, bu nedenle H0 hipotezi reddedilerek Sabit Etkiler Modeli ile devam edilmektedir.

3.4.4. Sabit Etkiler Modeli

Eğim katsayılarının sabit kaldığı, sabit katsayılarınsa yalnızca kesit verileri arasında ya da yalnızca zaman verileri arasında veya her iki veri setinde de değişiklik göstermiş olduğu modellere "sabit etkiler modeli" adı verilir (Çemrek ve Burhan, 2014: 50).

Tablo 26. Sabit Etkiler Panel Veri Modeli Sonuçları

Sabit Etkiler Panel Veri Modeli				
Dependent Variable: GDP				
Method: Panel Least Squares				
Variables	Coefficient	Std. Error	t-statistic	Prob.
Exp	1.481603	0.320055	4.629212	0.0000
Imp	1.469602	0.344171	4.269972	0.0000
C	58.32945	15.27688	3.818153	0.0002
R-squared	0.781948	Mean dependent var	149.2722	
Adjusted R-squared	0.772036	S.D. dependent var	384.5900	
S.E. of regression	183.6246	Akaike info criterion	13.31179	
Sum squared resid	5192569	Schwarz criterion	13.46426	
Log likelihood	-1070.255	Hannan-Quinn criter.	13.37369	
F-statistic	78.89326	Durbin-Watson stat	1.475142	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Tablo 26 sonuçlarına bakıldığında gayrisafi yurtiçi hasıla, ihracat ve ithalat prob değerlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Hem ihracat hem de ithalat GDP'yi önemli ölçüde etkilemektedir ve model genel olarak güçlü ve anlamlı gözüküyor. Her iki değişken de %1 anlamlılık düzeyinde etkili bulunmuştur. Modelin açıklama gücüne bakıldığında, R-kare değeri 0.781948 olup, bağımsız değişkenler olan ihracat ve ithalatın, bağımlı değişken olan gayrisafi yurt içi hasıladaki değişimin %78'ini açıkladığı gözlenmiştir. Bu durum, modelin güçlü bir açıklama kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. F-istatistiği (78.89326) ve buna karşılık gelen p-değeri (0.0000) ise modelin genel olarak anlamlı olduğunu desteklemektedir. Bu bağlamda sabit etkiler modeli kullanılarak yapılan analizde, gayrisafi yurtiçi hasıla ile ihracat ve ithalat arasında olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

İhracat ve ithalatın GDP üzerindeki etkisi oldukça güçlü gözükmektedir. İhracat, GDP'yi %1.48 arttırmaktadır. Bu, Türkiye ve BRICS ülkelerinde ihracat büyüdükçe GDP'nin de önemli ölçüde artacağı anlamına geliyor. İhracatın ekonomik büyümeye önemli bir katkı sağladığı bilinen bir gerçektir, çünkü daha fazla ihracat, daha fazla üretim, gelir ve dış talep demektir. Bu sonuç da Türkiye'nin ve BRICS ülkelerinin dış ticaretinin, GDP'yi önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

İthalat %1.47 birim ile benzer bir etkiye sahip. İthalat, GDP'yi anlamlı bir şekilde artırıyor. Bu, ülkelerin ithalatındaki artışın, GDP de artışa yol açtığını göstermektedir. İthalatın artışı, bir yandan yerel üretimin tüketimi karşılama yetersiz kaldığı durumlarda olumsuz etkiler yaratabileceği gibi, teknolojik ürünler veya yatırım malzemeleri ithal edildiğinde ekonomiyi olumlu yönde etkileyebilir.

Sonuç olarak Türkiye ve BRICS ülkelerinde ihracat ve ithalattaki değişimlerin GDP'yi doğrudan etkilediği bu regresyon modeliyle kanıtlanmıştır.

3.4.5. Panel Nedensellik Testleri

Dumitrescu & Hurlin (2012) panel nedensellik testi, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenliği dikkate alarak, değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığı veya yokluğu durumlarında kullanılabilen, çift yönlü nedensellik ilişkisini inceleyen bir yöntemdir. Bu test, T'nin N'den büyük olduğu ve N'nin T'den büyük olduğu

durumlarda güvenilir ve anlamlı sonuçlar sunar. Bu testin hipotezleri şu şekilde kabul edilmektedir:

H_0 = Panel veri setinde değişkenler arasında X'den Y'ye doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 = Panel veri setinde en az bir değişken X'den Y'ye doğru nedensellik vardır.

Tablo 27. Dumitrescu Hurlin Panel Granger Nedensellik Test Sonuçları

H0 Hipotezi	W Statistic	Z Statistic	Prob	Result
İhracat $\neq$ GDP	2.748	-0.488	0.625	İhracat $\neq$ GDP
GDP $\neq$ İhracat	3.261	-0.103	0.917	GDP $\neq$ İhracat
İthalat $\neq$ GDP	3.291	-0.081	0.935	İthalat $\neq$ GDP
GDP $\neq$ İthalat	3.814	0.311	0.755	GDP $\neq$ İthalat
İthalat $\neq$ İhracat	4.389	0.741	0.458	İthalat $\neq$ İhracat
İhracat $\neq$ İthalat	2.792	-0.455	0.648	İhracat $\neq$ İthalat

Tablo 27'de yapılan Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi sonuçlarına göre gayrisafi yurtiçi hasıla ile ihracat arasında, gayrisafi yurtiçi hasıla ile ithalat arasında ve ihracat ile ithalat arasında nedensellik ilişkisi olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, 1996-2023 döneminde Türkiye ve BRICS ülkelerinin ithalat, ihracat ve GDP'leri arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Bu bulgular, dış ticaret ve ekonomik büyüme değişkenlerinin birbirlerini homojen olarak etkilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla, ithalat ve ihracat politikalarının ekonomik

büyüme yi doğrudan yönlendiren bir faktör olmadığı, bu ülkelerdeki büyüme dinamiklerinin daha karmaşık ve çok boyutlu olabileceği sonucuna varılmıştır.

3.4.6 Panel Eşbütünleşme Testleri

Eşbütünleşme kavramı iki ya da daha fazla zaman serisinin uzun dönemde bir denge durumunda bulunması anlamına gelir. Panel zaman serilerinden uzun dönemli bir ilişkinin mevcut olma olasılığı büyük bir öneme sahiptir.

Eşbütünleşme testleri 1. ve 2. nesil olarak ikiye ayrılmaktadır. Serilerin homojen ya da heterojen olmaları ve yatay kesit bağımlılığına sahip olmaları ikinci nesil eşbütünleşme testleri ile birinci nesil eşbütünleşme testleri arasında hangi modelin tercih edileceği üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Çalışmamızda yatay kesit bağımlılığı olduğu, serilerde durağanlık olduğu ve heterojen olduğu testlerin sonuçlarında görüldüğü için Pedroni ve Kao eşbütünleşme testlerinin yapılması uygun görülmüştür.

Pedroni ve Kao eş bütünleşme analizi sonuçları Tablo 28'de gösterilmektedir.

Tablo 28. Panel Eşbütünleşme Testleri Sonuçları

Pedroni	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Panel v-Statistic	-0.641	0.739
Panel rho-Statistic	-3.180	0.000
Panel PP-Statistic	-3.404	0.000
Panel ADF-Statistic	-3.154	0.000
Group rho-Statistic	-6.293	0.000
Group PP-Statistic	-7.862	0.000
Group ADF-Statistic	-6.428	0.000
Kao	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Kao ADF	-1.288	0.099

Pedroni panel eşbütünleşme testinde panel variance istatistikleri dışında bütün testler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Testin genel sonuçlarına baktığımızda, rho, PP, ve ADF istatistiklerinin çoğunluğu p-değerlerine göre anlamlıdır. Bu, eşbütünleşmenin var olduğunu yani uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla gayrisafi yurt içi hasıla, ihracat ve ithalat serileri arasında uzun dönem denge ilişkisi mevcuttur. Başka bir deyişle eşbütünleşmenin bulunmadığını iddia eden H0 hipotezi reddedilerek H1 alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Kao panel eşbütünleşme testi ise istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermemiş ve eşbütünleşmenin var olduğunu reddetmiştir. Bu çalışmada Pedroni panel eşbütünleşme testinin sonuçları dikkate alınmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1996-2023 yıllarını kapsayan bu çalışmada Türkiye ve BRICS ülkelerinin dış ticaret yapıları ve bu yapıların ekonomik büyümeye etkileri incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı Türkiye'nin ve BRICS ülkelerinin küresel ticaretteki rollerini ve dış ticaretin ekonomik büyümeye olan etkisini ekonometrik analizler ile değerlendirmektir.

Yükselen piyasa kavramı, 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkeleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Ekonomilerini liberal hale getirip hızlı büyüme sürecine giren birçok ülke, bu kategoriye dahil edilmektedir. Yükselen piyasaların iki ana özelliği vardır. Birincisi, sürdürülebilir ekonomik büyüme için devletçi politikaları terk edip dışa açık politikaları benimsemeleridir. İkincisiyse, hızlı büyüme oranları göstererek küresel ticaretteki paylarını artırmalarıdır.

Günümüzde, BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin önemi her geçen gün artış göstermektedir. Bilhassa küresel kriz sonrasında bu ülkeler gelişmiş ülkelere kıyasla daha hızlı bir büyüme kaydetmeleriyle dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmıştır. Yükselen pazarlar olarak isimlendirilen bu ülkeler, ilk defa 2009'da Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in liderlerinin bir araya gelmesiyle BRIC grubunu kurdu. Sonrasında, 2010 senesinde Güney Afrika'nın katılım göstermesiyle bu grup BRICS ismiyle anılmaya başlandı. Grubun BRICS olarak adlandırılması ilk kez Goldman Sachs'ın ekonomi müdürü Jim O'Neill tarafından yapılmıştır. Bu ülkelerin hızlı ekonomik büyümeleri ve dünya ticaretindeki güçlerinin artması ile beraber gelecekte dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olmaları ve 2050'de dünya üzerindeki en büyük ekonomileri arasında yer alacakları tahmin edilmektedir.

Dış ticaret, modern ekonomilerin vazgeçilmez bir bileşeni olarak ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Dış ticaret, bir ülkenin başka ülkelerle mal ve hizmet alışverişinde bulunduğu ekonomik bir süreçtir. Bu değişim çoğunlukla ihracat ve ithalat terimleriyle belirtilir. İhracat, bir ülkenin mal ve hizmetlerini yurt dışına satması anlamına gelirken, ithalat, başka ülkelere mal ve hizmet satın almayı ifade eder.

Ekonomik büyüme, bir ülkenin belirli bir dönem boyunca ürettiği mal ve hizmet miktarındaki artışı ifade eden bir kavramdır. Genellikle GayriSafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile ölçülür ve ülkenin ekonomik performansını yansıtır. Büyüme, üretim kapasitesinin artması, işgücünün verimliliği, teknoloji kullanımı ve sermaye birikimi gibi faktörlerle sağlanır. Sürekli ekonomik büyüme, yaşam standartlarının yükselmesine, istihdamın artmasına ve genel refah seviyesinin iyileşmesine katkıda bulunur. Yavaşlayan veya duran büyüme ise ekonomik sorunların habercisi olabilir.

Dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisini inceleyen pek çok araştırma mevcuttur. Çoğu araştırmada, ihracat ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş ve bu durum ihracata dayalı büyüme teorisini desteklemiştir. Bazı araştırmalarda ise ithalat ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmuşken, bazı araştırmalarda ise aralarında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Bu analizde Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye'den oluşan BRICS-T ülkelerinin dış ticaret göstergeleri olan ihracat ve ithalat ile GSYİH'leri arasındaki ilişkiler panel veri analiziyle incelenmiştir. Altı BRICS-T ülkesi için 1996-2023 yılları arasındaki verilerin analiz edildiği çalışmada bağımlı değişken olarak GSYİH miktarı, bağımsız değişkenler olarak da ihracat ve ithalat kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin veriler, Dünya Bankası'nın veri tabanından elde edilmiştir.

Çalışmanın ekonometrik kısmında ilk olarak yatay kesit bağımlılığı testi yapılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı testinin sonucunda yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı tespit edildikten sonra ikinci nesil birim kök testleri yapılmış ve sonucunda serilerin farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Analizde sabit etkiler mi yoksa rassal etkiler mi seçileceğinin kararı için Hausman testi yapıldıktan sonra test sonuçlarına göre, sabit etkiler modelinin daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Regresyon sonuçlarına göre, ihracat ve ithalat farkları ile GSYİH farkı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. İhracat katsayısı, ithalat katsayısından daha büyük çıkmıştır, bu da ihracatın ekonomik büyümeyi açıklamada ithalata göre daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ihracat ve ithalatın modelde yüksek bir açıklayıcılığa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç, GSYİH'i anlamada ticaret dengesinin önemli bir bileşen olduğunu ortaya koymaktadır. Sonrasında değişkenler arasındaki nedensellik

ilişkileri incelenmiştir. Yapılan analizler neticesinde ihracat ve GSYİH arasında ve ithalat ile GSYİH arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Aynı şekilde, GSYİH ile ihracat ve ithalata yönelik herhangi bir nedensellik etkisi gözlemlenmemiştir. Sonuçlar, ticaretin ekonomik büyüme farkını doğrudan yönlendiren bir etken olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, modelde ihracat ve ithalat arasında çift yönlü nedensellik bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, ticaret bileşenlerinin birbirini doğrudan etkilemediğini ve ekonomik büyüme farklarını homojen bir şekilde açıklamakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Son olarak değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediğini incelemek amacıyla panel eşbütünleşme testleri uygulanmış ve eşbütünleşmenin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BRICS-T ülkeleri üzerinde yapılan analizler, dış ticaret ile ekonomik büyüme (GDP) arasında belirgin bir ilişki olduğunu göstermektedir. İhracat ve ithalat hacimlerindeki değişimlerin, bu ülkelerin büyüme performansını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, BRICS-T ülkelerinin ekonomik gelişiminde dış ticaretin kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, özellikle ihracatın ekonomik büyümeye katkısının ithalata oranla daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ithalatın da büyümeyi destekleyici bir unsur olduğu, dış ticaretin hem arz yönlü hem de talep yönlü ekonomik faaliyetler üzerinde etkili olduğu görülmüştür. BRICS-T ülkelerinin sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlaması için dış ticaret politikalarının stratejik olarak planlanmasının ve dış ticaretin teşvik edilmesinin önemi, bu çalışma ile bir kez daha vurgulanmaktadır.

Türkiye, büyüyen ekonomisi ve stratejik konumu nedeniyle, BRICS ile geliştireceği ilişkileri, ekonomik ve jeopolitik hedeflerine ulaşmada kritik bir unsur olarak görmektedir. BRICS, dünya ekonomisinin büyük bir kısmını oluşturan, hızla gelişen pazarları ve artan etkisiyle Türkiye için önemli bir fırsat sunmaktadır. Türkiye, ekonomik ve ticari ilişkilerini çeşitlendirmek, büyüme potansiyelini artırmak ve küresel ekonomik sistemde daha fazla söz sahibi olmak adına BRICS ülkeleri ile yakın ilişkiler geliştirmeyi stratejik bir hedef olarak görmektedir. BRICS ülkeleri, Türkiye'nin dış ticaretinde çeşitlilik arayışı açısından önemli partnerlerdir. Özellikle Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerle yapılan ticari anlaşmalar, Türkiye'nin büyüme potansiyelini desteklemekte ve Batı'ya olan bağımlılığını dengelemektedir.

Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin profili genişlerken, ithalatında da bu ülkelerden gelen stratejik mallar ve enerji kaynakları ön plana çıkmaktadır.

Türkiye, BRICS açısından da önemli bir konuma sahiptir. Türkiye, stratejik coğrafi konumu, ekonomik potansiyeli ve bölgesel güç rolü ile BRICS ülkeleri açısından önemli bir devlet konumundadır. Özellikle Çin ve Rusya gibi BRICS üyeleriyle geliştirdiği ekonomik ve diplomatik ilişkiler, Türkiye'nin bölgedeki stratejik rolünü pekiştirmektedir. Hem Asya hem Avrupa arasında köprü görevi gören Türkiye, BRICS ülkelerinin Batı pazarlarına erişiminde kilit bir geçiş noktası sağlamaktadır. Türkiye'nin ekonomik yapısındaki dinamizm ve genç iş gücü potansiyeli, BRICS ülkeleri için yatırım ve iş birliği fırsatları sunmaktadır. Gelişmekte olan pazarlar arasında yer alan Türkiye, BRICS üyelerinin uluslararası stratejik hedeflerine ulaşmalarında önemli bir tamamlayıcıdır. Özellikle Türkiye'nin bölgesel enerji koridorlarında oynadığı rol, hem Rusya hem de Çin için önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

BRICS ülkeleri, ABD hegemonyasına karşı durarak ve ABD dolarına olan bağımlılığı azaltmak istemektedir. BRICS ülkeleri, ABD'nin küresel hakimiyetine meydan okuyarak ABD doları bağımlılığını azaltma hedefiyle, kendi ülkelerinin kalkınma bankalarının kendi para birimleri üzerinden birbirlerine kredi sağlamasına yönelik bir anlaşma yapmıştır. ABD'nin etkisini azaltmak isteyen BRICS ekonomileri, bu amaca yönelik adımlar alarak farklı stratejiler geliştirmektedir. Güç kaybeden ABD hegemonyası ile dünya çok kutuplu bir düzene doğru evrilirken, bu yeni düzenin şekillenmesinde BRICS ülkeleri ve aralarındaki ilişkiler kritik bir rol oynayacaktır.

BRICS ülkeleri ve Türkiye, küreselleşen dünyada her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle, gelecekte BRICS ülkelerinin dünya ekonomisinin en büyükleri arasında yer alması kaçınılmaz görülmektedir. Türkiye de tıpkı BRICS ülkeleri gibi, büyük ekonomik potansiyele sahip ülkeler arasında yer almaktadır. ABD'ye rakip olarak yükselen BRICS bloğu, dünya siyasetinde etkili bir güç haline gelmiştir ve küresel ekonomide daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu tür yapıların çoğalması, küresel ekonomi dengelerini önemli ölçüde değiştirecektir.

Türkiye'nin BRICS ülkeleriyle karşılaştırıldığında, birçok istatistiksel alanda rekabet edebilecek düzeyde olduğu görülse de, işsizlik, enerji bağımlılığı, döviz kuru,

enflasyon, ihracat ve ithalat gibi önemli konularda geri planda kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin BRICS ülkeleriyle olan dış ticaret ilişkilerini geliştirmesi ve küresel pazarlarda daha fazla rekabet edebilmesi için stratejik adımlar atması gerekmektedir. Dış ticaret kapasitesinin artırılması Türkiye'nin ekonomik büyüme hedefleri için kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Abbas, S. (2012). Causality between exports and economic growth: Investigating suitable trade policy for Pakistan. *Eurasian Journal of Business and Economics*, 5(10), 91-98.

Abdurahmanlı, E. (2023). Rusya ve Çin Arasında Azerbaycan Üzerinden Rekabet: İdeoloji, Diplomasi ve Ekonomik Araçlar. *Strategic Public Management Journal*, 9(16), 12-28.

Acet, H., Erdoğan, S. ve Köksal, M. (2016). İthalat, İhracat Ve Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Uygulaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 145-161.

Agbo, E. I., Agu, A. E., ve Eze, L. O. (2018). Impact of international trade on the economic growth of Nigeria. *European journal of business and management*, 10(18), 22-30.

Ağır, H. ve Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS ekonomilerinin makroekonomik performans karşılaştırması: Betimsel bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 39-66.

Akar, A. (2020). Türkiye Dış Ticaretinde AB-BRICS Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi: Alternatif Sanayi - Ticaret Politikalarının Oluşturulması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akçakoca, C. (2010). Konsinye İhracat. <https://cevdetakcakoca.com/konsinye-ihracat> (20.09.2024)

Akkaş, İ. ve Öztürk, M. (2016). Türkiye'de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Analizi. *Journal of International Social Research*, 9(42).

Aktaş, C. (2009). Türkiye'nin ihracat ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 35-47.

Altınır, A. ve Yavuz, V. (2019). BRICS-T ülkelerinde ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisi: bootstrap panel nedensellik analiz. *Journal of International Social Research*, 12(65). 938-944

Alver, A. (2019). Ulusal Entelektüel Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçili Avrupa Ülkeleri Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyeys Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Anadolu Üniversitesi. (2020). Dış Ticarete Giriş. <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/TIC104U/ebook/TIC104U-13V2S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf> (20.09.2024)

Arslan, B. (2012). Political Economy Of The BRICs: Cooperation and Cooperation And Competition. Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arvas, M. A. ve Torusdağ, M. (2016). İthalat ve ihracatın ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. International Journal of Engineering & Applied Sciences, 1(2), 1-18.

Aşcı, M. E. (2019). BRICS ülkelerinin küresel güç olma potansiyelleri ve Türkiye. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 39-60.

Ateş, H. (2023). Küresel Ekonomik Krizler Ve Dış Ticaret: 2008 Krizi Sonrasında Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Atlas, E. (2019). Türkiye-BRICS Ülkeleri Dış Ticaretinin Sektörel Rekabet Gücü Analizi: (2008-2017) Dönemi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Awokuse, T. O. (2006). Export-led growth and the Japanese economy: evidence from VAR and directed acyclic graphs. Applied Economics, 38(5), 593-602.

Aydın, M. (2016). Asimetrik Panel Nedensellik Testi: Gelişmekte Olan Ülkelerin Borsaları Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Ayha, F. (2016). Döviz Kuru Oynaklığı, Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aytaç, A. (2017). Ekonomik büyüme–ihracat ilişkisi: 2001-2016 Türkiye örneği. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6(4), 214-222.

Bahadurlu, F. (2021). The Relationship Between Economic Growth And Foreign Trade. The Case Of Azerbaijan. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahçeci, S. (2018). Dış Ticaretin Kolaylaştırılmasında Türkiye'nin Görünümü. İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi, 2(3), 75-88.

Bakari, S. (2017). The nexus between export, import, domestic investment and economic growth in Japan. MPRA Paper 76110, University Library of Munich, Germany.

Bakari, S. ve Mabrouki, M. (2017). Impact of exports and imports on economic growth: New evidence from Panama. Journal of smart economic growth, 2(1), 67-79.

Balcı, M. ve Göcen, C. E. (2017). Uluslararası Ticaret ve Üretimin Tarihsel Gelişimi ve Bu Bağlamda Türkiye'nin Politik Ekonomi Analizi. Uluslararası Politik Ekonomi, 09(01), 1-39.

Baltagi, B. H. (2008). Econometric Analysis of Panel Data. Vol. 4, pp. 135-145, Chichester: Wiley.

Battal, T. ve Akan, E. (2019). BRICS Ülkeleri ile Türkiye'nin Performans ve Potansiyel Kriterleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Beykoz Akademi Dergisi, 7(1), 1-35.

Baytar, R. A. (2012). Türkiye ve BRIC ülkeleri arasındaki ticaret hacminin belirleyicileri: Panel çekim modeli analizi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(21): 403- 424.

Berg, H. V. D. (1997). The relationship between international trade and economic growth in Mexico. The North American Journal of Economics and Finance, 8, 1-21.

Bhattacharya, M. ve Bhattacharya, S. N. (2016). International Trade and Economic Growth: Evidences From The Brics. Journal of Applied Economics and Business Research, 6(2), 150-160

Bil, E., Güdük, T. ve Keskin, G. (2018). The Study of Evaluation Brics-T Countries Based on the global competitiveness index. Journal of life Economics, 5(4), 127-140.

Bilgin, C. ve Sahbaz, A. (2009). Türkiye'de büyüme ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkileri. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 177-198.

Bolatlı, A. (2024). Döviz Kurlarının Dış Ticarete Etkileri: Türkiye Ve Avrupa Birliği Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BRICS Information Centre. (2015). The Strategy for BRICS Economic Partnership. <http://www.brics.utoronto.ca/docs/150709-partnership-strategy-en.pdf> (20.09.2024)

Bulut, R. (2018). Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar. Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri, 4(6), 345-357.

Bülbül, E. (2018). Türkiye İle BRICS Ülkeleri Dış Ticaret Değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Can, G. (2020). Döviz Kurunun Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: BRICS-T Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Canpolat, M. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Dış Ticaret İlişkisi: BRICS-T Ülkeleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çavuş, I. (2019). Growing Multipolarity In The Globalized World: The Political Economy Of The BRICS. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çayıroğlu, H. İ. (2022). Türkiye Şanghay Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret İlişkilerinin Ekonomik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Çelik, C. ve Kırıl, G. (2018). Panel Veri Analizi ve Kümeleme Yöntemi ile Türkiye’de Konut Talebinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 32(4), 1009-1026.

Çelik, E. (2020). Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarında Piyasa Değeri ve Aktif Karlılığı Etkileyen Finansal Oranların Panel Veri Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çelik, K. (2021). İktisat Teorisi II. <https://kenancelik.net/wp-content/uploads/2021/01/PDF1B6B-1-KARSILASTIRMALI-USTUNLUKLER.pdf> (20.09.2024)

Çelik, K. (2022). Dış Ticaret Politikası. <https://kenancelik.net/wp-content/uploads/2022/06/PDF10B6B-10-MIKTARKISITLAMALARI.pdf> (20.09.2024).

Çemrek, F. ve Burhan, E. (2014). Petrol Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi: Avrupa Birliği Ülkeleri Ve Türkiye Örneği. Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi, 6(3), 47-58.

Çeştepe, H. (2012). Çin’in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17), 45-62.

Çetin, M ve Ecevit, E. (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 11(2), 166–182.

Çiftçi, Ö. (2023). Döviz Kurunun Türkiye Dış Ticaretine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Çilek, N. (2021). BRICS Ülkelerinde Ekonomik Küreselleşme, Politik İstikrar Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çimen, Z. (2022). Türkiye Ve BRICS Ülkeleri Üzerine Sektörel Bir Yoğunlaşma Ve İhracat Benzerliği Analizi. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Dal, B. (2023). Kültürel Faktörlerin Yaşam Beklentisi Ve Çevre Kirliliği Üzerine Etkileri: G-7 Ülkeleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

DEİK. (2022). Güney Afrika Bilgi Notu. <https://www.deik.org.tr/uploads/guney-afrika-bilgi-notu-mart-22.pdf> (20.09.2024)

Demir, M. A. (2020). BRICS Ülkelerinde Ticari Dinamikler: Türkiye ile BRICS Grubu Ülkelerin Ticari Yoğunluk Analizi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, TBMM 100. Yıl Özel Sayısı, 109-133.

Demirci, Ş. (2023). Türkiye'nin Serbest Dış Ticaret Politikasının Toplam Faktör Verimliliğine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirhan, E. (2005). Büyüme Ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60(4), 75-88.

Deniz, E. (2019). Güney Afrika'yı uluslararası hiyerarşide konumlandırmak: yeni yükselen orta ölçekli güç. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 4(7), 63-73.

Diaz, D. (2022). What Is International Trade And Its Importance. <https://online.sunderland.ac.uk/what-is-international-trade-and-its-importance/> (20.09.2024)

Dilek, Ş., İstikbal, D., ve Yanartaş, M. (2018). Küresel Ekonomide Yeni Bir Güç Odağı: "Brics". Seta Yayınları.

Dilek, Ş., Özdemir, Z. B., ve İstikbal, D. (2019). Asya Yüzyılında Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri. SETA Yayınları, Ankara.

Dinçer, G. (2014). Turkey's Rising Imports from BRICS: A Gravity Model Approach. MPRA No 61979, 1-13

Doğan, D. (2021). Demokrasi Göstergelerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: BRICS-T Ülkelerinden Ampirik Bulgular. Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Dönmez, N. ve Taşkın, T. (2022). BRICS-T Ülkelerinin E-Ticaret Potansiyellerinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 9(3), 287-312.

Dreger, C. ve Herzer, D. (2013). A further examination of the export-led growth hypothesis. Empirical Economics, 45, 39-60.

Dumitrescu, E.-I ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Noncausality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling* (29), 1450-1460.

Dura, Y. C., Beser, M. K. ve Acaroğlu, H. (2017). Türkiye'nin İhracata Dayalı Büyümesinin Ekonometrik Analizi/Econometric Analysis Of Turkey's Export-Led Growth, *Ege Akademik Bakis*, 17(2), 295-309.

Durmaz, S. (2009). Dış Ticarete Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dündar, N. (2020). İhracat Yapısı Ve Makroekonomik Performans Arasındaki İlişki: BRICS Ülkeleri Ve Türkiye İçin Parametrik Olmayan Bir Analiz. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Economics help. (2021). The importance of international trade. <https://www.economicshelp.org/blog/58802/trade/the-importance-of-international-trade/> (20.09.2024)

Eğilmez, M. (2024). Hindistan Ekonomisinin Görünümü. <https://www.mahfiegilmez.com/2024/03/hindistan-ekonomisinin-gorunumu.html> (20.09.2024)

Ekinci, K. (2021). Türkiye'nin Dış Ticaretinde İthal Girdi Bağımlılığı. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Elbeydi, K. R., Hamuda, A. M. ve Gazda, V. (2010). The relationship between export and economic growth in Libya Arab Jamahiriya. *Theoretical and Applied economics*, 17(1): 69-76.

Erdoğan, S. (2006). Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Değişme Ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon Ve Nedensellik Testi Uygulaması. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2006(1), 30-39.

Erkişi, K. (2018). Financial Development and Economic Growth in BRICS Countries and Turkey: A Panel Data Analysis. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 1-17.

Ersungur, Ş. M., Boz, F. Ç. ve Çınar, Ö. (2017). Türkiye ile BRICS ülkeleri arasındaki dış ticaret ilişkileri: girdi-çıktı yöntemi ile bir analiz. *Business and Economics Research Journal*, 8(3), 395-412.

Ertuğrul, M. E. (2017). Dış Ticaretin Çekim Modeli İle Analizi: Türkiye-AB Dış Ticareti Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Kayseri.

Fernando, J. (2024). Inflation: What It Is and How to Control Inflation Rates. <https://www.investopedia.com/terms/i/inflation.asp> (20.09.2024)

FICCI. (2023). Trends in India's foreign trade.
https://ficci.in/public/storage/SPDocument/20858/Trends_in_India's_Foreign_Trade.pdf (20.09.2024)

Gedik, A. (2020). Türkiye de ithalat ihracat ile enflasyon arasında nedensellik analizi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (19), 323-333.

Ghosh, J., Havlik, P., Poplawski-Ribeiro, M., ve Urban, W. (2009). Models of BRICS' economic development and challenges for EU competitiveness (No. 359). The Vienna Institute for International Economic Studies. Research Report.

Goodrick, W. F. (2013). Policy implications and challenges of population ageing in South Africa. Bloemfontein: University of the Free State.

Göcen, C. E. ve Kaya, O. (2021). Yükselen Güçlerin Ekonomilerinde Dış Ticaretin Etkisi: BRICS Örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (44), 49-71.

Gökçe, S. (2022). The Relationship Between Foreign Trade And Economic Growth In Turkey In The 1980-2020 Period. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Görgün, M. R. ve Adıgüzel, S. (2020). Uluslararası İktisat.
https://www.researchgate.net/profile/Muecahit-Citil/publication/348407912_Uluslararası_Ticaret_Teorileri/links/5ffd6eaa299bf140888c9eb5/Uluslararası-Ticaret-Teorileri.pdf (20.09.2024)

Gültekin, S. (2011). Küreselleşme Çağında Dış Ticarete Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye'nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (22), 29-40.

Gümüş, M. (2017). BRIC ülkelerinde ihracat ve büyüme arasındaki ilişki: panel veri analizi. Econdor International Academic Journal, 1(1), 64-75.

Güneş, İ. (2019). Türkiye'nin BRICS Ülkeleri İle Dış Ticaret Analizi. IKSAD JOURNAL, 5(20), 301-308.

Gür, B. (2020). The effect of foreign trade on innovation: The case of brics-t countries. Econworld Working Paper Series, 003.

Gürce, M. Y. (2021). Uluslararası pazarlarda tarife dışı engeller. Aurum Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 79-90.

Huseynli, S. (2022). BRICS Ülkeler Grubu Ve Türkiye İle Ticari İlişkilerinin Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Hye, Q. M. A. (2012). Exports, imports and economic growth in China: an ARDL analysis. Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies, 5(1), 42-55.

IENSTITU. (2021). İhracat Şekilleri Nelerdir? <https://www.ienstitu.com/blog/ihracat-sekilleri-nelerdir> (20.09.2024)

İslamoğlu, A. (2023). Göç, Ekonomik Büyüme Ve Enerji Tüketimi Arasındaki İlişkinin Analizi: AB Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

İstikbal, D., Dilek, Ş. ve Yanartaş, M. (2019). Dönüşen dünya düzeninde “BRICS” ve Türkiye’ye etkisi. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 4(7), 47-62.

İTKİB. (t.y.). Konsinye İhracat İşlemleri. <https://www.itkib.org.tr/tr/uyelik-ve-bilgi-merkezi-dis-ticaret-konsinye-ihracat-islemleri.html#:~:text=Konsinye%20%C4%B0hracat%3A%20Kesin%20sat%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20daha,temsilciliklerine%20mal%20g%C3%B6nderilmesini%20ifade%20etmektedir> (20.09.2024)

Jadhav, P. (2012). Determinants of foreign direct investment in BRICS economies: Analysis of economic, institutional and political factor. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 37, 5-14.

Jung, W. ve Marshall, P. (1985). Exports, growth and causality in developing countries. Journal of development economics, 18(1), 1-12.

Kahveci, Ş. (2021). Türkiye İle BRICS Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret Üzerine Ampirik Bir Analiz. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Kalaycı, C. ve Artan, S. (2010). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Panel Veri Analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (27).

Kale, M. V. (2024). İşgücü Verimliliği Ve Uluslararası Rekabet Gücü İlişkisinin Ricardocu Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Çerçevesinde Sektörel Analizi: Ülke Karşılaştırmaları. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Kar, M., Nazlıoğlu, Ş. ve Ağır, H. (2014). Trade openness, financial development and economic growth in Turkey: Linear and nonlinear causality analysis. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 8(1), 63-86.

Kara, E. Ş. (2013). Kültürlerarası İletişim: Kabhi Khushi Kabhie Gham Adlı Hint Filmindeki Kodların İncelenmesi. Selçuk İletişim, 8(1), 263-281.

Karabulut, C. (2020). Digitalization And Paperless Process Management In Foreign Trade. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.

Karakaya, A., Ağazade, S. ve Perçin, S. (2017). Türk imalat sanayinde ihracat ve inovasyon arasındaki ilişki. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 3(2), 85-103.

Kaya, F. (2022). Karbon Dioksit Emisyonları, Sağlık Harcamaları, Ekonomik Büyüme Ve Yaşam Beklentisi İlişkisi: BRICS-T Üzerine Kanıtlar. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Kaya, Z. ve Şahin, L. (2015). Dış Ticaret Hacmi İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Eşbütünleşme Analiziyle Değerlendirilmesi: Bric Ülkeleri (1995-2013). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13), 434-446.

Keklik, B. (2023). BRICS Ülkeleri Ve Türkiye'nin Orta Ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatının Ekonomik Büyümeye Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Keskin, M. (2020). Finansal Derinleşmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: BRICS-T Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Keşap, D., ve Sandalcılar, A. R. (2021). Dış ticarete serbestleştirici ve korumacı politikaların ekonomik büyümeye etkisi: panel veri analizi. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(2), 257-287.

Khan, S. ve Khan, A. T. (2020). India's trade relation with BRICS countries and issues of sustainability. Manag Econ Res J, 6(S5).

Kıraç, Y. (2021). Yükselen Güçler MIST Ve BRICS Ülkelerinin Makroekonomik Değişkenlere Göre Önem Sıralaması. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kocalar, K. Ö. (2019). Makroekonomik Göstergelerin Dış Ticaret Hacmi Üzerindeki Etkisi: BRICS-TM Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Kombak, G. (2019). Enflasyonun Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi - Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Konak, A. ve Demir, M. A. (2019). Türkiye'nin BRICS Ülkeleri İle Ticaretinin Analizi: Çekim Modeli Uygulaması. Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(2), 43-70.

Konya, S. (2019). Para Politikası İle İlgili Değişkenlerin Dış Ticarete Etkisi: BRICS-T Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Uygulama. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Korkmaz, S. ve Aydın, A. (2015). Türkiye'de dış ticaret-ekonomik büyüme ilişkisi: Nedensellik analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Aralık 2015, 10(3), 47- 76.

Kök, B. ve Tuğsuz, M. A. (1999). Rusya Ekonomisi ve Türk Müteşebbisler İçin Rusya Pazarındaki İmkanlar. MÜSİAD.

Krueger, A. O. (1978). Foreign trade regimes and economic development: Liberalization attempts and consequences. Cambridge, MA: Ballinger.

Kubendran, N. (2020). Trade relation between India and other BRICS countries: A multidimensional approach using Gravity Model and Granger Causality. *Theoretical and Applied Economics*, 27(1). 41–56.

Kuşat, N. (2015). Gümrük Birliği Antlaşmasını Takip Eden Süreçte Türkiye-BRICS Dış Ticareti Yoğunlaşma Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 219-238.

Lee, J. W. (1995). Capital Goods Imports and Long-Run Growth. *Journal of development economics*, 48(1), 91-110.

Mercan, M. (2014). Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 14(2), 231-245.

Mercan, M. ve Göçer, İ. (2014). Ticari dışa açıklığın ekonomik etkileri: Orta Asya ülkeleri için ampirik bir analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 27-44.

Mikulić, D. ve Nagyszombaty, A. G. (2015). Does international trade cause regional growth differentials in Croatia?. *Zb. Rad. Ekon. Fak. Rij.* (33)81-102. Retrieved from <https://Hrcak.Srce.Hr/File/206469>.

Mogoe, S. (2014). The Impact of international trade on economic growth on South Africa: An econometric analysis (Doctoral dissertation).

Mohammad, A. S. R. (2022). BRICS-T Ülkelerinde Doğrudan Ve Dolaylı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.

Mohamud B. A. (2021). Türkiye İle Güney Afrika Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İlişkiler (2010-2020). Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.

Özat, R. (2022). Ar-ge Harcamaları Ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kayseri.

Özay, S. (2009). Türkiye'nin Üyesi Olduğu Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlarla Dış Ticaretinin Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Özcan, B. ve Özçelebi, O. (2013). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 1-14.

Özger, D. (2015). Türkiye Açısından BRICS Ekonomilerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özkır, M. C. (2020). Eğitimli İşsizlik Ve Eğitimli Eksik İstihdamın Ekonomik Etkileri: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Palacıoğlu, T. (2018). Mutlak üstünlük ve bazı dış ticaret teorileri. İTO Bilgiyi Ticarileştirme ve Araştırma Vakfı İstanbul Düşünce Akademisi.

Pata, U. K. (2017). Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkileri: Toda-Yamamoto nedensellik analizi (1971-2014). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(1), 119-134

Pehlivan, C. (2021). Dış Ticaret Performansının Belirlenmesinde İnovasyonun Rolü: Türkiye Ve BRICS Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Pesaran, M. Hashem (2007). A simple unit root test in the presence of cross-section dependence. Journal of Applied Econometrics, 22 (2), 265-312.

Ramos, F. F. R. (2001). Exports, imports, and economic growth in Portugal: evidence from causality and cointegration analysis. Economic modelling, 18(4), 613-623.

Ray, S. (2011). A causality analysis on the empirical nexus between export and economic growth: Evidence from India. International Affairs and global strategy, 1(1), 24-38.

Sandalcılar, A. R. (2012). BRIC ülkelerinde ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki ilişki: Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1), 161-179.

Saygılı, H. B. (2024). Dış Ticarete Yaşanan Belirsizliklerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

Sertçelik, Ş. ve Gökmen, A. M. (2021). İnovasyon, Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Ampirik İlişki: OECD Ülkeleri için Panel Veri Analizi. Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(1), 278-296.

Sevim, V. T. (2014). Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 11(41), 87-108.

Seyidoğlu, H. (2007). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama (Geliştirilmiş 15. baskı). Güzem Can Yayınları, (20), İstanbul.

Sezer, S. (2018). Dış Ticaret Açığının Giderilmesinde Ortodoks Ve Heteredoks İktisat Politikalarının Etkinliği: BRICS Ülkeleri Ve Türkiye Karşılaştırması. *Electronic Turkish Studies*, 13(30), 387-420.

Shayanewako, V. B. (2018). The Relationship between Trade Openness and Economic Growth: The Case of BRICS Countries. *Journal of Global Economics*, 6(2), 6-10.

Sifyan, E. (2023). Kayıt Dışı Ekonomi Ve Asgari Ücret İlişkisi: E7 Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Sun, P. ve Heshmati, A. (2010). International trade and its effects on economic growth in China. *IZA Discuss. Pap.*, vol. 5151, <http://doi.org/10.2139/ssrn.1667775>

Şahin, L. (2016). Tercihlerde benzerlik teorisinin sınanması: Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin WAEMU'ya ihracatının panel çekim modeliyle analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 335-348.

Şen, A. ve Pehlivan, C. (2021). İnovasyon Göstergelerinin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi: BRICST Ülkeleri İçin Bir Araştırma. *Journal of Management and Economics Research*, 19(4), 382-403.

Şen, M. T. (2023). Türkiye'de Reel Döviz Kurunun Dış Ticaret, Yatırım, İstihdam Ve Büyüme Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Şimşek, M. (2003). İhracata Dayalı-Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi, 1960-2002. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 43-63.

Şirin, C. (2019). Borsa İstanbul Şirketleri Açısından Ekonomik Büyüme Ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tan, C. J. K. (2012). International Trade and economic growth: Evidence from Singapore. *University of Columbia*.

Tang, T. C. (2006). New evidence on export expansion, economic growth and causality in China. *Applied Economics Letters*, 13(12), 801-803.

Tekbaş, M. (2019). BRICS-T Ülkelerinde Küreselleşme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Farklı Boyutlarla İncelenmesi. Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Tekin, Ü. E. (2017). Ekonomik Entegrasyonların Uluslararası Ticarete Etkileri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 4(12), 1172-1185.

Telatar, O. M., Değer, M. K. ve Doğanay, M. A. (2016) Teknoloji yoğunluklu ürün ihracatının ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye örneği (1996:Q1-2015:Q3). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30(4), 921-934.

TG Gümrük Müşavirliği. (2019). Transit ticaret: Transit ticaret nedir, transit ticaret nasıl yapılır? <http://tggumruk.com/tr/urun/825/transit-ticaret-transit-ticaret-nedir-transit-ticaret-nasil-yapilir-> (20.09.2024)

Thangavelu, S. M., ve Rajaguru, G. (2004). Is there an export or import-led productivity growth in rapidly developing Asian countries? A multivariate VAR analysis. Applied Economics, 36(10), 1083-1093.

The Scientific World. (2021). What is Foreign Trade | What are the Reasons for International Trade? <https://www.scientificworldinfo.com/2021/01/what-is-foreign-trade.html> (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2023). Dış Ticaret Veri Bülteni 2023 Aralık. https://ticaret.gov.tr/data/6593b61b13b876fb4cb76363/Ayl%C4%B1k%20D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20Veri%20B%C3%BClteni_Aral%C4%B1k_5.pdf (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2024a). Brezilya Ülke Profili. <https://ticaret.gov.tr/data/5f03238413b876ced4013ae9/Brezilya%20%C3%9Clke%20Profili-2024.pdf> (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2024b). Rusya Ülke Profili. <https://ticaret.gov.tr/data/5ef4643b13b8767a5802184f/Rusya%20%C3%9Clke%20Profili-2024.pdf> (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2024c). Hindistan Ülke Profili. https://ticaret.gov.tr/data/5f58be6a13b8763344b7b62c/H%C4%B0ND%C4%B0STAN_%C3%9Clke_Profili_2024.pdf (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2024d). Çin Ülke Profili. https://ticaret.gov.tr/data/5f3b925713b876ea88e4c9c4/CHC%20_Ulke_Profili_%202024.pdf (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2024e). Güney Afrika Ülke Profili. <https://ticaret.gov.tr/data/5eecabba13b8763170152e87/GAC%20%C3%BClke%20profili%202024.pdf> (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (2024f). Ekonomik Görünüm Aralık 2023 <https://ticaret.gov.tr/data/5e18288613b8761dccc355ce/Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%202023%20Aral%C4%B1k.pdf> (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı. (t.y). <https://www.kolayihracat.gov.tr/> (20.09.2024)

Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi. (2018). Uluslararası ticarete tarife sınıflandırmasına neden ihtiyaç duyulur? <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/uluslararası%C4%B1-ticarete-tarife->

[s%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1rmas%C4%B1na-neden-ihya%C3%A7-
duyulur](#) (20.09.2024)

Topcuoğlu, A. (2020). Türkiye'nin G4 Ülkeleri ile Dış Ticaret İlişkilerinin Girdi-Çıktı Modeliyle Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1), 117-136.

Trademap.
https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c%7c1

TÜİK. (2023). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> (20.09.2024)

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. (2006). Transit Ticarete İlişkin Tebliğ.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060606-17.htm> (20.09.2024)

UNCTAD. (2013). BRICS Investment Report.
https://unctad.org/system/files/official-document/diae2023d1_en.pdf

Unutur, P. K. (2018). The Effect Of Crude Oil Prices On The Foreign Trade Deficit - Case Of Turkey (2000-2015). Yüksek Lisans Tezi, Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uslu, H. (2024). BRICS-T Ülkelerinde Orta Gelir Tuzağı Ve Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri: Panel Veri Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Usta, C. (2023). COVID-19 Pandemisi Ekseninde Belirsizlik Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS-T Ülkeleri Üzerine P-SVAR Analizi. Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.

Üçyol, E. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin BRICS Ve Türkiye Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Wilson, D. ve Purushothaman, R. (2003). Dreaming With BRICs: The Path to 2050. Global Economics Paper No: 99

Worldbank. (t.y.) <https://data.worldbank.org/> (20.09.2024)

Yalçın, S. (2019). Küresel Ekonomideki Güç Dengelerindeki Değişim, BRICS Ülkeleri Ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yanık, Ş. K. (2024). Ekonomik Politika Belirsizliğinin Banka Performansına Etkisi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcıoğlu, İ. E. (2022). Uluslararası Ticaret Teorilerinden Mutlak, Karşılaştırmalı Ve Rekabetçi Üstünlükler Teorilerine Yönelik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 28-42.

Yenipazarlı, A., Cambazoğlu, B. ve Begeç, E. (2022). Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Bağlantısı: BRICS Örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 9(1), 38-61.

Yeşilkaya, M. (2017). Sürdürülebilir Kalkınmada Dış Ticaretin Yeri ve Önemi: Türkiye ve BRIC Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(13), 67-84.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2021). Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2024). Panel Zaman Serileri Analizi: Stata Uygulamalı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Yıldırım, F. (2019). Panel Birim Kök Testleri ile Enerji Tüketiminin Durağanlığının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yıldırım, Z. ve Cebeci, A. (2021). Gelişmiş Ülkelerde Kamusal Sağlık Harcamaları ve Sermaye Birikimi İlişkisi: Panel Eşbütünleşme Analizi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(62), 982-1004.

Yıldız, E. B., ve Berber, M. (2011). İthalata Dayalı Büyüme: 1989-2007 Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25.

Yıldız, Ü. (2017). BRICS Ülkeleri ve Türkiye’de Yüksek Teknoloji İhracatı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 26-34.

Yorulmuş, M. H. (2016). Teknoloji Ve İnovasyon Göstergelerinin Milli Gelire Olan Etkisi: Panel Veri Analizi Yöntemi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaeconomia*, 283-309.

Yurdakul, E. M. (2014). Türkiye’de İthalatın Gelişimi Ve İthalatın Yapay Sınır Ağları Yöntemi İle Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yücel, F. (2006). Dış ticaretin belirleyicileri üzerine teorik bir yaklaşım. *Sosyoekonomi*, (2), 48-68.

Yüksel, E. ve Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman’ın Katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206.

Yücesan, M. (2017). Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Türkiye'nin Yeni Dış Ticaret Pazarları Arayışında Seçilmiş Ülke Grupları Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Zahravi, M. (2024). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Makroekonomik Faktörlerle Bir Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Zeren, F. ve Savrul, B. S. (2014). Revisited Export-Led Growth Hypothesis For Selected European Countries: A Panel Hidden Cointegration Approach. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, (18), 134-151.

